

Sfaturi și îndemnuri date creștinului și în special clericilor asupra chipului cum să se poarte pe acest pământ față de ceilalți frați ai lor, ce sunt în mizerie.

Stând adese dus pe gânduri, ca pierdut în marea nemărginită a cugetărilor de tot felul, am ajuns la concluzia: că tot creștinismul numai este acela, care ne conduce spre bine în viață și tot el este acela, care ne arată cu siguranță calea spre viitor, după trecerea noastră din această vale a plângerei, care i zicem lume. Ori în cotro mi-am întors gândirea, n'am aflat aiurea o deslegare ori soluțiune mai rațională, mai dreaptă, mai justificată, mai convenabilă nouă, decât tot în creștinism. Cestiunea este: Cum să ne purtăm, cum să lucrăm trăind în această lume pentru ca să fim împăcați și cu conștiința noastră și să împăcăm și cerințele sociale în care viețuim, trăind pe acest pământ. Viața prezentă e foarte scurtă, să nu ne înșălăm, mie mi se pare, ca ori și căruia, că eri am fost copil, iar astăzi sunt bătrân, în curând voi trece spre mormânt. De aceea îmi pun această întrebare adesea: Ce am făcut eu aicea și cum am întrebuințat timpul în decursul vieții mele? Dacă nu am nici o răspundere, pentru ce m'am născut? Nu pot admite că hazardul m'a adus. După cum unda mării se perde în luciul întins al apei; după cum zborul paserei nu lasă urme văzute, despiciând văzduhul; după

cum zgomotul se nimicește în atmosferă, tot așa-i oare și cu existența noastră? Nu aflăm nici o deslegare convingătoare la aceste gândiri aiurea, decât în creștinism. Mințea mea, cu toate facultățile ei, să opune cu îndărătnicie că ființa mea s'ar perde cu desăvârșire după despărțirea sufletului meu de trup. Voința mea, ca factor principal al activității mele, reclamă puternic existența mea și după trecerea mea din această lume. Actele, faptele și toată activitatea mea, pretind, cer cu insistență o răsplată a activității mele. Sunt convins și admit că în lume este o realitate, că ceea ce fac nu-i o ficțiune, ceva iluzoriu numai, ci că activității mele-i corespunde aicea un ce real, atunci această valoare reală nu poate să se piardă, să se nimicească prin moartea mea. Ființa mea trebuie să aibă o continuitate.

În fine simțurile mele sunt ele oare un simplu rezultat al materiei? Sentimentele mele frumoase sunt ele iarăși oare un simplu joc al imaginațiunii ori închipuirei mele? Eu, până când sunt în viață, pretind, reclam din toată puterea mea, ca acestor prerogative cu care-s înzestrat prin naștere și pe care neîncetat le am, s'au dezvoltat și cultivat în viața mea, trebuie, este absolut necesar să li corespundă o realitate; căci eu reale le-am întrebuințat și înțeleg că sunt răspunzător de modul cum le-am întrebuințat. Așa 'mi spune conștiința mea internă, și cred că așa gândește ori ce muritor.

Omenirea din toată vechimea ei a admis cu credință tare existența unui Dumnezeu. Pentru adorarea și venerația acestei Inalte Ființi s'au înălțat de timpuriu în omenire temple mărețe, întrecându-se popoarele între ele prin măreția și frumuseța lor. Natura chiar singură a condus pe om la credința unui Dumnezeu, observându-i ordinea, mersul, regularitatea și frumosul ei. De aceea când omenirea s'a cultivat, vedem că ea a alungat pe acei atei din mijlocul societății lor, spre a nu le corumpe tinerimea și

membrii din societate, cu ideile lor distrugătoare și periculoase. De asemenea observăm în omenire un sentiment viu și înrădăcinat pentru cei reținuți, constatăm că aveau cimitire încă oamenii preistorici. Oare toate aceste date și fapte din omenire sunt niște înșălăciuni? Practica din omenire ne spune cu totul din contra. Dar dacă ne întrebăm ce este în realitate cu noi după moarte? Noi prin noi înșine numai, nu putem dovedi pozitiv nici că este ceva, nici că nu este. Acesta-i răspunsul corect. Aceasta a fost, este și va fi situația cestiunei până astăzi, dată numai de mintea omenească. Dacă însă observăm și considerăm că noi în situația actuală suntem mărginiți în cunoștințele noastre, că știința noastră-i relativă numai și nu absolută pe acest pământ, că suma cunoștințelor noastre-i foarte mică; dacă constatăm că un val ori pâclă acopere ori împedică pururea cugetarea noastră și că prin aceasta să restrânge, să îngustează, să micșorează orizontul cunoștințelor noastre; așa după cum întinderea mărilor dau numai un știut orizont de văzut navigatorilor, iar peste acel orizont, deși este încă o existență, este însă necunoscută pentru ei; sau precum privirile noastre în atmosferă sunt mărginite de nori ori de un albastru nestrăbătut preste care nu mai poate trece vederea noastră, chiar artistic înarmată; sau, după cum zilnic să întâmplă între noi, când asistăm la reprezentarea unei piese de teatru, fiind cortina căzută, noi nu străvedem sigur ce se petrece atunci pe scenă, pentru că vederea noastră nu poate străbate prin pânza cortinei și să cunoască ceea ce se petrece între actori și pe scenă, tot așa se întâmplă și cu mintea noastră când voește a deslega prin ea și a pătrunde nenumăratele taine pe care natura le ascunde privirii noastre. Iată dar cauza adevărată pentru care noi nu cunoaștem, numai prin noi singuri, ce va fi în adevăr cu noi în viitor, după trecerea din această lume. *Platon, marele și vestitul filozof al anticității ne declară, că ni să interpune*

ochilor noștri ca o ceață deasă și de aceea noi nu mai putem străbate dincolo de ea, spre a ști ce este. Tot Platon mai declară că numai când Dumnezeu va trimite rațiunea sa (cuvântul său) și va spulbera acea ceață deasă de dinaintea minții ori cugetărei noastre, numai atunci noi vom cunoaște necunoscutul. Apoi se întreabă: când va fi aceasta? Când Dumnezeu va binevoi, zice, și până atunci să avem răbdare, se pronunță el.

Creștinismul ne spune, că în prezent noi fiind în trup vedem ca prin o oglindă în găcitoare, dar când vom fi afară de trup, vom vedea ca față în față. Deci ca ființe dar mărginite nu putem să ne pronunțăm categoric, că după moarte nu-i decât o nimicire totală a noastră, n'avem nici putința, nici calitatea. N'avem zic, nici putința nici calitatea întru aceasta, ca ființie mărginite, nu putem dar a ne exprima hotărâtor. Omenirea s'a pronunțat numai că este ceva, n'a precizat însă, și nici nu ni-a lăsat ceva sigur și pozitiv. Tot numai creștinismul, învățătura lui Iisus Hristos, ne desleagă și aceste nedumeriri și ne deschide un orizont nespus de întins cugetărilor și gândirilor noastre. Dar pentru că noi suntem tot în situația de mai înainte trupește, deși creștini, pentru aceasta nu putem străbate acum tainele ascunse ale naturei în totalitatea lor. Ni să cere ca o condiție sine qua non, ca să fim înarmați cu o **credință tare**. Ce este această credință și cum să fie? Creștinismul ne-o spune hotărâtor: (Ἰστοῦς δὲ ἀγάπης ἐνεργουμένης) «**Credința lucrătoare prin dragoste**», sau credința dovedită prin acte virtuozose. Iată dar deslegată prin creștinism marea problemă a viitorului nostru și după moarte! De aceea Creștinismul numește viața noastră de acum o trecere în o altă viață nesfârșită; iar moartea noastră de acum de pe acest pământ este numai aparentă și temporală. Nu poate dar să se împace nici mintea, nici voința și nici simțurile mele că tot ceea ce am făcut în durată

vieței mele nu-i decât o ficțiune, o amăgire. Aceasta-i cugetare păgânească. Cuvinte puternice și tradiția moștenită dela predecesori ne întăresc încă în convingerea că, după această viață vom trece în o alta fără sfârșit. Dar pentru ca să o cunoaștem acum, în parte măcar, trebuie să ne înarmăm cu *pavăza credinței creștine*, cum ne spune Sf. Apostol Pavel.

Intr'armați cu credință putem străvedea și acum, ca prin oglindă numai, ce va fi cu noi în cealaltă viață. Pătruns de acest adevăr, și văzând indiferența ce predomină astăzi societatea noastră, și mai ales pe tinerimea noastră mi-am pus în minte de a descrie pentru acum această stare a noastră, amintindu-ne ce ne așteaptă peste puțin pe toți fără deosebire de vârstă și sex. Aceasta ca un îndemn ori îndemn spre o viață mai morală și mai demnă de om. După cum Românul nostru când are a pleca la drum își pregătește de mai 'nainte merindele de care are nevoie pentru timpul cât va face drumul, tot așa trebuie, este rațional, să și pregătească merinde și fiecare individ pentru timpul, când va pleca din această lume, că ceasul plecării nu'l știe. Merindele pe această lume sunt materiale, cum știm, iar pentru lumea cealaltă, care-i spirituală, vor fi cu necesitate morale, ori fapte bune, fiind noi atunci afară de trup. Dacă nu ne vom agonisi adunând de timpuriu merinde pentru viața viitoare, vom păți tocmai ceea ce a pățit greerul din fabulă, cu furnica, cântând și desfătându-se greerul toată vara, pe când furnica ș'a adunat proviziunile trebuitoare la timp pentru iarnă. Să ne cugetăm serios de acest exemplu. Timpul trece iute și pentru vecie, pe când noi petrecem în destrăbălări și plăceri desfrânate, prin care nu practicăm decât păcate—care's moartea noastră veșnică.

Să mi se permită acum a vă aduce aici cuvintele lui Socrat, față de ceea ce ne așteaptă după moarte: «*Acum dar, fiind că sufletul să vede că este nemuritor, (această teză a probat-o mai înainte) nici o scăpare de*

rele n'ar fi cu puțință și nici o mântuire, afară de a deveni mai buni și mai înțelepți. Căci nimic altceva ori ce ar avea nu duce cu sine sufletul în cealaltă lume, de cât educația și moravurile (ori faptele sale); cari fapte în adevăr să și zice că ajută foarte mult ori vatămă foarte mult dela început pe cei ce pornesc pe această cale (a vieții eterne). Astfel se istorisește: că atunci când încețază din viață fie-care, îngerul fie căruia, pe care trăind și l'a ales (ori l-a cultivat) acesta încearcă a'l duce într'un loc sigur, unde se duc toți cei ce pleacă pentru a fi judecați, se duce, zic, de conducătorul acela, căruia i s'a ordonat pentru cel ce pleacă acolo. Aflând ceea ce trebuia să i se întâmple acolo, și stând un timp, un alt conducător îl primblă un îndelungat timp și în perioade mari. Calea nu este una, după cum zice Telefon a lui Eschil. Aceasta nu-i nici una numai, nici o simplă cale ce duce în cealaltă viață. Căci atunci n'ar avea nevoie de conducător. Pentru că nimeni n'ar greși calea, dacă ar fi una. Mie mi se pare acum că sunt multe căi și încurcate și mă conving și dela sacrificii și din legiuirile de aicea. Dacă deci sufletul a fost cuviincios și înțelept se duce și nu ignorează cele prezente, iar de a fost destrânat și stăpânit de trup, după cum am spus mai înainte, acela mult timp să spăimântă în jurul acelei localități văzute, mult se împotrivese și prea mult suferă, și cu deasila și abea îl poate duce îngerul ce i s'a dat. Ajuns acolo unde sunt și alte suflete, cel necurat și care a făptuit așa ceva, sau a comis ucideri, sau altceva de felul acesta a făcut, iar sufletele sunt ca asemenea, când au făcut aceleași fapte răle; el fuge de aceste și se subtrage și nici îngerul n'ar voi să'l ducă. A-

cest suflet planează în nedumerire în toată calea lui un timp îndelungat. Eșind de aicea este dus la nevoie în locuința sa proprie. Iar dacă sufletul a trăit viață moderată, mergând întâlnește și conducători și concălători și este așezat în locuința ce i se cuvine ¹⁾». Am citat anume această pericopă spre a vedea ca și cei vechi, înainte de creștinism, credeau în o viață viitoare și, în care fie-care suflet își primea răsplată pentru faptele sale. Invățăturile creștinismului despre viața viitoare ne sunt cunoscute. Dacă dar este sigur pentru noi creștinii că există și o altă viață, nu trebuie să ne pierdem ori să ne petrecem timpul acestei vieți în afară de legi, în furturi, ucideri, desfrânări, petreceri zadarnice săvârșind tot felul de urgii în dauna noastră, numai pentru că viața de acum nu-i de cât un fel de introducere a noastră în o altă viață și în care vom fi clasăți după faptele ce am săvârșit în această scurtă viață vremelnică! Scopul meu scriind acest articol este de a pune la îndă-mână cititorilor Revistei, care's creștini, mijlocul ori meto-dul practic și ușor de îndeplinit de ori cine, după creștinism, spre a putea, ca trecând de aicea temporal, să ne aș-teptăm cu siguranță la o stare de fericire eternă în viața ceailaltă. Mă voi sprijini dovedindu-vă eficacitatea metodului propus și spre a evita noi și suferința eternă, mă voi sprijini zic, numai pe dovezi pozitive extrase din Sf. Scriptură și din practică. Vă rog cu toată dragostea a'mi asculta nu-mai sfatul și a vă cugeta serios asupra textelor ce vă voiu aduce. Mijlocul dar de a scăpa cu siguranță aicea de muștrarea conștiinței noastre, iar în lumea cealaltă de o suferință vecinică, este: *Milostenia făcută cu inimă cu-rată către tot omul, de ori-ce naționalitate și religie ar fi.* Iisus Hristos a zis pururea către ucenicii săi «*Pace vouă*». Dacă s'ar fi înțeleș și s'ar fi aplicat cu sinceritate numai

¹⁾ Vezi Feden. §. 57 etc. consultă și pe Plutarh περί τοῦ ἀπὸ θανάτου φόβου etc.

aceste două cuvinte ale lui Hristos de credincioșii lui Creștini, de mult ar fi lipsit din omenire răsvrătirile, revoluțiile de tot felul, războaiele distrugătoare din omenire, mizeriile, sărăcia și nu s'ar fi format tiranii și asupriri între oameni și State.

Intru în expunerea dovezilor:

Sf. Apostol Pavel rezumând cuprinsul preceptelor (învățăturilor) lui Iisus Hristos, zice hotărâtor: «*Iar sfârșitul poruncilor este dragostea (caritatea) din inimă curată și din conștiință bună și din credință netărnănică (sinceră)*». ¹⁾ Având cineva sufletul său împodobit cu asemenea calități, acela poate spera să obție fericirea și aici și în cealaltă lume. Tot Sf. Apostol Pavel ne spune: «*că întru Iisus Hristos nici tăerea împrejur nu poate face ceva, nici netăerea împrejur, ci credința care se lucrează cu dragoste (ἀλλά πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένης)*». ²⁾ Convingerea că creștinismul este religia perfectă se manifestă prin actele săsăvârșite de credincioși prin dragostea sinceră la acțiunile de bine-facere către aproapele. Iar Apostolul Petru zice: «*iar mai înainte de toate unul spre altul dragoste cu osârdie având, căci dragostea acopere mulțime de păcate*» ³⁾. Aicea cuvântul de dragoste este luat în sens de milă, (ori bine-facere). Sf. Apostol Pavel adaugă: «*iar acum rămâne credința, dragostea și nădejdea, iar mai mare de cât acestea este dragostea*». ⁴⁾ Comparând dar Apostolul între ele virtuțile mari teologice, se pronunță că dragostea este superioară celorlalte. Nu mă pot reține de a nu cită în întregime pasagiul ce descrie sublimitatea acestei virtuți. Iată-o: *De aș grăi în limbile omenesti și ingeresti, dar dragoste n'am, făcutu-m'am aramă sunătoare și chimval răsunător. Și*

¹⁾ Vezi Timot. epist. I. cap. I-ii, vers. 5.

²⁾ Galat. cap. 5. vers. 6.

³⁾ Epist. I Sf. Petru cap. 4 vers. 8.

⁴⁾ I. Corint. cap. 13. vers. 13.

de aș avea prorocie și de aș ști toate tainele și toată știința și de aș avea toată credința, în cât să mut și munții, iar dragoste n'am, nimica nu sunt. De aș împărți toată avuția mea și de aș da trupul meu să'l arză și dragoste n'am, nici un folos nu-mi este. Dragostea îndelung rabdă, se milostivește; dragostea nu pizmuește; dragostea nu se sumește, nu se trufește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se întărește, ci se bucură de adevăr; toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă¹⁾».

Aicea Apostolul enumără toate calitățile virtuții prin excelență, care-i dragostea. Așa dar dragostea aplicată sincer procură neîndoios fericirea omului și aicea și peste mormânt. Și pentru ce oare nu ne-am investi cu această mare virtute creștină, de mare folos pentru noi, dacă ne dă evident ca recompensă fericirea eternă, iar pe noi nu ne costă de cât a aderă la ea și a o cultiva zilnic, pentru că ea ne *șterge mulțime de păcate*.

Cum trebuie să înțelegem dragostea către aproapele? adică cum s'o aplicăm zilnic, să dovedim iarăși tot cu Sf. Scriptură. Așa Iisus Hristos zice. «*Iubește pe aproapele tău*²⁾». Cum și cât ne spune Sf. Apostol Pavel: «*Ca pe tine însu-ți*³⁾». Aceasta înseamnă *credință ce lucrează adică se aplică de noi prin dragoste* (πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένης). Îndeplinirea legii dată de Mântuitorul nostru este practicarea iubirii către aproapele, tot după zisa Mântuitorului lumii: «*că cel ce iubește pe altul, plinește legea*⁴⁾». Aproapele nostru este tot omul. Până unde și asupra cărora trebuie să se întindă dragostea către aproapele, ne spune Iisus Hristos: «*Iară eu zic vouă, iubiți pe vrăjmașii voștrii, bine-cuvân-*

¹⁾ Epist. I Corint. cap. 13. vers. 1—8.

²⁾ Mat. cap. 5. vers 43.

³⁾ Epist. către Romani cap. III vers. 9.

⁴⁾ Rom. 13. vers. 8.

tați pe cei ce vă blastămă pre voi, faceți bine celor ce vă urăsc pre voi și vă rugați pentru cei ce să supără și vă prigonesc pre voi¹.

În adevăr că modul aplicării dragostei noastre către aproapele pare a fi cu totul opus practicei lumești, care știe mai adesea a-și răzbună asupra celui ce i-a pricinuit vre-o supărare, într'un chip cât mai grabnic și înverșunat; dar tocmai în această învățătură a lui Hristos stă toată sublimitatea moralei sale; căci prin ea înlesnește a dispărea din omenire certurile, persecuțiile, răsbunările, vicleniile și tot felul de neînțelegeri și dintre oameni și dintre popoare. Numai cel ce a practicat această virtute, după cum zice Hristos, numai acela o știe; pentru că i-a recunoscut frumoasele ei rezultate. Aplicați-o în viață și vă veți convinge curând despre adevărătatea faptului. Este ceva de admirat, dar așa este. Eu i-am cunoscut valoarea aplicând-o după putință, de aceea o recomând din tot sufletul. Purtarea noastră amabilă către cei ce sunt cuviincioși și amabili cu noi, esto o simplă manieră de creștere și educație, pentru că Hristos ne spune: «*Că de iubiți pe cei ce vă iubesc pre voi, ce plată veți avea? Au nu și vameșii fac aceasta?*» Această dragoste către aproapele trebuie să se întindă nu numai asupra persoanei aproapelui, ci asupra a tot ce-i aparține lui, căci iată ce vedem în cartea Eșirei, cap. 23 vers. 45. «*Iar de vei întâlni boul vrăjmașului tău, sau înjugătorul rătăcind, să'l întorci, să'l dai lui; și de vei vedea înjugătorul vrăjmașului tău căzut sub sarcina lui, să nu'l treci, ci să o ridici împreună cu el*». Așa dar suntem obligați a-i face bine vrăjmașului nostru și respectiv de avutul lui. Cu deosebire suntem datori a ajuta pe săraci, văduve și orfani, de câte ori au nevoie de sprijinul nostru, sunt singuri și să nu'i trecem ușor cu vederea. «*Cel ce miluește pe sărac, dă împrumut lui Dumnezeu și după darea*

¹) Math. cap. 5 vers.44.

lui să va răsplăti lui ¹⁾. Să nu pretextăm că nu avem și să nu credem că suntem datori a da sume mari celor ce au nevoie de ajutorul nostru. Valoarea milei se prețuiește nu după suma ce dăm, ci după dispoziția ce o arătăm, când ajutăm. Iată ce citim la Evangelistul Marcu în cap. 12, vers. 41, 42, 43 și 44: «Și șazând Iisus în prijma Gazofilachiei, privea cum arunca poporul bani în Gazofilachie, și mulți bogați aruncau multe. Și venind o văduvă săracă au aruncat doi fileri, ce este un codrant; și chemând pe ucenicii săi le-a zis lor: Amin zic vouă, că această văduvă săracă aruncă mai mult decât toți, cei ce au aruncat în Gazofilachie, că toți din prisosința lor au aruncat, iar aceasta din lipsa sa, toate câte au avut a aruncat, toată avuția sa». Iar în cartea lui Tobie citim: «Bună este rugăciunea cu post și cu milostenie și cu dreptate, mai bine este puțin cu dreptate, decât mult cu strămbătate» ²⁾. Prin urmare nu putem să ne apărăm, nedând celui sărac, văduvei și orfanului, când ne tinde mâna cerșând dela noi pâinea zilnică. Câtă lume suferă de mizerie și câți iarăși să desfătează trăind în îmbelșugare, desfrânare chiar, fără a se gândi, că cel sărac n'are unde să și plece capul și cu ce să și alineze foamea. Acest dezechilibru din societate s'ar mai îmbunătăți mult prin dărnicia ori milostenia bogaților, căci ei dau din prisosul lor!

Imi amintesc cele zise în sf. Evanghelie, că bogatul nu-i decât un iconom pe averea lui, pe timpul cât trăește, pentru că el nu poate lua cu sine nimica, când trece din această viață vremelnică. Imi mai amintesc un vechiu proverb grecesc: Κοινή γὰρ ἡ τύχη—Soarta ori norocul—este comun oamenilor, de aceea să nu se mândrească cei bogați față de cei săraci; căci averea nu-i totdeauna spre folosul bogaților. Alt proverb ne spune: Πλοῦτος κακίας μᾶλλον,

¹⁾Pilde cap. 19, vers. 17.

²⁾Tob. cap. 12, vers. 8.

ἡ καλοκαγαθίας ἐστὶν ὑπηρέτης—că bogăția este mai ales în serviciul răutății, decât a faptelor bune, iar experiența ne adeverește acest proverb. Așa dar bogăția este un vizitar de răutăți, este o adunătură de nenorociri, motiv de răutate, după cuprinsul altui proverb. Pe mulți făcători de rele norocul i-a ridicat. De aceea cei bogați, să nu se sumețască întru bogăția lor, pentrucă averea n'au câștigat-o cu sudoarea lor numai, ci mai mult norocul i-a ajutat. Să nu se uite zicătoarea: că unora norocul le dă, iar altora le ia și ceea ce se pare că au.

Conchid dar, că noi suntem trecători și că în urma noastră trăind pe pământ nu vor rămânea decât faptele noastre, acesta-i avutul nostru sigur cu care vom trece din această lume. După calitatea faptelor bune sau rele vom fi judecați și clasificați, iar nu după ranguri ori averi, ce am posedat aicea. Averea însă pentru cei înțelepți și cugetători este numai un mijloc binevenit spre a ne îmbogăți în fapte bune. Cât dai milostenie, atâta vei avea. Cine dă milostenie celui lipsit, Domnului dă, și și va lua răsplata sa. Aceasta-i sfătuirea ce o dau creștinilor și în special clericilor, cari sunt reprezentanții lui învățătorei lui Hristos pe acest pământ.

C. Erbiceanu.

REPAUSUL DUMINICAL.

Iată o chestie care e de toată actualitatea. În întruniri publice, prin afișe lipite pe la vitrinile librăriilor și prin scrisori adresate autorităților, tot muncitorul orășean și sătean imploră mila stăpânirii asupra severității cu care trebuie să se aplice repausul duminical și a se îmbunătăți actuala lege așa ca să nu să mai abuzeze de ea, înlăturându-se pentru totdeauna inconvenientele care le are.

Paralel cu cererea muncitorimei merge însă și cealaltă dorință a debitanților de băuturi spirtoase în sensul ca Duminicile să fie lăsate libere comerciului de băuturi ca și până acum, punând în sprijinul dorinței lor multe dovezi care nu se par serioase a le așterne aici.

Intre aceste două curente e bine a preciza chestia mai întâi din punct de vedere religios și apoi social.

Dela începutul zidirei omului 'i-s'a dat acestuia norma de urmat în chestia muncii, și cât timp a ținut-o s'a putut mângăia că a stat și în prietenia lui Dumnezeu, și a fost mulțumit și din punct de vedere al ordinii materiale.

Nu e vina nimăruie decât tot a omului, care din îndeletniciri nu tocmai bune, a uitat pe Dumnezeu, și rătăcindu-se tot mai mult în amăgirile bunătăților *iumei acesteia*, nu mai are astăzi noțiunea binelui moral și a datoriei către Dumnezeu, dela care nu trebuia să se depărteze.

Că chestia repausului duminical e o chestie religioasă ca și socială, nu mai încapă nici o îndoială.

E de datoria creștinului ca măcar o dată pe săptămână să meargă la biserică și să mulțumească lui Dumnezeu pentru toate?

Evident că da!

E bine ca familia și copiii lui să fie crescută în atmosfera sfântă și sănătoasă a Religiei?

Nu cred să fie cineva ca să zică nu;—fiindcă atunci lucrează înadins la salvăcirea lui și a familiei lui.

Ei bine, dela un capăt la altul al țării se aude: «Vrem să mergem la biserică, dar nu putem fiindcă tocmai în Duminici și sărbători s'a crezut de cuviință ca să'și facă oamenii afacerile»!

Dorința cum și strigătul «*vrem să mergem la biserică*» e un simptom bun în viața creștinului. El însemnează că vrem să ne înapoiem la urma pe care am părăsit-o; vrem să ne întoarcem la Dumnezeu.

Repausul duminical este într'adevăr obligatoriu pentru creștini dacă luăm în privire semnificațiunea zilei a șaptea în planul economiei lui Dumnezeu pentru mântuirea omului.

Sfântul Apostol Pavel în epistola sa către Ebrei, cap. III vers. 7 iată ce spune: Precum zice Duhul cel sfânt: *Astăzi de veți auzi glasul Lui, să nu învârtoșați inimile voastre ca și întru amărăciune în ziua ispitirei în pustie: unde m-au ispitit părinții voștri, cercatu-mau și au văzut lucrurile mele patru-zeci de ani; pentru aceea am urât neamul acesta și am zis: deapururea rătăcesc cu inima și ei n'au cunoscut căile mele; că m'am jurat întru mânia mea; de vor intra întru odihna mea*¹⁾; iar fericitul Teofilact interpretând aceste cuvinte zice că creștinii sunt dator să nădăjduiască și să aștepte cu încredințare ca să ia de acolo plata faptelor lor și în locul ostenelelor și sudorilor celor de aicea să primească odihnă; pentru aceasta acum aicea adeverează cuvântul și dela prorocul David ce zice, cum

¹⁾ Psalmul 95. 7.

că au să între într-o odihnă toți cei ce cred, precum din protivă cei ce nu cred nu vor intra într-o odihnă etc.

Odihna de care vorbește psalmistul ca reflectare la odihna din ziua Duminicii 'și are înțelesul său pe cât de adânc pe atât de frumos în credința noastră creștină. Ea însemnează Impărăția cerurilor a căreia închipuire a fost ziua Sâmbetei, acea odihnă și Impărăție de unde după cum zicea Isaia: «*A fugit toată durerea, întristarea și suspinarea*». Ea mai însemnează o privire blândă și plină de mulțumire asupra faptelor noastre, săvârșite în cele șase zile, după care ne odihnim sufletește, de au fost bune.

Dacă suntem creștini, mai poate fi vorba că noi să nu ne ținem religia noastră și să nu o respectăm? Ateismul practic pe care 'l urmăm prin nefrecventarea bisericii, ne duce la ateismul teoretic—la negarea lui Dumnezeu, și apoi cari vor fi consecințele?!

Ingrijorat de o așa stare de lucruri, încă de un an de zile în urmă I. P. S. Mitropolit Primat a adresat Domnului Ministru de Interne, adresa din 30 Octombrie 1905 cu No. 4078 în chestia repausului duminical, care, credem că este de interes capital a o reproduce aci:

Domnule Ministru,

În lunga mea viață pastorală m'a preocupat și mă preocupă interesul sufletesc al creștinilor pe cari dator sunt să'i înfățișez Milostivului Părinte ceresc justificați în viața lor creștină și apărați la dreapta judecată, când nu va mai fi timp de a mai da omul ceva în schimb pentru sufletul său.

Din considerațiunea dualismului naturei omenești și din poruncile și sfaturile sfintei Evanghelii de a îngriji și de starea vremelnicească a oamenilor ce să mântuesc cu credința în Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, am lucrat cu râvnă prin preoții mei ca să se îndrumeze și spre cea de trup nevoe, ca toți să se bucure de mângăerile

vremelnice ce Dumnezeu ni le-a pus la îndemână spre îndulcirea și hrana noastră.

Fiind pe deplin convins că menținerea echilibrului în dualismul naturei omenești este imperios reclamat, m'am gândit ca să nu să dea preferință mai mare celor vremelnice față de cele veșnice și m'am străduit să întipăresc în caracterul creștinului superioritatea cerințelor sufletești față de cele materialicești nevoi, neîntârziind a da și cestor din urmă partea ce li să cuvine.

De mai bine de 40 de ani urmăresc cu o vie îngrijorare mersul evolutiv al nevoilor sociale, și dându-mi bine seama de datoria Bisericii de a ajuta sarcina Statului în rezolvarea problemelor sociale, am ajuns la aceia ce de atunci prevăzusesem, că va veni un timp când ateismul practic, va duce fatalmente la cel teoretic: iar oamenii să vor răci încetul cu încetul de cele religioase, perzându-se sufletește.

Fiind mai presus de ori-ce îndoială, că stăruirea în preajma bunului Dumnezeu, dela care avem tot binele și toată darea carea dela dânsul să pogoară ca Părinte al luminilor, este de datoria ori-cărui creștin,—am îndemnat pe toți din ori-ce stare socială să se împrietinească cu Dumnezeu mergând regulat la Biserică în Duminici și sărbători spre a-I mulțumi și a'L lauda pentru toate cele ce cu prisosință ni le dă spre folosul nostru.

Constatând însă cum zisei mai sus, că cele trupești au înăbușit pe cele sufletești, iar această constatare făcându-o Țara noastră însăși, m'am gândit că este bine a Vă aduce aminte asupra unei chestiuni dela rezolvarea și îndreptarea căreia depinde nu numai bunul mers al Biserici, dar să rezolvă și o chestie socială de cea mai mare urgență și de cea mai grea cumpenitate.

Este vorba Domnule Ministru *de repausul duminical*.

În țările cu cultură înaintată și cu lumină desăvârșită, omul de mult 'și-a făcut din sentimentul său religios ra-

iu desfătării sale sufletești la care s'a adăogat și raiul desfătării sale vremelnice prin prețuirea timpului ce l'a consacrat muncii. In ordine destul de admirabilă să desfășură acolo vieța religioasă și socială și este o plăcere a constata armonia care culminează în respectarea nevoilor dualismului firei omenești. Dumnezeu este conducătorul acolo! Cu El și cu ajutorul Lui înainte să împlinesc toate și cele de sus și cele de jos care au tendința de a fi primite în cetățenia celor de sus.

Cu aceeași regularitate omul soarbe din dulceața Bibliei și a dumnezeeștilor cântări ale cultului ce și din ceia ce 'i s'au pus la dispoziție de Tatăl ceresc pentru mângâierea sa trupească.

Noi n'avem pretenția de a fi numai de cât ca ei; tendința însă de a-i imita în cele bune și de folos este o datorie care ne leagă pe toți dacă voim *propășirea neamului și statornicia lui*.

Le spusei toate aceste pentru ca să vă rog a îndreptă patriotica Domniei voastre atenție *asupra repausului Duminicai dela noi* care așa cum să respectă și cum să urmează nu ne pune în lumină vrednică de ținut în socoteală.

Deși n'ar fi trebuit să existe lege pentru așa ceva, căci dela sine creștinul urmă să și cunoască datoria din legea lui Dumnezeu care este pusă chiar în natura lui; dar fiindcă avem o lege, este bine ca ea să fie respectată de toți fără excepție.

Mă mâhnesc astăzi când văd orașele și satele mișunând de oameni care să zic creștini alergând în toate părțile după interesele lor vremelnice, iar bisericile lui Dumnezeu stau goale, triste și îndurerate de înstrăinarea fiilor ei dela dânsa.

Repausul din ziua Domnului trebuind să constituiească o sfântă aducere aminte a celor ce bunul Dumnezeu a făcut pentru noi cum și o pioasă grațitudine pentru a-

ceste bine-faceri, se înțelege că o îndreptare și o îndrumare în acest sens a noastră a tuturor este tot atât de nevoie și de imperioasă ca și hrana de toate zilele.

În cursul nu tocmai îndepărtat al vieții contemporane, creștinii țării noastre erau model de virtute și evlavie creștinească.

Dați Domnule Ministru puternicul vostru sprijin ca reînviind pietatea cu care să mândreau străbunii noștrii să facem a o sălășlui din nou în inima noastră îmblânzind pe bunul Părinte ceresc asupra unui popor care așteaptă să fie chemat la viața sfântă de care odinioară era învrednicit; iar Dumnezeu milelor și al îndurărilor să acorde Domniei voastre favoarea de a fi înlesnit mersul bun al nevoilor Țării și să vă hărăzească cu mulți ani pentru fericirea Patriei».

Din toată inima mulțumim Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Primat pentru caldă apărare ce o ia repausului duminical fiindcă în adevăr este o chestie și religioasă și socială care interesează în mod deosebit.

Mișcarea de astăzi în sensul strictei respectări a Duminicii, lupta *chiar în Franța* de a l' legifera repausul duminical, dovedesc că nu e bine a lăsa în suspensie o chestie atât de arzătoare și care la un moment dat ar putea fi periculoasă.

E drept că și în alte părți ale lumii, cum am zis mai sus, nu e lege pentru repausul duminical, ci lumea însăși și a făcut din datoria sa creștină lege în acest sens dar ce să facem dacă la noi ca și aiurea pela alții, trebuie să facă legi ca să stavilească pretențiile oamenilor în această privință?

Iată pentru ce repausul duminical e și o chestie socială, care trebuie pusă în prima linie înainte, în rezolvarea problemei muncii de care iarăși cei puși de Dumnezeu a ne chivernisi în lumea aceasta, trebuie să ție socoteală și să nu întârzie a-i da soluția ce o merită; fiindcă nu mai de-

parte de cât anul trecut, Camera de comerț din Capitală făcându-se ecoul obșteștii dorinți a muncitorimei care a uitat datoria Duminicii, roagă pe Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat să stăruiască a să aduce îndreptările cuvenite în actuala lege a repausului duminical și a se respecta de toți; ceia ce Inalt Prea Sfinția Sa s'a și grăbit a supune cunoștinței Sfântului Sinod dorința Camerei de comerț, care a hotărât să se scrie Domnului Prim Ministru următoarea adresă cu No. 196 din 28 Octombrie expirat:...

Domnule Ministru.

Incă dela începutul zidirei omului și a lumii, bunul Dumnezeu ne-a dat măsura muncii, El singur lucrând și în șase zile dând ființă tuturor celor văzute și nevăzute, iar a șaptea zi s'a odihnit de toate lucrurile sale, adică privind asupra bunătăților săvârșite de El milostivul, s'a repausat în mulțumirea ce-a avut, de a le vedea pe toate bune foarte.

Măsura aceasta a timpului și a muncii a lăsat să fie urmată de om mai ales, căruia i-a dat în stăpânire toate, ca cu cumințenie și cu evlavie să săvârșească toate cele ce sunt spre folosul lui și al altora, în unicul scop—prea mărirea lui Dumnezeu întru toate și întru toți.

Prin firea sa omul însă, socotindu-se mai presus de cele rânduite de Bunul Dumnezeu, a uitat că precum pentru cele trupești așa este dator să lucreze și pentru cele sufletești; iar în cărmuirea celor puse sub dânsul, să păstreze măsura de urmat, cu toată rigoarea.

Spre a-l aduce la respectarea zilei Domnului și la repausul de cele trupești, spre a lucra, sau a se îndeletnici exclusiv în cele sufletești, poruncește zicându-ne în dumnezeiasca Scriptură la darea legii celei pozitive scrise, zicând: «Adu-ți aminte de ziua Sâmbetei ca să o sfințești «pe ea, șase zile vei lucra și'ți vei face toate lucrurile «tale; iar ziua a șaptea Sâmbătă este a Domnului Dumnezeuului tău; nu vei face într'ânsa nici un lucru, nici tu, nici «sluga ta, nici slujnica ta, nici vre-o vită a ta, nici strei- «nul tău, care locuește în lăuntru portilor tale; căci în «șase zile a făcut Domnul cerul și pământul și marea și

«tot ce este într'ânsele și în ziua a șaptea s'a odihnit; «pentru aceea a binecuvântat Dumnezeu ziua Sâmbetei și «o sfinți pe ea».

Sabatul vechiu testamentar, a luat numele de Duminică sau ziua Domnului în imperiul nou testamentar, adică în împărăția vieții creștine, ca zi a Domnului, Care și-a dat însuși sângele Său preț de rescumpărare din robia morții celei veșnice, în care eram osândiți prin păcat.

Dumnezeu, alcătuitorul direct al Bisericii, fiind alcătuitorul indirect și al Statului, porunca consemnată într'un text precis de lege, dată de El însuși, după cum s'a văzut mai sus, trebuie să fie norma de urmat pentru toți și pentru toate.

Ziua Domnului—Duminică—din cele expuse mai sus, incontestabil este, că trebuie să fie respectată; cu toate acestea însă, cu durere vede Sfântul Sinod, că ea nu numai nu se cinstește, din contra tocmai într'o zi ca aceasta oamenii găsesc cu cale să și facă toate nevoile lor trupești, ba să pună la muncă și vitele lor, în contra poruncei exprese a lui Dumnezeu, Stăpânitorului tuturor.

Lipsa de orientare în această cerință socială și religioasă de ordin capital, a căutat să o înlăture Guvernele țării noastre prin alcătuirea legii repausului duminical, care așa cum a fost concepută și alcătuită, n'a răspuns la idealul vieții creștine, isvorât din porunca dumnezească; de aceea Sf. Sinod, către care s'au îndreptat cereri, atât din partea Camerei de comerț din București, cât și a unui însemnat număr de creștini, cari au cerut să se facă orânduială, în privința repausului duminical, a hotărât să îndrepte respectuos rugăciunea sa către drept credinciosul Guvern ocârmuitor al Țării și către Domnia Voastră în deosebi, ale cărui sentimente creștinești sunt în deobște cunoscute, ca să vă roage să binevoiți a prezenta Corpurilor Legiuitoare un proiect de lege, modificator al actualei legi, a repausului duminical, în care să se hotărască în mod definitiv ca nimeni, nici om, nici animal să nu mai lucreze pentru cele trupești, în ziua de Duminică și să se îndeletnicească în cele sufletești privind înapoi peste cele șase zile în care a lucrat și să se mulțumească recreându-se sufletește, dacă cele ce a săvârșit au fost bune,

cu un cuvânt ca nici un stabiliment de nici o categorie să nu fie permis a fi deschis în ziua Duminicii.

În măsura cinstirii și respectării Sfintei Duminici, urmează să fie ținute și respectate și celelalte sărbători hotărâte de Biserica creștină, care iarăși trebuie socotite la proiectul de lege ce se va alcătui privitor la modificarea legii de astăzi a repausului duminical.

Încredințați că veți bine voi să împărtășiți sentimentele Sf. Sinod, Vă rog, D-le Prim Ministru, să binevoiți a primi și cu această ocaziune, încredințarea înaltei mele considerațiuni, cu care am onoare a fi al Domniei Voastre Duhovnicească părinte.

Ca și prima adresă a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Primat așa și aceasta pune chestia din punct de vedere creștin just; ea este expresia adevăratei religiozități și un îndemn la reculegerea creștinească pentru tot insul.

Suntem informați că adresa aceasta din urmă a Sfântului Sinod către Primul Ministru al țării a fost întâmpinată cu căldură din partea Camerilor de Comerț care în congresele lor ultime au hotărât să se mijlocească la Guvern a se traduce în lege ceea ce constituie o dorință și o necesitate unanimă a Țării.

Nu ne îndoim că dorința tuturor va fi auzită și împlinită pentru care la timp vom reveni.

Dr. Cornoiu.

CARTEA LUI IOV

(Vezi Biserica Ortodoxă Română, Anul XXX No. 2)

Autorul cărții lui Iov.

Părerile asupra autorului cărții ce poartă numele lui Iov, sunt prea împărțite. Astfel Origen, Sfântul Grigorie cel Mare, Suida și alții, cari atribue această carte lui Iov însuși, bazează în mod principal părerea lor asupra celor zise în cap. XIX, 23: «*Că cine va dà să se scrie graiurile mele, și să se pue în carte în veac? Cu condei de fier și de plumb, sau în pietre să se sape?*» Dar prin aceste cuvinte Iov voește numai a arăta până la ce punct el este încredințat de adevăr, despre ceea ce el pune înainte. Nu este vorba aci despre o carte simplă, pe care Iov a avut intențiunea sau dorința d'a scrie și acest loc nu probează mai mult, că Iov să fie el însuși autorul cărții, care poartă numele său. Alții voesc ca el să fie Isaia, din cauza asemănării, ce ei cred a observa între stilul acestei lucrări și acela al profetului. Unii îl atribue lui Daniil și Sfântul Grigorie din Nazianz, în raportul către Polichroniu, îl privea ca lucrare a lui Solomon. Warburton pretindea, că el a fost compus pe timpul captivității din Babilon. Toate aceste păreri au fost părăsite, ca fiind desbrăcate de ori-ce bază. Dar se află o părere, care a obținut un mare credit, în aceste timpuri din urmă, aceea, care pune compunerea cărții în timpul lui Solomon. Printre toate judecățile, ce au avut valoarea în favoarea acestei păreri, singura, care are oare-care aparență de adevăr în ochii noștri, este varietatea și întinderea cunoștințelor, despre care autorul dă probă în această frumoasă

poemă și care presupune neapărat un secol foarte luminat și un progres prea înaintat în civilizație, căci cineva vede aci deja cunoscută știința artelor, exploatarea minelor, istoria naturală, arhitectura palatelor, întrebuințarea instrumentelor de muzică, vasele prețioase, arme de războiu și altele. În sfârșit, în toată poema domnește o artă, o regularitate, o cuviință, care presupune încă, că în epoca când a fost compusă, oamenii făcuse mari progrese în poezie și elocință. De unde se poate conchide, că nu este secol, în care atâtea cunoștințe și o cultură de spirit atât de înaintată se pot potrivi mai bine, de-cât acela al lui Solomon, trebuie neapărat a recunoaște, că în acest period al istoriei Ebreilor a fost compusă cartea lui Iov. Jahn probează în destul, că toate aceste cunoștințe au existat în Egipt, cu mult mai înainte și cari le regăsesc mai pe toate în Pentateuh. Adăogând, că dacă cartea lui Iov a fost scrisă sub Solomon, ar trebui să fie aribuită chiar acestui principe, căci nimeni în epoca sa nu a posedat ca el cunoștințe așa de întinse și atât de variate, ce admiră cineva în această poemă. Deci, nu se află cea mai mică îndoială ca el să fie autorul, căci scriitorul cărții III a Împăraților, care face cu atâta îngrijire enumerarea lucrărilor acestui principe, pentru că el însemnează proverbiile sale, cântările sale, istoria sa naturală (IV, 32, 33), nu vorbește nici de cum despre cartea lui Iov, că el negreșit n'a lăsat afară această listă, dacă într'adevăr Solomon ar fi fost autorul ei.

Dar părerea, care se pare că a fost în general priimită, până la aceste din urmă timpuri, este aceia care atribue această carte lui Moisi. Cu toate acestea, toți aceia cari o susțin, nu se învoesc în totul între ei, pentru că se află un număr destul de mare cari pretind, că de și Moisi a redactat această poemă în forma sa actuală, el s'a servit spre a o compune de memoriile scrise de Iov însuși și că sub acest raport Iov trebuie a fi considerat ca întâiul autor al lucrării care poartă numele său.

Suntem ținuți a crede că Iov însuși a compus fondul lucrării, pentru că nu se află nici de cum, ca el, care a putut să raporte cu exactitate toate cuvântările, toate dialogurile și o mulțime de alte trasuri, ce citim într'ânsa, dar pentru aceia, nu se poate admite că sfântul scriitor,

Mai întâi, ceea ce trebuie a împiedeca, spre a da cărții lui Iov autoritatea inspirațiunii divine este, că cine va vede chiar în cuvântările lui Iov și în ale prietenilor săi violențe și excese mai proprii a ruina credința, de cât a edifica pietatea.

Această greutate este mai mult greșită, de cât temeinică. În sfârșit aceste violențe și aceste excese, ce se obiectează, nu sunt propuse de sfinții scriitori ca subiecte de edificare; însemnându-le în cartea sa, el face serviciu de simplu raportor. Se poate zice chiar, că departe d'a voi să le scuze, face cea mai dreaptă censură posibilă, căci ne înfățișează pe însuși Dumnezeu, reformând și îndreptând tot ce putea să aibă ceva respingător în convorbirile lui Iov și ale prietenilor săi.

A doua obiecțiune. Iov este învederat propus de autor, ca un model de răbdare. Deci, violențele la cari se dă, nu sunt ele opute acestei frumoase virtuți?

Iov este adevărat ne este propus ca exemplu de răbdare de către Tobie, Ezechiil și sfântul apostol Iacov ca și de autorul istoriei sale, dar mai principal în supunerea sa la mânia lui Dumnezeu, care îl lovește și în răbdarea ce arată, când a aflat despre pierderea bunurilor și a fiilor săi și o îngrozitoare lepră ce se răspândi preste tot corpul său. Și o probă simțitoare, care nu ne este propusă ca exemplu în convorbirea, ce el a avut cu prietenii săi, este grija prin care istoricul său face să se observe, că Dumnezeu îl înfrânează la excesele de cari s'a lăsat a fi adus, și el însuși a făcut penitență în cenușe și țărână. De altă parte nu trebuie a pierde din vedere, că plângerile lui Iov sunt scrise în stil oriental și poetic și prin urmare, nu trebuie a vedea în blestemele sale, că aceste expresiuni cu îngâmfare, cari produc de ordinar orientalilor o durere vie, o melancolie întunecată, a cărui adevărată însemnare trebuie a fi apreciată mai puțin prin înțelesul riguros al termenilor, de cât prin dispoziția aceluia ce vorbește. Astfel se explică expresiunile, cari se par atât de violente și exagerate în Psalmi, la Ieremia, Iona și alți. În sfârșit, un mare scriitor zice: «Dacă Iov nu s'ar fi slujit de expresiuni așa de vii și atât de tari, spre a arăta durerea sa, nu ne-ar fi produs o adevărată imagine și poate că pentru aceia, pentru care scriea nu ar fi fost o atât de mare edificare. S'ar fi pu-

tut crede chiar, dupe judecata sfântului Ioan Hrisostom, că virtutea sa nu ar fi fost de cât o nesimțire și n'ar fi meritat nici o laudă».

Altă obiecțiune. Autorul acestei cărți nu este nici de cum de acord cu el însuși căci dupe ce ne-a reprezentat pe Iov ca pe un om drept și care nu a păcătuit prin buzele sale, ni'l arată mărturisind greșala sa. El este asemenea puțin statornic în rolul, care face să joace însăși Divinității, pentru că vedem pe Dumnezeu dojenind la început pe Iov, din cauza cuvântărilor sale și declară în urmă, că prietenii săi n'au vorbit adevărul ca și el. Deci, un autor cu inspirație divină, nu ar fi căzut în asemenea contradicții.

Nu sunt decât spirite, cari apucă înainte și cari pot găsi aceste pretinse contradicții, în cartea ce ne preocupă. Și mai întâiu, când chiar Iov ar fi păcătuit în această ocaziune, nu urmează nicidecum, că el nu ar mai merita titlul de drept. Orice sfortări, ce ar putea face cineva, spre a exagera greșala lui Iov, acela nu ar putea proba, că el a păcătuit de moarte. Căci, deși se află un exces oarecare în plângerile sale și o puțină îndrăzneală a apela la tribunalul lui Dumnezeu, el apără statornic adevărul, el recunoaște totdeauna domnia suverană a lui Dumnezeu asupra lui și mărturisește pe față, d'a nu părăsi niciodată cultul său. Și dacă arătând durerea sa, el este atras dincolo de marginile drepte, este mai mult decât o rațiune spre a erta sau cel puțin a ușura greșala sa. Mai întâi relele ce el suferă sunt fără margini. În al doilea loc, departe d'a găsi în prietenii săi mângăerile, ce are drept a aștepta, el nu primește decât insultele cele mai nedrepte și cele mai crude. Al treilea, sentimentul nevinovăției sale și groaza crimelor ce'i impută, trebuia în mod natural să nască în el cea mai vie supărare. Al patrulea, toate plângerile fiind exprimate în stil poetic și oriental, nu trebuie luate după literă toate aceste cuvinte, mai cu seamă că poezia orientală este cu totul iperbolică. În sfârșit, al cincilea, dacă autorul nu s'ar fi slujit de expresiuni așa de tari și așa de vii, spre a arăta durerea eroului său, ar fi rămas prea jos de adevăr în tabloul credincios, ce el trebuia să arate și ar fi lipsit în parte scopul pentru care Sfântul Duh îndreptă condeiul său.

Autorul nu este neconsecinte în purtarea ce ține Divinității. Iov, împovărat de rele, se plânge cu amar și Dumnezeu 'l dojenește pentru această greșală. Acuzat pe nedrept de crime, despre cari se simte nevinovat el nu crede, că poate a se desvinovăți mai bine în ochii acuzătorilor săi, decât făcând un apel la tribunalul judecătorului suprem și acest judecător 'i impută marea sa încredere de sine, dar precum în toate disputele Iov a ținut cu statornicie adevăratele principii, pe când protivnicii săi s'au depărtat, susținând, că cerul nu întristează niciodată pe cei dreپți și nu pedepsește decât pe cei răi, Dumnezeu declară că sluga sa este singura, care a vorbit după dreptatea adevărului. Astfel criticii combătuți nu sunt nicidecum bazați a pretinde, că autorul lui Iov este în contradicere cu el însuși și a i respinge sub acest pretext darul inspirațiunii divine.

Altă obiecțiune. Cum poate zice cineva, că cartea lui Iov a fost inspirată autorului său, când cuvântările lui Elifaz, Baldad, Sefar și Eliu, cari formează o parte însemnată sunt în mare parte greșite și injurioase dreptății și înțelepciunii lui Dumnezeu și când însuși Domnul le socotește de îndrăznețe și puțin drepte?

Acestei obiecțiuni se poate răspunde: pentru ca o carte să fie atribuită autorului său după inspirația divină, nu este nicidecum trebuincios, ca tot ce ea conține să fie asemenea. Căci, dacă ar trebui să fie astfel, urmează a șterge din numărul Sfințelor Scripturi mare parte din cărțile Vechiului și Noului Testament, pentrucă ele raportă cuvântări și discursuri ținute de necredincioși, cari învederat nu erau favorizați de ajutorul supranatural. Ar trebui spre exemplu, a respinge ca profană cartea Exodul, pentrucă se citesc într'ânsa necredințele lui Faraon și murmurul poporului Iudeu; cartea Psalmilor, în care cei răi tăgăduesc adesea ori existența lui Dumnezeu și lucrarea Providenței; Cartea Înțelepciunii, care cuprinde greșitele judecăți și relele învățături ale oamenilor înrăutățiți. În sfârșit, ar trebui încă a se șterge din catalogul scrierilor sfinte întreg Noul Testament, căci Evangheliile, Faptele Apostolilor, ca și Epistolele sfântului Apostol Pavel și chiar Apocalipsul raportează arătat blestemele Iudeilor și necredințele păgânilor. Dar pentruca o carte să merite titlul a fi scrisă după inspirația divină, este de ajuns ca Sfântul Duh să îndemne și să hotărască pe au-

torul său a scrie și să îndrepteze în urmă până sa așa în cât el să nu facă nici o greșală. Astfel istoria lui Iov poate fi o carte inspirată, deși cuvântările prietenilor săi și chiar câteva locuri ale sale sunt vrednice de dojană. Această observațiune este cu atât mai bine fondată, cu cât autorul are grija să facă să reiese musturarea, pe care însuși Dumnezeu a făcut-o acestor cuvântări.

Canonicitatea cărții lui Iov.

Iuniliu, episcop în Africa, în scrierea sa, *Tratat de părți ale legii divine*, pune cartea lui Iov în acelaș rang cu a Iuditei și Macabeilor, cari nu erau în canonul Ebreilor. Această greșală se găsește îndestul combătută în propunerea următoare: *Cartea lui Iov este o carte canonică?*

Cartea lui Iov a fost totdeauna recunoscută în chip universal, ca scriere canonică în sinagoge și bisericile creștine. Ea este cuprinsă în canonul Iudeilor și în toate cataloagele cărților sfinte, cari au fost compuse de creștini. Părinții greci și latini au primit-o cu acest titlu, printr'un consimțământ unanim. Singurul, care a cutezat a o respinge, este Teodor din Mopsuesta, care din această cauză, a fost izbit cu anatema în al cincilea conciliu ecumenic.

Pre când Iuniliu pune înainte, că printre Ebrei se află, după mărturia fericitului Ieronim, deosebire de sentimente asupra canonicității cărții lui Iov, el se înșală învederat, căci nici fericitul Ieronim, nici un alt părinte n'a vorbit despre această deosebire de părere. El nu se înșală mai puțin încă, pre când, după ce a pus cartea lui Iov în acelaș rang, ca istoria Iuditei, cele două cărți ale Macabeilor, și Paralipomenon, cele două cărți a lui Ezdra și Estir, adaogă că aceste cărți nu sunt puse în numărul scrierilor canonice, pentrucă ele erau primite printre Ebrei cu această deosebire, după mărturia fericitului Ieronim și altora: «*Quoniam apud Hebræos super hac differentia recipiebantur, sicut Hieronymus cœterique testantur*». Fericitul Ieronim, este adevărat, ne încredințează că aceste cărți erau desemnate la Iudei sub numele de aghiografe și deosebite de acelea, ce se numeau legea și profeții, dar el încredințează asemenea, că cărțile pe cari Iudeii le numeau aghiografe, făceau parte din scrierile lor canonice.

În sfârșit, după observarea acestui părinte în scrierea sa, *Prologus Galeatus*, canonul Ebreilor este împărțit în trei părți: Cea dintâiu cuprinde ceea ce ei numesc *legea*; acestea sunt cele cinci cărți ale lui Moisi; a doua, ceea ce ei numesc *profeți*, adică Iosua, Judecătorii cu cartea Rut, Samoil, Regii, Isaia, Ieremia, Iezechiil și cei doisprezece profeți mici; a treia coprinde ceea ce ei numesc *aghiografele*, adică, Iov, Psalmii, Proverbiile, Eclesiastul, Cântarea cântărilor, Daniil, Paralipomenele, Ezdra, și Neemia și cartea Estir, împărțire care se găsește adesea în Talmud. Fericitul Ieronim așa dar eră departe de a crede, că cartea lui Iov n'a făcut vreodată parte din canon. Dar dacă ar fi vre o îndoială asupra părerei acestui învățat părinte cu privire la aceasta, totul se risipește prin aceia ce el afirmă în epistola sa către Paulin și în cele două prefețe, ce a făcut asupra acestei cărți.

Frumusețile literare ale cărții lui Iov.

Poema lui Iov poate prea bine să nu fie o dramă adevărată și regulată, dar nu i se refuză forma dramatică și în dispozițiunea sa generală un fel de asemănare anticipată cu drama. Trebuie a i acordă chiar părți principale de acest gen de compoziție, exceptând numai acțiunea. Ori cum ar fi fondul judecății lui Lowth, privit sub raportul poeziei în general cartea lui Iov este una din compozițiile cele mai sublime, ce a existat vre odată. Dar refuzând cărții lui Iov titlul de dramă adevărată, zice Lowth, suntem depărtați a voi să micșorăm prețul. În sfârșit, își poate cine-va închipui într'un subiect așa de greu, atât de ridicat și desbrăcat de toată lucrarea, o dispoziție mai elegantă, o împărțire mai bine ordonată și pe cât este cu putință a judecă străbătând întunecimile unei așa de înalte vechimi, o înlanțuire mai îngrijită, mai ingenioasă și mai bine îndreptată către scopul ce și propune cine-va? Ori care ar fi rangul, ce ar fi putut merita Iov printre poeții greci, cărora le acordăm fără osteneală gloria artei și a dispoziției, mărturisim că Iov păstrează întâiul loc printre aceia ai naștuirii sale, și puțin importă numele ce s'ar da lucrării sale, puțin importă că cine-va o numește di lactică, morală, patetică sau dramatică, mai cu seamă că o ridică în cel

mai înalt punct, la rangul cel mai superior, rang sublim și deosebit, care formează proprietatea sa.

Acelaș critic zice încă: «Această poemă ne procură în îndestulare și ne prezintă pretutindeni cele mai frumoase exemple în tot felul, fie pentru cugetări și imagini, fie pentru elocuțiune. Într'un cuvânt, spre a zice tot, majestatea stilului răspunde la înălțimea subiectului; puterea sa și vioiciunea sa la furia patimilor, ce sunt aci zugrăvite, și după cum această compoziție are superioritate asupra tuturor celorlalte monumente ale poeziei ebraice pentru ordonanță și dispozițiune, de asemenea ea nu este inferioară la nici o alta, pentru sublimitatea stilului și eleganței susținută de execuțiune».

După judecata lui Schultens, tot ce verva lui Eschil și Sofocle a înăscut mai înfocat și mai înălțător este la infinit mai pre jos de sublimile porniri și mișcări ale autorului lui Iov.

Ravius, după ce a zis, că unul dintre caracterele, cari deosibesc pe adevărații poeți este arta de a răspândi, așa zicând, naturalul lor, moravurile lor și geniul lor particular în întregul lucrării lor și după ce citează ca exemplu pe Osian și Omer, strigă cu mirare: «Și tu, geniu divin, care înăscuși poema lui Iov, timpul ne a invidiat numele tău! Dar acestea au fost fără îndoială propriile sale destine ce tu exprimași sub acela al lui Iov. Tu ai zugrăvit cu atâta adevăr greșelile înțelepciunii omenești, când ea îndrăznește a cerceta planurile lui Dumnezeu; încredințarea unei Providențe nesfârșite, cărmuitoarea universului, s'a destăinuit cu atâta putere din inima ta inflăcărată; tu ai povestit măreția naturei prin cutezanța și vioiciunea picturilor tale, că este lesne a recunoaște, că sufletul tău, mult timp întunecat de durere, mult timp bătut de valurile opuse cugetărilor sale, fu în sfârșit în chip minunat condus de studiul naturei la portul în care el trebuia să găsească repaosul». Acelaș scriitor, voind a arăta întru cât autorul cărței lui Iov posedă știința d'a mișcă inimile, mai zice: «Plângerile sfâșietoare ale lui Iov se ridică la un astfel de grad de sublim, în cât ele duc totdeodată în sufletul cititorilor și groaza și mila. Cu drept cuvânt un învățat apreciator al acestor frumuseți, Niemeyer, își dă părerea, că nici durerea lui Ercule murind, nici aceea a lui Filoctet, nici

prezența lui Laocoon, nu răspândiră niciodată pe scena grecilor, sau în sufletul unui privitor luminat o emoțiune atât de adâncă, ca aceea cu care suntem loviți și încărcați prin acest mic număr de cuvinte, unde Iov exprimă disperarea sa. Printre aceste trasuri strălucește cu o frumusețe îngrozitoare această tânguire, unde el se supune la blestemul zilei, care 'l a văzut născând. Dar Iov pare a voi cu deosebire a înboldi în suflet mișcările produse de admirația prin care ne lovesc lucrurile mari și noi și acest fel de emoțiune este de o extremă potrivire pentru poezie». Ravius nu arată mai puțin entusiasm pentru poema lui Iov în cuvântarea sa: *Despre divinitatea poeziei ebraice*. În sfârșit, nu este nici un scriitor însemnat, care n'a plătit tributul său de admirație acestei frumoase lucrări.

Dacă cineva voește a reproduce ceea ce cuprinde această carte, părți de o elocință neimitabilă, va trebui să raporte lucrarea întreagă. Ne mărginim a zice, că toate frumusețile poetice, ce se observă se pot reduce la ceea ce privește moravurile, patimile, descrierile și stilul.

Imitația moravurilor nu lasă nimic de dorit; totul este în mod perfect potrivit caracterelor și situațiunii persoanelor, cari figurează în această frumoasă dramă. Iov este mai cu seamă însemnat sub acest raport în chipul, în care el protestează nevinovăția sa; (XXXVII; 1—6). Nu este mai puțin admirabil, când el face apologia vieții sale trecute; el descrie mai întâi în termenii cei mai pompoși autoritatea impunătoare, de care se bucură înaintea nenorocirilor sale (XXIX; 7—10); el ne povestește în urmă cu sentimentul dragostei și al compătimirei chiar binefacerea către nenorociți și zelul său arzător, spre a-i ajuta. Dar ce fericită alegere de imagini și expresiuni în tabloul ce el arată despre cinstea sa în funcțiunile de judecător! Nimic nu este încă mai mișcător, decât povestirea ce face în altă parte despre curățenia, umanitatea și bunăvoința sa.

Această imitațiune de moravuri nu este mai puțin desăvârșită în prietenii lui Iov. Totul este prea conform rolurilor, ce trebuiesc să se petreacă în această dramă. Se văd în sfârșit expresiuni aspre, iritabile, gata a acuză și a sudui și dacă Elifaz la început pune mai multă cumpătare, el sfârșește prin a acuză pe Iov de cele mai mari crime. În sfârșit nimic nu este mai nobil, mai măreț, într'un cuvânt mai

demn al Divinității, decât cuvântările lui Dumnezeu către Iov și câteva cuvinte ale sale către Elifaz.

Pasiunile, precum indignarea (III; 1—20), durerea, tristețea (IV, XVI, 9—19) și speranța (XXIX; 18—20) sunt încă zugrăvite în cartea lui Iov, sub colorile cele mai vii și cele mai naturale.

Printre descrierile mărețe de cari este plină această carte, însemnăm numai vedenia lui Elifaz (IV; 12—19), descrierea tunetului (XXXVII; 1—4), aceea a calului (XXXIX; 22—28), în sfârșit aceea a lui Leviatan (XLI; 4—25).

Maestatea stilului răspunde pretutindeni la mărimea și sublimitatea subiectului. O observație, care nu trebuie scăpată din vedere, zice Lowth, este mai cu seamă construcția poetică a periodului și care este cea din urmă perfecțiune și de cea mai mare regularitate, merit care face să se observe mai în toate compozițiile ebraice din cea mai înaltă vechime.

Mulți părinți au lăsat lucrări asupra lui Iov. Astfel Origen, sau un vechiu autor sub numele său, a scris trei cărți, cari merg numai până la III capitol. Această lucrare este prea folositoare, de și cu oare cari greșeli și se găsește numai în edițiunile latine. Sfântul Ioan Hrisostom a compus mai multe omilii asupra lui Iov. Fericitul Augustin a făcut adăogiri de note explicative, în cari, după Casiodor, el tratează materia cu pătrunderea sa obișnuită. În sfârșit sfântul Grigorie cel Mare a compus asupra aceiaș cărți, treizeci și cinci cărți cari formează un comentariu foarte bun pentru sensul moral. Ele au fost publicate separat la Roma în 1475, la Paris în 1495 și printre lucrările sale traduse în limba franceză de Laval în Paris 1666—1669 în 3 vol.

Niceta, episcop în Eraclea, către sfârșitul sec. XI, a compus o înșirare a părinților greci asupra lui Iov, care a fost tradusă în latinește de Paul Comitoliu și publicată în această limbă mai întâiu la Lion 1586 și în anul următor la Veneția, cu oare cari adăogiri și mai cu seamă cu o cuvântare a lui Comitoliu, care pretinde că autorul acestei lucrări este Olimpiodor. Inșă după aceia Patris Junius a făcut o traducție mai exactă și chiar mai complectă, la care a alăturat textul original al lui Niceta și a pus la

sfârșit versiunea greacă a cărții chiar a lui Iov, împărțită în versete. Această nouă lucrare a apărut la Londra în 1637. Jean Terențiu a luat versiunea greacă a cărții lui Iov, pe care a publicat o, însoțită de variante la Franeker în 1663, cu parafraza haldaică și note.

Comentariul asupra lui Iov, care se găsește în lucrările fericitului Ieronim, și care a fost compus de preotul Filip, discipolul său și adunat de Beda, este întreg alegoric și mistic, a apărut la Bal în 1527.

Comentariul literal, critic și gramatical al lui Jean Mercier, care a apărut în Geneva în 1573 și în Leida 1651 este prea însemnat. Apoi acela al lui Pineda trece de cel mai bun comentariu, care s'a făcut asupra lui Iov. Dacă autorul său este prea pompos, el nu lasă nici o chestiune a cercelă. Din cauza importanței sale a fost publicat adesea ori și în mai multe orașe. Cele din urmă două edițiuni sunt, una în Lion la 1701 și alta în Veneția 1710.

Filip Codurc, calvinist convertit, a compus mai multe scrieri asupra lui Iov. Mai întâiu observațiuni asupra părților celor mai grele ale acestei cărți, imprimate la Paris în 1647 și 1657, în limba franceză; apoi scoli sau note explicative în latinește, cari au apărut la Paris în 1651 și cari au fost inserate în Marile Critici din Londra. Vorbind despre aceste note explicative R. Simon zice, că Codurc este prea literal și se silește mai mult întru a explica cuvintele grele dupe regulile gramaticale. Dar acestui critic cu drept cuvânt i se impută pentru că citează adesea ori parafraza haldaică și întrebuițează în chip nefolositor multe cuvinte, spre a da dreptate măsurii versurilor, din cari această carte este compusă, supozând că acestea sunt versuri exametrice.

Thadeu Antoniu Dereser, profesor de teologie mai întâiu la Heidelberg și în urmă la Breslaw, însărcinându-se a continuă versiunea germană a bibliei, începută de Dominic Brentans, a publicat în 1805 la Francfort dela Main o traducțiune îmbogățită cu note numeroase. Rosenmüller nu se teme a zice, că Dereser a purtat simbolul triumfului asupra tuturor interpreților lui Iov, contimporanii săi. Că el a exprimat adesea ori atât de bine toate nuanțele fine și delicate ale textului Ebreu și a imitat în chip așa de fericit formele mărețe ale planului său și ori-cine poate

fără șovăire să privească traducțiunea sa, ca pe una din cele mai bune, din câte s'au făcut în limba germană.

H. Laurens, profesor de filozofie la Montauban, a publicat în acest oraș în an. 1839 într'un volum mare în 8°, o nouă traducție asupra lui Iov și asupra Psalmilor, după cel ebreu, vechile versiuni și cei mai iscusiți interpreți precedată de două discursuri preliminare și însoțită de argumente și note explicative. Autorul în general a urmat pe Rosenmüller și stilul traducțiunii are meritul d'a pătră culoarea și fizionomia textului original.

În 1849 a apărut la Friburg în Brisgan o lucrare foarte bună a Dr. Welte profesor la Tubingen sub titlul: Das Buch Job, în 8°.

Albert Schultens, învățat orientalist, deosebit de *Animadversiones philologicae in Jobum*, a publicat un comentariu, Lugd. Batav. 1737, 2 vol. în 4°. Această lucrare cea mai însemnată în acest gen, prin știința variată, pe care autorul o dezvoltă, se compune din textul ebreu, de o traducțiune latină și de note, cari explică pe larg cele mai multe cuvinte ale textului. Prefața este însemnată în toate privințele corpului lucrării. Schultens raportează și discută părerile interpreților vechi și moderni. Cu toate acestea această lucrare, cu tot meritul său minunat sub oarecari raporturi coprinde greșeli, cari nu sunt fără însemnătate pentru un critic, care nu se lasă a fi orbit prin aparatul unei științe întinse. Mai întâi explicațiunile lui Schultens sunt adesea ori prea silite și prin urmare puțin probabile. În al doilea loc sistemul d'a explica totul prin limba arabă, sistem pe care acest învățat orientalist l-a împins dincolo de ori ce margine, depărtat de adevăratul înțeles al lui Iov într'o mulțime de locuri, de unde urmează că, considerat din punctul de vedere riguros exegetic al textului ebreu, comentariul lui Schultens este mai pre jos de renumele, ce a avut cât va timp. Riard Grey a publicat la Londra în 1741 o prescurtare a acestui Comentariu. Mai târziu o a doua prescurtare a apărut la Halle în 1773—1774, 2 vol. în 8°. Autorul acestei a doua prescurtări, mai completă ca cea dintâi, este Georges-Jean Louis Vogel, care, cu tot respectul profund ce'l arată, pentru sentimentele lui Schultens, se depărtează câte odată. În sfârșit se arată

Sectele religioase din Asia, Berillus și învățătura lui.

(Vezi Bis Ortodoxă Română Anul al XXX-lea No. 2).

Să continuăm mai departe a arăta părerile și altor scriitori bisericești asupra divinității Fiiului. Clemente din Alexandria voește să dovedească o egalitate deplină între substanța lui Dumnezeu și divinitatea lui Iisus Hristos. Prin argumentația lui ajunge la rezultatul de a subordonă pe Fiiul Tatălui înainte de a deveni om și chiar înainte de a fi lumea. Fiiul participă pe deplin la tot ce este și are Tatăl și prin aceasta se dovedește că substanța amândorora este una și aceeași, dar aceasta nu dovedește și egalitatea între dâșii. Tatăl există prin sine însuși, Fiiul, ca al doilea Dumnezeu, există numai prin Tatăl, primește totul dela Tatăl și în orice atârnă de Tatăl. Deci nu e o egalitate între dâșii, și tocmai lipsa acestei egalități sfârâmă consubstanțialitatea.

Pentru a eși din această încurcătură au fost alese două căi; una pe care au îmbrățișat-o modalistii tuturor timpurilor, și alta pe care a mers Origen. Prima direcțiune admitea ca stabilită mai dinainte substanța divinității în trinitate. Substanța este aceeași în câte-trele persoanele, dar prin aceasta personalitatea primitivă și eternă a Tatălui eră înlăturată. Origen, la

rândul său, susținea cu tărie personalitatea eternă și primordială a Tatălui. Cât privește însă pe Fiiul, îi recunoștea o personalitate secundară, însă prin aceasta sfârâma egalitatea substanței dintre persoanele dumnezeirii. Neoplatonicii în învățătura lor cu privire la Logos susțineau că divinitatea era impersonală și n'a devenit conștientă decât în Logos. Origen se deosebește atât de învățătura lor, cât și de cea a lui Philon. El pare la început că se unește cu învățătura creștină alexandrină, așa cum o vedem la Clemente din Alexandria. Desvoltând mai departe sistemul acestuia a ajuns să'i dea o formă originală și cu totul deosebită; el a căutat să scoată în evidență personalitatea Cuvântului înainte de creațiune. Peste tot se silește să menție, cel puțin ca numire, termenul de substanță egală cu Tatăl, dar din felul cum argumentează se vede, că el vrea să dovedească numai participarea Fiiului la tot ce este și are Tatăl și nicidecum nu susține egalitatea substanței între cele două persoane ale dumnezeirii. Origen atribue numai Tatălui o divinitate primordială, iar Fiiului numai o divinitate derivată. Numai Tatăl, zice el, este însuși absolutul, Dumnezeu prin sine și dela sine însuși, deci Fiiul nu este egal cu El. Urmând mai departe, caută să dovedească că Tatăl, care este absolutul, împarte și aceasta cu Fiiul, totuși Fiiul este departe de a fi și el absolutul. Este, în adevăr, o comunitate deplină între Tatăl și Fiiul în toate ale Tatălui, însă în ce privește substanța divină, prin urmare aici nu mai e egalitate.

Aceasta este cugetarea de căpetenie a lui Origen, pe care o susține cu toată tăria, și în nici una din scrierile sale nu se contrazice. S'ar părea uneori că s'ar contrazice, căci întrebuițează cuvântul *omousia*

însă acest cuvânt la dânsul nu are în totul aceeași semnificație, care'i s'a dat mai târziu. Judecând altfel n'ar mai fi nici o potrivire: pe deoparte să susții omousia, pe de alta să admiți o diferență între Tată și Fiu; să suții că Tatăl cu atât este mai înalt și mai superior Fiiului, cu cât acesta împreună cu Sf. Spirit întrec pe toate puterile îngerești și tot ceea ce este creatură. Apoi să arăți că fără comparație și sub toate rapoartele Tatăl este mai superior Fiiului, căci acesta nu este decât reflexul măreției, al luminei eterne a Tatălui și al puterii sale; este imaginea Tatălui și o suflare a puterii lui Dumnezeu.

Toate acestea dovedesc că Origen numai pe Tatăl îl consideră ca absolut, iar pe Fiiul ca pe o derivare din Tatăl. El arată că este o mare deosebire între cel care dă și cel care primește, după cum se deosebește și cauza de efect. Efectul nu poate să existe fără cauză, iar cauza fără efect nu are nici o însemnătate, dar cu toate acestea, cauza e superioară efectului și e incomparabil mai înaltă.

Câtă deosebire nu se vede acum între învățătura lui Clemente, dela care Origen a plecat și între principiile, pe care el le stabilește! Egalitatea între substanța divină a Tatălui și a Fiiului susținută de Clemente, devine în învățătura lui Origen o relațiune reciprocă internă între unul și altul. Pe când Clemente atribue atât Tatălui cât și Fiiului o personalitate egală, Origen recunoaște numai Tatălui o personalitate primordială absolută și eternă, pe când Fiiului îi atribue una derivată. Această personalitate a Fiiului, în relațiune cu creaturile, este adevărat primordială, dar față cu Tatăl nu este decât relativă. Cu modul acesta, zice Origen, Fiiul rămâne o adevărată persoană, căci persoana lui se raportează la Tatăl în

același mod cum se raportează a noastră față de dânsul, adică de Fiiul. După cum creaturile omenești au existență și substanță numai prin participarea lor în Logos, care este rațiunea generală, viața generală, și după cum fiecare persoană creată se naște și există numai prin mijlocirea Logosului, sau a Fiiului—tot așa și Fiiul devine o persoană deosebită prin participarea sa la substanța Tatălui, și un al doilea ipostas pe lângă Tatăl.

Cu modul acesta Origen înlătură egalitatea substanței, susține însă legătura necesară a celor două ipostasuri, și pune ambele persoane într'o lumină deosebită. Fiiul are tot ceea ce are și Tatăl, însă numai prin Tatăl, și numai întru atât se poate vorbi de egalitate între dânsii. Tatăl este tată numai întru cât are pe Fiiul, însă nu prin Fiiul este El ceea ce este, ci numai tată este prin El. Tot ceea ce este Fiiul, este numai prin Tatăl, care singur este dintru început. El este unul, și este unitatea cea mai înaltă și absolută. Tatăl este unitatea a tot ce există, este baza întregii multitudini, dar în același timp este și unitatea acesteia. Fiiul, de altă parte este desfășurarea unității, o multitudine separată în unitate. Și iarăși, amândoi, Tatăl și Fiiul, sunt una, sunt însă și deosebiți unul de altul. Tatăl naște pe Fiiul și-i dă existență. Fiiul este etern acel care primește, este mereu același, însă numai prin Tatăl, este reflexul acestuia în afară. Astfel fiind, este egal în plenitudine cu acel care reflectează; El este nemijlocit cel de al doilea, și ca atare nu e tată, ci e fiu. Deci inferioritatea Fiiului constă numai în aceea că El este fiu și nu tată. Existența sa eternă este binele în sine, binele primitiv, viața primitivă, lumina primitivă, puterea primitivă.

Aceasta este învățătura lui Origen cu privire la Fiiul. Ea nu este adevărata învățătură a Bisericii, este însă un progres față de sistemele greșite din acel timp. Origen înlătură cu totul învățătura grosolană, care se rezema pe emanațiune, prin aceea că a stabilit personalitatea primordială eternă a Tatălui, și existența eternă și separată a dumnezeirii în Hristos, deosebind astfel două ipostasuri. Invățătura lui dăte îndemn spre o nouă dezvoltare a dogmii trinității, căci el, după cum am văzut, nu recunoștea egalitatea substanței între cele două persoane ale dumnezeirii.

Din primele începuturi ale Bisericii, pe lângă silița predominantă de a deosebi pe Tatăl de Fiiul, se află și o tendință contrarie și anume aceea a creștinilor judei. Pentru aceștia lucrul cel mai de căpetenie era unitatea lui Dumnezeu, mai mult decât afirmațiunea unei existenți personale a Fiiului înainte de a deveni om. De aceea unii dintre dâșii susțineau că dumnezeirea Fiiului se rezimă pe acțiunea puterilor divine, iar alții recunoșteau adevărata divinitate a Fiiului, după cum vedeau în El unii pe un simplu om, alții pe adevăratul Dumnezeu acoperit de ființa omenească.

Invățătura patripasiașilor este tot așa de veche ca și aceea a ebionișilor. Către sfârșitul secolului al doilea ambele aceste învățături se întâlniră la Roma. Teodotus din Bizanț a fost înlăturat de Victor, episcopul Romei, dela orice relațiune cu Biserica, pentru că el nega dumnezeirea Mântuitorului. Confesorul Praxea, care venise din Asia Mică, nu admitea nici o deosebire în substanța divină și susținea credința sa în divinitatea Mântuitorului. Natura omenească a Mântuitorului, după cum zicea Praxea, pe care Dum-

nezeu a creat-o în pântecul Mariei și cu care Dumnezeu s'a unit, o numea el Fiiul. Partea divină în Hristos, aceasta era pentru el dumnezeirea. Când vorbea de unirea divinității cu natura omenească a Fiiului, el admitea și participarea divinității la suferințele naturei omenești. (*Gieseler, Kirchengeschichte, Baur* Entwicklung der Lehre Praxeas).

Prin secolul al III un oarecare Noet reînvi această învățătură a lui Praxeas, însă într'o formă primitivă și o răspândi prin Asia Mică. Cel care a contribuit mai mult la răspândirea acestei învățături a fost Calist, discipolul lui Noet. În această învățătură a lui se pare că nu făcea nici o deosebire între Tatăl și Fiiul, de oarece, după părerea lui, Fiiul nu este decât aparițiunea nemijlocită a divinității și în natura lui stă să se facă vizibil, sau să devie iarăși invizibil; aceasta depindea numai de voința lui. El poate să sufere, să moară și să învieze. Așa dar, după părerea lui Noet, una și aceeași substanță poate să primească numirea când de tată, când de fiu, după cum se potrivea mai bine. (*Duncker, Christologie des Irenäus*).

Să trecem acum mai departe la învățătura lui Berillus. Cu siguranță nu se poate ști dacă Berillus cunoscuse sau nu învățătura lui Noet. După mărturisirile celor vechi, el a cunoscut cu siguranță părerile primitive patripasiane, și cu toate acestea intenția lui nu a fost ca să confirme un sistem, care era considerat peste tot ca eretic, sau să'l continue mai departe, și de aceea nu se poate zice decât că el în mod inconștient s'a apropiat de această învățătură eretică. Tot așa de inadmisibil este, că el ar fi voit să combată teoria de subordonațiune a lui Origen, sau învățătura alexandrină despre Logos. În scrierile lui Clemente din Alexandria, subordona-

rea Fiiului dispăre cu totul în omousie. Origen, după cum am văzut, susține subordonațiunea, însă această părere a lui o afirmase cu mult înainte de a începe cearta cu Berillus. (Hänell susține că învățătura despre Logos a lui Hippolyt a servit ca bază sistemului lui Berillus).

Credințele creștinilor judei le împărtășea și Berillus. El vrea să stabilească în mod pozitiv unitatea lui Dumnezeu, și căută să facă aceasta fără să micșoreze demnitatea divină a Mântuitorului. Aceste silințe ale sale l-au condus la aceea că el a ajuns să nu primească o a doua personalitate în divinitate. Divinitatea în Hristos, zice Berillus, este însuși Dumnezeu, unul și etern, care locuiește în Hristos. Mai departe el susține că Cuvântul, înainte de a deveni om, nu avea o existență personală deosebită de divinitatea Tatălui, și că chiar după ce a devenit om nu s'a format o a doua persoană separată în dumnezeire. Divinitatea însăși s'a unit cu Mântuitorul, și nicidecum vreun ipostas deosebit al divinității. Toate acestea ni le arată Eusebiu în istoria sa, acolo unde vorbește de Berillus ¹⁾. Ieronim este în totul de părerea lui Eusebiu, el zice: *Photino Beryllus Arabiae episcopus fuit quondam in perversitate similis, eo quod Christum ante incarnationem negabat.*

Se pare că Origen în una din epistolile sale are un pasagiu care se rapoartă la învățătura lui Berillus, unde spune că în preștiința și predestinația Tatălui a preexistat și natura omenească a Mântuitorului,

¹⁾ Βήρυλλος τὸν ἐκκλησιαστικὸν παρεκτρέπων κανόνα, ξένα τινὰ τῆς πίστεως παρεσφέρειν ἐπειράτο, τὸν σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν λέγειν τολμῶν μὴ προὔφεσταναι κατ' ἰδίαν οὐσίας περιγραφὴν πρὸ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας, μηδὲ μὴν θεότητα ἰδίαν ἔχειν ἀλλ' ἐμπολιτευομένην αὐτῷ μόνην τὴν πατρικὴν. Eusebius HE VI.

aceasta însă în substanța Tatălui, și nu ca o persoană deosebită ¹⁾. De această părere sunt atât Schleiermacher cât și Ullmann, cari s'au ocupat de aproape de învățătura lui Origen. Tillemont susține că Berillus n'a recunoscut o altă existență divină în Hristos, de cât tot atât cât se găsea și în profeți. Mosheim crede că Berillus presupune că cu corpul Mântuitorului s'a unit un suflet plin de dumnezeire, creat de însăși substanța lui Dumnezeu, iar Neander arată că în Hristos se află numai o rază divină deosebită. După părerea lui Schleiermacher Hristos al lui Berillus a fost purtătorul unei deosebite substanțe divine, luată din existența lui Dumnezeu. Baumgarten-Cursius recunoaște în învățătura lui Berillus acea formă a Cuvântului, după care acesta înainte de a deveni om era numai putere divină fără personalitate. Lange presupune că toți monarchianii, ca și Berillus au considerat pe Mântuitorul ca pe un singur om unit cu Dumnezeu. Baur pune pe Berillus pe aceeași linie cu Teodotus, Artemon și Paul de Samosata, și susține că acesta nu a recunoscut decât o unire morală a Mântuitorului cu Tatăl, o comunitate permanentă între amândoi, care înseamnă mai mult decât o locuință a divinității în Hristos, nicidecum însă o unitate substanțială.

M. P.

¹⁾ Sed et eos, qui hominem dicunt Dominum Iesum praecognitum et praedestinatum, qui ante adventum carnalem substantialiter et proprie non extiterit, sed quod homo natus Patris solam in se habuerit deitatem, ne illos quidem sine periculo esse, Ecclesiae numero sociari. Origen in Ep. ad. Tit.

DIN LITERATURA PATRISTICĂ.

(Vezi Biserica Ortodoxă Română. Anul XXX No. 3).

Prima apologie a lui Iustin.

Iustin adresează prima sa apărare făcută pentru creștini împăratului Titus Aelius Adrianus Antoninus Pius și fiului său, senatului și întreg poporului roman. Apologia sa, cum se vede din titlul ce poartă, este adresată de Iustin, fiul lui Priscus, nepotul lui Bachius, născut în Flavia Neapolis din Provincia siriană, pentru acei mulți din neamul omenească, cari pe nedrept sunt urâți și persecutați.

Iustin caută să arate că sunt nevinovați creștinii de acuzațiile ce li se aduc. El dovedește aceasta, înlăturând învinuirile de ateism, de immoralitate și de fapte contra statului roman.

În primul loc creștinii, zice Iustin, nu pot fi învinuiți de ateism. E drept că ei nu se închină la zei, nici nu vor să le aducă sacrificii. Au însă credința în unul și adevăratul Dumnezeu, Creatorul și Proniatorul lumii, Tatăl al înțelepciunii și al dreptății, căruia i se închină în spirit și în adevăr. De asemenea creștinii se închină Fiului și Sf. Duh. Dumnezeu la care creștinii se închină, n'are nevoie de sacrificii sângeroase pe cari păgânii le aduc zeilor lor. De aceea creștinii, în loc să cheltuiască cu sacrificii zadarnice ajută cu ce au pe săraci și nevoiași. Deci a crede în Dumnezeu adevărat, pe care l'întrevedeau și filozofii păgâni, dar pe care nu l-au putut recunoaște, nu înseamnă a fi ateu. Atei sunt păgânii, cari nu știu ce cred și în orbirea lor nu voesc a lăsa nici pe alții să creadă și să mărturisească pe adevăratul Dumnezeu. A se închină cineva la zei născociți de mintea omenească, cărora să le atribue chiar pasiuni și viții omenești, nu înseamnă a avea credință în Dumnezeu. De aceea păgânii ar trebui să reflecteze și să vadă că se

află în mare eroare, dacă 'și închipuesc că pot acuza pe creștini de ateism.

În al doilea rând apologetul dovedește că este o închipuire acuzația de imoralitate pe care o fac păgânii creștinilor. Dacă păgânii n'ar voi să fie rătăciți și orbi ar vedea că între ei zilnic se găsesc oameni, cari prin faptele lor, dau dovezi de imoralitate. Între ei, iar nu între creștini, se găsesc oameni răi, avari, vițioși, chiar omorători. Astfel de oameni nu se văd printre creștini. Mai mult, vițioșii și răii din păgânism, dacă trec la creștinism se leapădă de imoralitate și devin buni și morali. Faptele creștinilor se văd, căci trăesc împreună cu păgânii. Dacă ar fi vinovați de vr'o imoralitate, păgânii ar spune cazurile ce observă și ar chiemă la răspundere pe vinovați. Dar ei nu fac aceasta, pentru că oricât de rătăciți ar fi, nu pot inventa crime și imoralități, pe care le inventează numai răutatea aceloră, cari, zicându-se pe sine învățați, cred că pot trece drept marfă bună roadele imaginației lor bolnăvicioase. Păgânii pot fi acuzați de fapte imorale, căci la ei se vede asuprirea servitorilor, brutalizarea și părăsirea soțiilor și neîngrijirea de copii și de săraci. Dacă creștinii se adună noaptea și în locuri retrase săvârșesc acte de cult, n'o fac cu scopuri ascunse, nici nu îndreptățesc pe păgâni ca să'i acuze de acte imorale. Creștinii știu ce'i așteaptă dela păgâni ori de câte ori se arată în public. Și ca să convingă pe păgâni, Iustin arată caracterul și tendința spirituală a cultului creștin.

Cât pentru acuzația că prin doctrina și purtarea lor creștinii ar fi contra statului, ca și celelalte despre care am vorbit mai sus, Iustin dovedește că păgânii n'au dreptate. Mai întâi însuș Mântuitorul a spus: Dați Cezarului ce este al Cezarului; apoi creștinii nu urmăresc o împărăție pământească, așa că n'ar avea nici un cuvânt ca să se revolte contra statului în care trăesc. Dacă creștinii ar avea intenții rele contra statului și ca atare ar forma o asociație cu tendințe de răsturnare a ordinii stabilite, atunci ei s'ar depărta de porunca Mântuitorului și în cazul acesta n'ar mai urma învățătura lui. Tot așa, în asemenea caz, s'ar feri prin toate mijloacele de a fi cunoscuți de păgâni, pe când ei din contra merg fără nici o sfială înaintea păgânilor și se declară pe sine de creștini. Păgânii ar face bine dacă ar observa purtarea creștinilor, căci s'ar convinge că ei sunt

nașterea eternă a Cuvântului din Tatăl? Se miră cum creștinii cred și adoră pe Iisus cel crucificat, și nu găsesc de loc greu a onora ca zeu pe Esculap, care pentru arta sa de a vindeca, a fost ucis de un trăsnet! Tot așa păgânii găsesc ridiculă credința creștină în urcarea la ceriu a Mântuitorului și nu se par de loc ridiculi când cred că Cesar, după moartea și arderea cadavrului său, s'a urcat la ceriu!

Nici de o parte a învățaturii creștine păgânii n'au dreptate să se mire și s'o găsească contrară rațiunii. Creștinul crede—și cu drept cuvânt—că Dumnezeu cel atot puternic a creat totul și pe toate le-a pus în ordine. Ce găsesc aici rău păgânii? Platon n'a învățat la fel? Dar Menandru nu spunea că artistul e mai mare ca opera? Credința în nemurirea sufletului se vede în artele necromantice, este întărită de oracole, o găsim la Empedocle, la Pitagora, la Platon, la Socrate. Că faptele omului vor fi judecate și răii din lumea aceasta vor fi pedepsiți în lumea cealaltă, spune și Platon, care pune pe Minos și Radamantus să judece pe acei ce nu cred în Dumnezeu. Sibilele și Hystaspe vorbesc despre pierderea lumii prin foc; Stoicii învață despre reînnoirea lumii etc.

Cum vedem Iustin în prima sa apologie combate acuzațiile aduse de păgâni creștinismului și arată motivele temeinice pentru care creștinii nu trebuie urmăriți și persecutați.

Apologia a doua a lui Iustin.

Între anii 150—160 Iustin scrie a doua apărare a creștinismului pe care o prezintă împăratului Marcu Aureliu. Apologia aceasta, mai scurtă ca cea dintâi, fu motivată, cum spune însuși Iustin, de următorul fapt: Se află în Roma o femeie păgână, care ducea o viață imorală împreună cu soțul ei, dar care femeie după ce veni în contact cu creștinii, se decisese ași schimba viața. Revenirea la o viață alta decât până acum o făcuse să se gândească și la corectarea bărbatului ei. Soțul însă nici nu voi s'audă de cele ce femeia lui 'i spunea și atunci soția se decisese a se despărți de soțul ei. Infuriat soțul de hotărârea luată de femeia lui, se plânse autorităților păgâne și spre ași răsbuna o pârâ că este creștină și că aceasta se datorește învățătorului ei, un oarecare Ptolomeu. La judecată Ptolomeu se

declară creștin și fu condamnat la moarte. Condamnarea nedreaptă a lui Ptolomeu făcu pe un creștin, Lucius, care se află de față, să protesteze și atunci președintele judecătoarei rădică acuzațiuni contra lui Lucius, după care urmă condamnarea acestuia. Tot atunci se declarară pe față o sumă de femei, copii și sclavi, cari fură și ei condamnați la moarte, fără să aibă altă vină decât că sunt creștini.

Procedarea aceasta făcu pe Iustin să adreseze apologia de care ne ocupăm, luând apărarea creștinilor nevinovați. Iustin roagă pe împărat și pe popor a nu se lăsa conduși în condamnările ce fac de motive neraționale și nedrepte. Și el e creștin și pe calea ce merg judecătorii păgâni lesne l'ar condamna, mai ales că nu se sfiște a combate neștiința cinicului Crescens. Intrând în apărarea creștinismului, Iustin răspunde acuzațiunilor ce se aduc legii creștine și adepților ei. Se întrebau bunăoară păgânii, de ce nu se omoară creștinii singuri, dacă toată grija lor e să dobândească împărăția cerească. Creștinii, le răspunde Iustin, nu se sinucid, pentru că ei știu că sunt făpturi ale lui Dumnezeu și după cum singuri nu și-au dat viața, tot așa singuri nu și-o iau. Dacă însă primesc moartea cu plăcere, aceasta o fac pentru dragostea și convingerea ce au despre adevărul religiunii creștine. Creștinii nu pot contrazice voea lui Dumnezeu, dându-se pe sine morții, dar nici nu pun mai mare preț pe viața aceasta vremelnică ca pe învățătura mântuitoare și dătătoare de viață veșnică. De asemenea Iustin răspunde și la o altă întrebare a păgânilor, anume la aceea, că dacă Iisus ar fi Dumnezeu n'ar lăsa pe acei cari cred în el să fie supuși persecuțiunilor și morții. El zice, în răspunsul pe care l' dă, că Iisus a dat dovezi despre dumnezeirea lui, dovezi pe cari păgânii nu le pot refuța, oricât s'ar încercă. Puterea lui asupra demonilor, pe cari i cinstesc păgânii, este iarăși dovadă mare despre dumnezeirea lui. Și dacă pe persecutătorii creștinilor Dumnezeu nu i pedepsește momentan, aceasta o face spre a le lăsa timp să-și recunoască greșala și să vină la dreapta credință. Dumnezeu a dat omului libertate și de aceea i lasă pe păgâni ca prin ei să se convingă de răul ce fac și să se îndrepteze. Lumea este lăsată oamenilor ca loc în care pot să-și desvolte darul pe care Dumnezeu li l-a dat. Iar pentru libertatea dată omului de Dumnezeu i se va cere socoteală

la judecata viitoare. Că demonii pizmuesc și urăsc pe creștini, este lucru natural, dar și o dovadă despre credința dreaptă și despre faptele bune pe cari ei le săvârșesc. De ura demonilor au suferit mulți înainte de Hristos și de creștini. Păgânii ar trebui să-și amintească de Socrate, Eraclit și alții. Nu e de mirare dar, dacă creștinii sunt și mai mult urâți, căci ei se conduc nu numai de rațiune, cum făcuse aceia, ci și de cuvântul revelat, care întregește, spre mântuirea lor, aceea ce este necesar și folositor omului. Creștinii vor învinge puterea demonilor; ei însă nu se impacientează nici nu se răzbună; totuși dacă sunt persecutați, poartă în ei convingerea despre adevărul căruia se închină și dovedesc această convingere prin suferințele lor. Păgânii dacă socot că pot acuză pe creștini pentru fapte închipuite, nu dau probă că știu să se respecte; mai mult, sunt demni de pedeapsă, căci a atribui Dumnezeuului creștin și creștinilor faptele ce se întâlnesc în cultul lor păgân, este a lucra contra celei mai elementare regule de dreptate.

Dialogul cu judeul Trifon.

Iudeii nu voiau să recunoască mesianitatea lui Iisus. Ei recunoșteau prorociile Vechiului Testament relative la Mesia, dar nu se învoiau, în orbirea lor, ca să le aplice la Iisus. Istorisirile biblice toate recunosc aceasta. O altă dovadă este dialogul lui Iustin cu judeul Trifon.

Cestiunea principală pentru un judeu era de a ține la legea mozaică, pe care creștinismul o complectase, în părțile necesare, dar pe care o înlăturase în ceea ce privește ceremonialul. Din dialog se vede cum Trifon se miră că creștinii se cred cucernici, buni și de preferat altora, când ei nu țin serbătorile judaice, nici nu se circumcid. Pentru Trifon, care poate fi luat aci și ca reprezentant al cugetării judaice, partea esențială a Vechiului Testament era în legea ceremonială și mai ales în circumciziune. Trifon apoi nu putea pricepe pe creștini că se închină și adoră un om crucificat, părăsind pe adevăratul Dumnezeu. De aceea, cum se vede din dialog, Trifon spune lui Iustin că ar fi fost mai spre onoarea lui să rămână filozof păgân, decât să se facă creștin.

La acestea Iustin trebuî să răspundă. Și în primul loc

arată că creștinii n'au părăsit credința în adevăratul Dumnezeu. Legea ceremonială a avut apoi scopul ei și la venirea legii noi nu mai este necesitate de ea. Creștinii n'au părăsit pe Dumnezeu; din contră lui i se închină și de el ascultă. Nu există alt Dumnezeu decât acel ce a creat și format lumea, acelaș Dumnezeu care a scos pe judei din robia Egiptului, Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov. Legea ceremonială se deosibește de legea morală. Prima n'a avut o valoare universală, nici n'a fost dată pentru toate timpurile, ci particular, pentru judei, și numai până la venirea celui așteptat spre mântuirea neamului omenesc. Intocmirile ceremoniale n'au fost nici pe timpul lui Abel, Enoch, Lot, Noe; totuși și judeii recunosc că aceștia au fost oameni dreți și plăcuți lui Dumnezeu. Dacă se ține seamă de obiecțiunea făcută de judei, atunci implicit ar trebui să se deducă că a fost alt Dumnezeu pe acele timpuri și altul dela Moisi încoace. Apoi serbarea pashală și sacrificiul celor doi țapi aveau loc numai în Ierusalim. Dumnezeu știa însă că după patimile Mântuitorului Ierusalimul va fi dat inamicilor și toate sacrificiile vor încetă. Cât pentru circumciziune Iustin spune că nu e necesară spre mântuire. Dumnezeu ar fi făcut altfel pe om, dacă știa că trebuie să n'aibă partea prepușului ce se circumcide. Pe urmă bărbatul este făcut într'un fel, femeea în altul, fără ca cu aceasta să se creadă că unul este drept, căci se poate circumcide, iar altul nedrept, pentru că nu se poate circumcide. Pe această cale mergând s'ar putea zice, cum spuneam și mai sus, că Dumnezeu a fost altul în timpul lui Enoch și a acelora cari n'aveau prescripțiunile legii mozaice, ori că Dumnezeu în ceea ce privește acțiunea morală n'a cerut aceleași lucruri în toate timpurile dela întreg neamul omenesc. Relativ de circumciziune, zice mai departe Iustin, chiar Avraam însuși mai înainte de a se circumcide, fû justificat și binecuvântat pentru credința sa și pentru încrederea ce avea în Dumnezeu. Deci circumciziunea e un simbol, iar nu o mărturie a justificării. Iustin arată apoi că tot așa de slabe argumente au judeii în ceea ce privește Sabatul și zilele celorlalte de sărbătoare așa că legile ceremoniale în general, pe care nu le cunoșteau oamenii înainte de Moisi, au fost date evreilor spre a'i abate dela păcate, ca un corectiv

și prezervativ în acelaș timp față cu închinările lor spre a se abate dela lege. Tot în legile ceremoniale Iustin vede, referindu-se la proroci, unele tipuri, simboale și prevestiri la Iisus Hristos. Sacrificiile și darurile apoi pe care Dumnezeu le cerea dela judei, erau, după Iustin, nu niște cerințe necesare lui Dumnezeu, ci spre a feri pe judei de a se închină la idoli; tot așa și templul ca și Sabatul, spre a păstra judeii pe Dumnezeu în inima și cugetele lor. Toate instituțiile legii vechi tind ca să facă pe judei de a aveà pe Dumnezeu totdeauna înaintea lor. Moralmente ele n'au vr'o altă însemnătate. Iudeii trebuie să se reculeagă și să vadă, cum de altfel arată și evangeliștii, că ceremoniile legii reprezentau în mare parte fapte din vieța și activitatea lui Iisus. Circumciziunea, la care așa de mult ține Trifon și cu el judeii, se cuvine a fi considerată după însemnătatea ei tipică ca un simbol al circumciziunii inimii și al dreptății. Efectuarea ei în ziua a opta după naștere este ă se lua ca tip al adevăratei circumciziuni. Creștinii sunt circumciși de immoralitate și de nereligiozitate prin Iisus Hristos, cel ce a înviat în prima zi a săptămânii, care e a opta în șirul zilelor. Circumciziunea apoi e un tip al botezului, prin care ne curățim de păcat. Era necesară pentru voi, zice Iustin adresându-se lui Trifon, circumciziunea spre a vă deosebi de celelalte popoare, ceea ce nu mai e necesar creștinilor. Ea este încă necesară, pentru voi căci după dărâmarea Ierusalimului nu vă puteți recunoaște, împrăștiați pe suprafața pământului, decât tot prin circumciziune. Trecând timpul legii, care preînchipuia noua lege, creștinii trebuie să refuze a dà umbrei însemnătatea și valoarea realității. În fața lor creștinii au o lege divină, dată pentru toți și pentru toate timpurile, o lege ce rămâne până la sfârșitul veacurilor. Deci noua lege înlătură pe cea veche, una ridică pe cealaltă. Și spre a proba judeului dreptatea afirmațiunilor sale, Iustin se referă la însăși legea veche, care prevestea venirea legii noi. Spre acest scop Iustin aduce locuri din Ps. 50, 9, din Isaia 51, 55, 66, din Ieremia 7, din Amos 5 din Maleachi 1. Puterea legii noi se vede din eficacitatea și roadele pe care le culege omenirea, ceea ce ea n'ar fi dacă ea n'ar fi dată de Dumnezeu. Iustin raportându-se la cele ce judeii sperau despre Iisus și legea dată de el, le arată cu locuri din Vechiul Testament că toate

s'au îndeplinit întocmai. Totuș, revenind la legea veche, spune că și are însemnătatea ei numai ca o legătură cu credința în Hristos. Iudeii însă,—cum se vede din dialogul cu Trifon,—susțineau că Iisus n'a fost Mesia cel prezis de proroci. Dacă cumva s'a născut și undeva se află, spune Trifon, el este necunoscut nouă și n'are nici o putere, până ce mai întâi nu va veni Ilie ca să-l ungă și să-l vestească lumii. Iisus al creștinilor n'a fost Mesia, ci un om crucificat.

Față cu afirmațiunea judeului, Iustin are ocaziunea de a dovedi că Iisus a fost Mesia cel adevărat. În acest scop se raportează între altele la 1 Moisi 49, 10 și arată că la venirea lui Iisus s'a terminat domnia judaică și prorocia. Că n'a venit Ilie, am spus deja ce răspunde Iustin, adică că Ilie este reprezentat prin Ioan Botezătorul, care a îndeplinit rolul de înainte mergător și vestitor al Domnului.

Iudeii însă mai ziceau că modul cum a venit Iisus nu corespunde cu cele prorocite despre el. Iustin arată că și asupra acestui punct ei n'au dreptate. Prorocii—cum am mai spus, zice Iustin, au anunțat o îndoită venire a lui Iisus: una de suferințe ce merg până la moarte și alta de mărire. Iisus a venit, îndeplinind prorociile, la timpul, în locul și conform împrejurărilor anunțate pentru prima sa venire. Iustin dovedește temeinic—cum face și păgânilor—dumnezeirea lui Iisus. Iudeilor le mai arată că d. ex. Isaia prorocise despre minunile ce avea să săvârșească Iisus. Și Iisus a făcut minuni: pe unul l-a ridicat să umble, pe altul l-a făcut să vadă, pe altul să audă, și toate numai prin cuvântul său. Mai mult: Iisus a înviat morți. Prorocii mai spuneau că Mesia va fi lumina păgânilor și noi vedem, zice Iustin, că prin numele lui Iisus cel crucificat oameni, cari se închinau la idoli și trăiau în fără de legi se îndreaptă spre Dumnezeu cel adevărat și se curăță de imoralitate, mergând în apărarea unei vieți până a suferi moartea. Iudeii cari pun așa de mult preț pe legea veche trebuie să țină socoteală de acestea. Ei nu trebuie să uite nimic din cele prorocite despre Mesia și realizate de Iisus Hristos. Spre convingerea lui Trifon mai adaugă Iustin locul din Ps. 68, unde se spune că după urcarea lui Hristos la ceruri va elibera lumea din stăpânirea păcatului și va da oamenilor diferite daruri. Ei bine, zice el, creștinii după demnitatea lor cer daruri dela Dumnezeu și le și primesc, do-

vezile sunt multiple și judeii nu le pot înlătura. Trifon însuș, față cu cele expuse de el, nu mai poate rămânea în credința de mai înainte.

Trifon, cugetând însă la fel cu conaționalii săi, nu se împăca cu existența Fiului și a Sf. Duh în Dumnezeire. A învăța în modul cum cred și cer creștinii este a înlătura monoteismul. Dar Iustin îi arată că prin existența Fiului și a Sf. Duh nu se mărește Divinitatea, căci câteși trele persoane formează o singură Dumnezeire. Spre a dovedi judeului că indicațiuni categorice despre existența persoanelor în Dumnezeire se află în Scriptura la care țin așa de mult judeii, îi pune înainte mai multe locuri. Așa din Proverbe 8, unde se zice că Dumnezeu a născut din sine înainte de orice creatură ca început sau principiu al existenței o putere rațională, înțelepciune, ce nu este decât Cuvântul, care vorbește aci prin Solomon. Tot așa Sf. Duh este arătat în Ps. 110 ca Cuvânt al lui Dumnezeu. Insuși Moisi în Cartea Facerii 1, 26 spune: Să facem om după chipul și asemănarea noastră, cuvinte care dovedesc existența celor trei persoane în Dumnezeire. Trifon trebuie să ia în considerare aceste locuri și să nu se asemene rabinilor, cari nu văd în cuvintele acestea decât o vorbire a lui Dumnezeu cu sine însuși. Nici aceia n'au dreptate, cari cred că aci este vorba despre o adresă a lui Dumnezeu către îngeri sau către elementele din care e făcut omul. Moisi însuși spune în aceeași carte 3, 22 că Adam s'a făcut ca unul din noi. Iustin apoi arată cum în teofaniile Vechiului Testament se vorbește despre Iisus Hristos—Cuvântul. În toate acele locuri nu se spune despre Dumnezeu—Tatăl, la care cugetă acum judeii; deci nu se sprijinesc pe cartea legii, când susțin că a crede în Fiul și în Sf. Duh ar fi a lovi în credința monoteistă. Iudeii ar trebui să se gândească la toate acestea, pentru care și aduce lui Trifon încă o mulțime de locuri, spre a'l convinge. Dar Trifon nu încetează a face obiecțiuni. Așa d. ex. el aduce locul din Isaia 42, unde se zice: eu sunt Domnul Dumnezeu acesta este numele meu și nu voi uita da altuia mărirea mea; însă aci, arată Iustin, este vorba că Dumnezeu nu dă mărirea altuia decât aceluia pe care l-a hotărât spre luminarea popoarelor. Nu se înțelege prin locul citat că Dumnezeu reține sieși mărirea de care se amintește. Iudeul se mai referă apoi la Isaia 11, unde

se zice că se vor pogori asupra lui Hristos cele șapte daruri ale Sf. Duh. In acest caz cum s'ar putea spune că Hristos a preexistat ca Dumnezeu, apoi s'a intrupat și aceasta după voea lui Dumnezeu. La aceasta răspunde Iustin, darurile se pogoaară asupra lui Hristos nu ca cum i-ar lipsi, ci spre a arată că în el este punctul lor de concentrare.

Alt punct dificil pentru judei eră nașterea trupească a lui Mesia din Fecioară, după voința Tatălui. Trifon, expresiune a credinței judaice, spunea că în această privință creștinii se aseamănă cu grecii, cari în miturile lor au tot o așa credință. Iustin arată lui Trifon că nu poate fi asemănare între mitul grec despre Perseu și Jupiter, căutând în acelaș timp să lumineze pe Trifon că legea veche a anunțat categoric nașterea lui Hristos din Fecioară. Spre acest sfârșit Iustin expune locurile din cartea Facerii 49, din Isaia 8, 33, 53, din Daniil 7, Numeri 24 și din Psalmi. In toate aceste locuri, pe care Iustin le citează, este arătată nașterea trupească a lui Mesia și anume dintr'o fecioară din neamul lui David. In cetul cu încetul Trifon se lămuriă asupra credinței creștine. O greutate încă mare 'i rămânea, anume moartea pe cruce a lui Iisus. Dar Iustin 'i arată că prorocii vestiseră și despre aceasta. In Vechiul Testament, zice el, sunt o sumă de simboale și de tipuri, care prezintă taina crucii. Așa d. ex. rădicarea mânilor spre ceriu a lui Moisi, pe când Iisus Navi lupta contra Amaleciților. Tot așa mielul pashal, șarpele din pustie, binecuvântarea lui Iacov asupra urmașilor lui Iosif, cum și în genere lemnele ce ajutau la diferite ocaziuni judeilor, ca dătătoare de putere, pomul vieții din Paradis, corabia lui Noe, bastonul lui Iacov și scara cătră cer, bastonul lui Moisi. Pe lângă acestea, în mod clar și determinat se vorbește despre crucificarea lui Iisus la Isaia 65 și în Ps. 22. Și dacă lucrul este așa, zice Iustin, atunci judeii n'au de ce să se formalizeze și nici să înțaleagă rău rostul cuvintelor: Blestemat, cel ce este spânzurat pe lemn. După însuși cuprinsul vorbelor dela A doua lege 27, 26 fiecare om stă sub blestem, dacă nu face cele ale legii, și nimeni n'a îndeplinit în mod desăvârșit toate cele poruncite. Iisus însă fu crucificat nu pentrucă s'ar fi abătut dela lege, ci din cauză că el luă asuprași păcatele și abaterile oamenilor, spre a'i aduce la mântuire.

In general Iustin dovedește lui Trifon că în Vechiul Tes-

tament se vorbește despre toate amănuntele venirii lui Iisus, ale vieții și activității lui cum și asupra înălțării la cer. Tot așa procedează spre luminarea lui Trifon, în ceea ce privește Biserica creștină și pe creștini. Așa despre răspândirea doctrinei, Iustin arată locuri din Isaia 2, din Ps. 1, 2. Pe cei 12 apostoli 'i găsește în asemănarea celor 12 seminții. Imprăștierea judeilor o vede în cele ce spune Isaia 1, 64 și Osea 1. În 1 Moisi 49, 32; în Isaia 55, 42, 32 și în Ps. 2 Iustin află chemarea păgânilor ca și a judeilor la creștinism. Rezistența judeilor de a primi pe Hristos și răutatea lor de a persecuta și omori pe Hristos o găsește în cele ce se spune în Isaia 1. Că vor urma lui Hristos mai mulți dintre păgâni decât dintre judei, Iustin arată din cele ce se spune la Ieremia 9 și Maleachi 1. În căsătoria lui Iacov cu Lia și Rachela găsește un tip al chemării în mod egal la creștinism a păgânilor și judeilor; tot așa în copiii lui Iacov din legătura cu servitoarele.

Cum se vede Iustin caută să documenteze cu Vechiul Testament mesianitatea lui Iisus și să facă pe Trifon—și cu el pe toți judeii—de a înțelege dreptatea cauzei creștine. Calea cea bună, aleasă de Iustin, pe care'l găsim un perfect cunoscător al legii vechi, deschide ochii lui Trifon.

Atât cele două apologii cât și dialogul cu Trifon rămân pentru noi opere neperitoare ale literaturii patristice, dintr'un timp în care creștinismul, atacat cu înverșunare de judei și de păgâni, cu multă greutate își putea face drum.

Boroianu.

Textele eshatologice din Codex Sturdzanus și pretinsul lor bogomilism.

Fragment din Evhologiu¹.

Întâiul fragment publicat de D. Hasdeu nu e altceva de cât un *tropar* din rânduiala înmormântărei din *Evhologiu*, curat ortodox, tradus de anonimul nostru, probabil din l. slavonă.

Anonimul de pela 1550.

(*Hasdeu Cuvente den Bătrâni* 2,449).

Vedeți-mă, fără glas și fără sufletu țăcându! Plângeți după mine. fraților și soții miei, și gintul și cunoscuții mei! că până a-seară al-alta sérâ cu voi grăiia, și de năprasnâ-mi vine și-mi sosi ceasul de mortia. Ce veniți se ne ertămu, că ăacu înainte voastră. Sărutați-mă sărutare de apoi, că cu voi de acmu nu voi mai înbla, că mă ducu eu unde acolo fățerie nu este: slugile amu și cu domnii împreună stau, împărații cu voinicii, mișeii cu bogații, bătrânii cu tinerii; și toți ase-

Evhologiu. Rând. înmormântărei.

(*Ediț. Sinodului. 1888 p. 233*)

Văzându-mă zăcând fără glas și fără suflare, plângeți toți pentru mine, fraților și prietenilor, rudeniile și cunoscuții! Că eri vorbiam cu voi și fără veste mi-a venit înfricoșata oară a morții. Ci veniți toți cei ce mă iubiți și mă sărutați cu sărutarea cea mai de pe urmă; că de acum nu voi mai umbla cu voi, nici voi mai vorbi! Că la Judecătoria mă duc, unde nu este părtinire: că sluga și stăpânul împreună vor sta, împăratul și ostașul, bogatul și săracul, în aceiași cinste; că

¹) V. Biser. Ort. Română anul XXX (1906) p. 236.

mene vor sta, cine și cu ale sale păcate vor sta: unii se vor pre-slăvi, alții se vor rușina. Ce vă rugați dreptu mine, rugați-vă către Domnul Dumnezeu să nu mă judece împotriva lucrului meu în locul cela de muncă, ce se mă ducă unde este luminată viața de veci.

fie-care din faptele sale, sau se va mări, sau se va rușina. Ci vă rog pre toți și mă cuceresc voi, să vă rugați neîncetat lui Hristos Dumnezeu pentru mine, ca să nu fiu rânduit după păcatele mele, la locul cel de pedeapsă, ci să mă așeze, unde este lumina vieții.

Acest tropar înfățișează oare-cari asemănări cu rugăciunea lui Pseudo-Neagoe, cari au făcut pe d. Hasdeu să creadă că *întregul fragment are aerul de a fi inspirat d'a dreptul din ultima învățătură a lui Neagoe Basarab* (Cuvente den bătrâni 2,440), că *ar fi cutezător de a tăgădui legătura între ambele texturi*, și că trebuie să *recunoaștem că compilatorul de pe la 1550 consultase învățătura la eșirea sufletului etc.* (Cuvente den bătrâni 2,441). Dacă există asemănare între ambele texte nu trebuie să ne surprindă; Pseudo-Neagoe intercalează și întreșese în Învățăturile sale pasagii întregi din cărțile liturgice și din părinții bisericești, fără nici-o jenă ¹⁾!

¹⁾ Iată câte-va exemple:

Pseudo-Neagoe Învățături p. 321.

De tine se cutremură puterile cele cerești, pre tine cântă soarele, pre tine te slăvește luna, ție să roagă stelele, pre tine ascultă lumina, de tine se cutremură fundurile, în voia ta fac isvoarele apelor etc.

Pseudo-Neagoe Învățături p. 322

Bucurați-vă, Apostolilor, mărturisitorii vestirei cei bune a lui Dumnezeu, cari ați scos oamenii de înșelăciunea diavolilor (recte: *idolilor*, cum se vede și din redacțiunea greacă: τῆς ζοφερᾶς πλάνης τῶν εἰδώλων f. 156) cea întunecată, și i-ați îndreptat către lumina dreptății, și vă rugați pentru mine.

Evhologiu p. 176 (Ediț. Sf. Sinod 1888).

De tine se cutremură toate puterile îngerești, pre tine te laudă soarele, pre tine te mărește luna, ție se cuceresc stelele, pre tine te ascultă lumina, de tine se înfricoșează adâncurile, ție servesc isvoarele etc.

Triod p. 791 (Ed. Sf. Sinod 1897).

Dumnezeești predicatori ai adevărului și învățători ai Bisericei v-ați arătat, voi Apostoli cei ce ați fost văzători cuvântului; că ați călcat rătăcirea idolească și ați vestit de față Treimea. Pre aceasta rugați-o fericitilor să dăruiască nouă mare milă.

Ca cea mai veche traducere a *Molitvelnicului*, cartea cea mai trebuincioasă preotului ortodox, se considera până acum acea, care se află alipită la *Tâlcul Evangheliilor* tipărit la Brașov în 1564 de Coresi pentru *Forró Miclăuș* ¹⁾.

Prin constatarea de mai sus fragmentul nostru din Evhologiu păstrat de Popa Grigore ne dă cea mai veche traducere a unei părți din Evhologiu dacă datarea D-lui Hasdeu (1550 d. H.) e exactă (Cuvente den bătrâni 2, 436 și 440). Așa dar se confirmă înc'odată judicioasa observație a D. Gaster ²⁾ că rânduiala pogrebaniei a fost cea dintâi tradusă în limba română, pe când celelalte părți ale Evhologiuului se citeau încă în limba slavonă. Și Evhologiuul *Slavonesc* dela 1669 (Stoica) conține în 13 foi rîndueala pogrebaniei în limba română ³⁾.

Dioptra lui Filip Solitarius

In l. română.

Al doilea fragment are ca temă cearta între suflet și trup. Această temă așa de populară în evul mediu s'a pre-

Ibid.... că gonind rătăcirea idolească, la Dumnezeiasca lumină pre oameni i-au adus și a mări Treimea i-au învățat etc.

Cf. și *Invățăături* p. 149: *Cum și lucrurile lui îl arată și-l mărturisesc* etc. unde mai mult de cât *trei pagini* sînt luate și întrecusute din Omilia sf. Efrem Sirul *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν* care se citește la 6 August în biserică: *Αὐτὰ τὰ πράγματα μαρτυροῦσι* etc. *Opera Omnia Romae* Vol. II, 46 și urm.

¹⁾ Bianu-Hodoș *Bibliografia românească veche* 1, 51. *Cipariu Crestomatia* sau *Analecte literare* p. 16.—*Sbiera Mișcări Culturale* p. 57.—Gaster *Geschichte der rumän. Litteratur* p. 278 în *Gröbers Grundriss* II, 3, (se exprimă cu rezervă pentru acest *Molitvelnic*).—Iorga *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*. București 1904 p. 74 și urm.—N. Hodoș *Prinos lui D. A. Sturdza* p. 235 și urm.—I. Bianu *Despre Introducerea limbii românești în biserică românilor*, București 1904 p. 11.—Din nenorocire *molitvelnicul* lui Coresi nu ni s-a păstrat întreg; în ambele exemplare cunoscute până acum lipsește *petrecătura morților*, așa în cât nu putem să facem o comparație cu fragmentul păstrat de Popa Grigore.

²⁾ *Geschichte der rumänischen Litteratur* p. 277.

³⁾ Gaster *Chrestomatie* 1, 183.

lucrat și în l. română după Dioptra ¹⁾,—se înțelege după un izvod slavon—deja în secolul al 16, căci fragmentul publicat de D. Hasdeu în Cuvente den bătrâni p. 450 și urm. nu e altceva de cât o traducere fidelă a unei părți din Dioptra!

Cuvente 2, 450.

Așa se roagă sufletu cu mare rugăciune

Lăsați-mă, îngerii lui Dumnezeu, se pocăescu!

Miluiți-mă! lăsați-mă întru an
Să plângu de păcatele mele cele reléle

Ce am făcut, doară, mă va milui Dumnezeu;

După ace mă veți lua, cum v'au zisu Dumnezeu.

Atuncé se va trage sufletul deîn toate încheeturile,

Dioptra.

Σὺ δὲ ψυχὴ | παρακαλεῖς τε κατὰ νοῦν 31
παρακλήσιν μεγάλην,

ἑάσατέ με, ἄγγελοι, ὅπως μετανοήσω,
Οἰκτεῖρατε καὶ ἄφετε ἄλλον γοῦν ἕνα

χρόνον
τοῦ ζῆσαι καὶ διαφυγεῖν τὸν φόβον
τοῦ θανάτου,

ἵνα κλαύσω τὰ πταίσματα, ἃ κακῶς 35
εἰργασάμην

φιλόανθρωπος ὁ Κύριος καὶ ἴσως ἐλε-
εῖ με.

ἔκτοτε δὲ λαβόντες με, τὸ κελευσθέν
ποιεῖτε.

Τότε δὴ χωρισθεῖσα ²⁾ σὺ ἐξ αὐτῶν 53
τῶν ὀνύχων

¹⁾ Dioptra a găsit și alți traducători în l. română. D. N. Iorga (Două biblioteci de mănăstiri București 1904 p. 22—23) menționează un alt manuscris pe care l-a descoperit în bibl. mănăst. Ghighiu: *pe limba slovenească schimbată și scrisă de destoinicul părintele Vitalie, iar pe limba românească adusă de ωψβπλ și isvodit.* La sfârșit: „Carte veche din limba slovenească întoarsă în cea rumînească de un dascăl cu numele *Staico*“. D. Iorga observă: „*Această traducere din sec. 17 e cu totul necunoscută. Numele dat în criptogramă, al dascălui, nu pare a fi Staico, precum spune notița. Dar tot sub numele de Staico e dată lucrarea în manuscrisptul dela Cernica No. 211. (Catalogul, extras din Biserica Ortodoxă 1901 p. 26 cf. și No. 213)*“.—După părerea mea însă e mai mult de cât sigur că criptograma de mai sus trebuie citită *Staico*. Intr'adevăr trebuie scris: ωψθβπλ, dar nu lipsește de cât numai litera θ pe care probabil a omis-o copistul. Așa cum e transcrisă de D. Iorga criptograma se citește: *Stico*, adică lipsește numai un α (după alfabetul criptografic obișnuit θ=α, η=β, ζ=γ etc).

Astăzi se află în Bibl. Acad. române mai multe manuscrise conținând Dioptra în traducerea română Manuscr. No. 334 și 1919, 2340, 2341, 2472).

²⁾ Și în viața Sf. Vasile cel nou se descrie la fel eșirea sufletului (Veselovski 1, 16): προσελθὼν (ὁ θάνατος) ἐν σμικροτάτῳ λαξευτηρίῳ ἐχρήσατό μου τοῖς ποσίῃν, εἶτα καὶ ταῖς χερσίῃν, πᾶσάν μου ἄρμο-

Și-l voru lua înfricații îngeți.

Suflete! atunci nu veri griji nici de feciori, nici de muere, ce numai ce te veri teme de înfricatulu giudețu, Și te veri cutremura cumu-ți va plăti Dumnezeu pre faptele tale. Unde ți-ia atunci avuția și bogăția și scumpiia? Unde ți-ia gintul tău și frații tăi și părinții tăi și soții tăi? Suflete ome? nimé de ceia nu-ți potu agiuta! Unde ți-să mesialé cu béuturile și cu mâncările, Și iuboste ta și dulceața ta, și iubirea trupului tău ¹⁾?

Acele toate spurcate sintu,
Ca umbra au trecut
Ca fumul séu spartu,
Ca prahul de vântu
Au perit. etc. până la p. 454, 9

(Va urma).

ἐκ πάσης ἁρμονίας τε ἐξ ὅλης τῆς
σαρκός σου,
παραλαμβάνη δυστυχῶς τοῖς φοβεροῖς 55
ἀγγέλοις.

Οὐ παίδων τότε, οὐ γυναικὸς φρον-
τίζεις, ὦ ψυχὴ μου.
τὴν κρίσιν μόνον δέδοικας, τὴν ψῆφον
ὑποτρέμεις,
ὁποῖαν ἄρα δώσει σοι ὁ δικαστὴς
ἐνδίκως.

Ποῦ τηνικαῦτα χρήματα καὶ κτή-
ματα καὶ πλοῦτος;
ποῦ συγγενεῖς, ποῦ ἀδελφοί, ποῦ γο- 60
γεῖς τε καὶ φίλοι;

οὐδεὶς ἐκ τούτων δύναται, ψυχὴ μου,
βοηθεῖν σοι.

Ποῦ τραπεζῶν ἀβρότητες, μαγείρων
μαγγανεῖαι;
βρωμάτων καὶ πομάτων τε κόρος καὶ
ποικιλία;

ποῦ τῶν λουτρῶν ἡ ἄνεσις, αἱ σαρ-
κὸς θεραπείαι;

ποῦ τῶν αὐλῶν τὰ θέλγητρα, τὰ 65
τύμπανα καὶ λύραι,
ἡδυφωνῖαι φόρμιγγος, καὶ πάντα τὰ
σπιλοῦντα;

Ποῦ ἡ χαρὰ ἡ πρόσκαιρος τοῦ βίου
καὶ ματαία;

ὡς ὄναρ παρελήλυθεν,
ὡς καπνὸς διελύθη,
ὡς κόνις ὑπὸ λαίλαπος
ἀθρόως ἐσκεδάσθη. etc. până la ver-
sul 107.

D. Rousso

ἦεν ἐλκύσας, καὶ ἐξαρθρώσας τοὺς εἴκοσί μου, φημί, ὄνουχας.—Cf. și A-
pocalypsis Sedrach (Apocrypha Anecdota ed. James Cambridge 1893
II p. 133 și urm.): καὶ οἷαν ὥραν μέλλει (ψυχὴ) ἐξέρχεσθαι ἀρχὴν σπάρ-
νται (recte: ἐπάρνεται sau ἐπαίρνεται) καὶ συνάγεται ἀπὸ τῶν ἀκρονόχων
καὶ ἀπὸ πάντων μελῶν.

¹⁾ Lipsesc două versuri și jumătate.

PRACTICA IN BISERICA ORTODOXĂ

O plăcută și fericită împrejurare m'a făcut să cuget și să reflectez mult asupra unor cestiuni de o importanță capitală. Ea m'a obligat chiar să fac un studiu complet asupra lor, căci le cred de mare folos pentru cititorii *Bisericii Ortodoxe* și în deosebi pentru clerici. Este vorba de: *Practica în Biserica creștină ortodoxă a răsăritului; de fazele prin cari a trecut, pentru a se vedea și cunoaște, cum ea s'a păstrat în decursul vremilor; cum s'a urmat, și s'a dezvoltat această practică, și cum se urmează până în ziua de astăzi în aceeași biserică.*

Dar cum practica despre care voim a ne ocupa nu este alt ceva decât punerea în aplicare, făptuirea sau mai bine zis, întruparea însăși a credinței celei teoretice și abstracte, dela sine se înțelege, chiar dela început, importanța d'a o cunoaște. Practica fiind concretizarea credinței mărturisită și crezută de credincioși, se leagă cu însăși ființa bisericii. Apoi fiindcă prin această practică credința cea nevăzută, devine văzută și simțită de credincioși în biserică, este de mare importanță și de folos a se vedea și a se ști modul cum s'a tradus și s'a pus în practică credința creștină. Este încă ceva mai mult. Fiind vorba de practica bisericii creștine ortodoxe, adecă de practica adevăratei

biserici a lui Iisus Hristos, este important a se vedea: cum au pus în practică adevărații următori ai săi, și cum au făcut ei să lucreze în inimile lor credința cea dătătoare de viață a evangheliei Sale. Pe lângă acestea toată practica bisericească fiind întruparea credinței pentru viața pioasă și religioasă a credincioșilor, este important a se vedea, cum și-au apropiat-o credincioșii, spre a se folosi de ea, ca astfel să poată trăi, prin ea, după voia cea sfântă a lui Dumnezeu, ca adevărați următori ai Aceluia ce a suferit moartea pentru păcatele oamenilor. Este, în fine, important, în acelaș timp, a se vedea dacă această practică este aceeași în viața tuturor creștinilor celor adevărați; dacă adică ea este aceeași în toate bisericile creștine ortodoxe ale Răsăritului, precum și dacă se păstrează aceeași pretutindeni în sânul chiar al aceleiași biserici.

Dar să vin la împrejurarea ce m'a făcut să cuget la toate acestea, să mă ocup de ele și să le expun într'un anume studiu.

*
**

Sosisem în Carlsbad. Eră ziua de 24 Iunie 1906; ziua nașterii sfântului Ioan Botezătorul, *Drăgaica* cum o numim în partea de jos a Țării (în Muntenia), *Sinzieni*, precum o numesc cei din partea de sus (în Moldova). Eră ziua cea plină de amintiri frumoase și de întâmplări fericite în viața mea, căci în această zi, în care îmi sărbătoresc onomastica, am fost proclamat licențiat în teologie la Atena, doctor în filozofie și litere la Lipsca, Doctor în teologie, honoris causa, la Atena, etc.

Aci în Carlsbad am găsit pe I. P. Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei și Sucevei D.D. Dr. Partheniu, scump și venerat al meu prieten, coleg de seminar și universitate. Tot aci în Carlsbad, la villa Milton, unde totdeauna am găzduit, am găsit și pre P. S. Callistrat, alt coleg al meu de universitate. Bucuria mi-a fost mare. Cu

atât mai mare, cu cât am găsit bine, voios și sănătos pe Înaltul Ierarh al Moldovei, a cărui sănătate, la plecarea din Țară, mă îngrijea foarte mult. Plecase slăbit de puteri, apăsător de multe nemulțumiri sufletești și stăpânit de o insomnie cumplită.

A doua zi, 25 Iunie era Duminică. Ne-am dus cu toții la biserica rusească din localitate să ascultăm sfânta liturghie și să dăm slavă lui Dumnezeu pentru mila și harul său ce a revărsat și revărsă asupra noastră. Timpul dela 10^{1/2} a. m. până la 12 l'am petrecut în acest sfânt templu, plin de credincioși ortodoksi, în majoritate ruși, veniți aci în Carlsbad pentru căutarea sănătății.

După terminarea sfintei liturghii ieșind dela biserică, veniam către casă. Pe drum chiar, Înaltul Ierarh al Moldovei, căruia nu-i poate scăpa nimic din vedere și carele dorește continuu ca toți să se instruiască cu ceva din ceea ce văd și aud, mă întreabă: Cum ți s'a părut slujba și cum te-a impresionat serviciul divin și biserica? Ce era să răspund? Întrebarea era prea generică și nu știam asupra cărui lucru sau chestiuni să răspund mai întâiu. Răspunsul mai era legat și de dificultatea, că ascultasem serviciul divin în o limbă streină, pe care nu o cunoșteam. Dar cum tot ce se săvârșise în biserică, îmi erau cunoscute din ritualul bisericeii noastre, după care și urmăream toate momentele și mișcările preotului și ale diaconului, și fiindcă trebuia să răspund și să dau un răspuns precis și lămurit asupra întrebării ce mi făcuse, am răspuns: Serviciul liturgic, pe care l'am putut pricepe după mișcări și numai comparându-l cu liturgia noastră, a mers bine. Am observat însă oare-cari deosebiri de tipic și ritual. Ținuta preotului mi s'a părut cuviincioasă, ifosul cântării sale însă deosebit de cel al bisericii ortodoxe. Sfârșiturile mai ales, mi s'au părut că le făcea după intonațiunea papistășească. Invocările diaconului și răspunsurile corului, mi

s'au părut în stilul bisericei ortodoxe, nuanțate însă și asimilate cântărilor bisericești ruse. Ținuta credincioșilor cuviincioasă, deși dela începutul și până la sfârșitul liturghiei, unii intrau și alții ieșeau, așa acum este obiceiul și se întâmplă în toate bisericile creștine ortodoxe. Lucrul aci mie mi s'a părut cu atât mai straniu, cu cât ora serviciului este fixată și cunoscută de toți, așa cum este uzul în toate părțile occidentului, atât în bisericile papistașe, cât și în cele protestante, dar mai ales la acestea din urmă ¹⁾. De altmintrelea toți cei ce erau în biserică tot timpul cât stăteau, erau liniștiți. Stăteau cu pietate și bună cuviință.

Despre biserică, adecă despre edificiu, îl găsesc frumos și impunător, mai ales după forma sa exterioară. E în stilul bisericilor ruse. În interior însă, este ca toate bisericile orientalilor din străinătate, mai ales cele făcute din inițiativă particulară. Este o biserică neterminată. Nu este înzestrată cu tot ce trebuie și se cuvine să fie într'o biserică creștină ortodoxă. Nu are tot ce reclamă ritualul, tradițiunea și orânduiala bisericească, consfințită de veacuri în această biserică. Ea n'are de cât strictul necesar, pentru a se putea servi în ea. Așa îmi explic cum n'are de cât câte-va tablouri picturate și mai nici un decor în interior, nici străni, nici nimic.

*
* *

După acestea Înaltul Ierarh se adresează P. S. Callistrat, cu care stătuse în Altar în tot timpul serviciului. Dar Prea Sfinția ta ce ai observat, îi zise?—Prea Sfințitul Callistrat răspunse:—Cam multe I. P. Sfințite. Preotul, în mai toate mișcărilor sale, mi se părea că urmează după alt tipic și

¹⁾ În țările și bisericile protestante cu un sfert de oră înainte de începutul serviciului divin se trag clopotele. În acest timp toți cei ce voesc a veni și a participa, vin și iau loc. Odată început serviciul, nimeni nu mai intră, nimeni nu mai iese din biserică, ci fie-care șade cuviincios și cu pietate la locul său până la sfârșit.

orânduială, care, în multe, diferă de cele în uz în Biserica noastră română. Apoi ceea ce m'a impresionat mult a fost cazul preotului rus, de sigur un arhimandrit, ce stă cu noi în altar și primea liturghiile. Mi s'a părut straniu faptul, că el, care nu liturghisea, să proscomidească ofrandele credincioșilor, în timpul după eșirea cu sfintele daruri; deci în timpul când acestea erau deja aduse și depuse pe sfânta masă. În acest timp, el, fără a sluji, să proscomidească, și părticelele, să le aducă la sfântul jertfelnic; iar preotul liturghisitor, să le ia și să le pună în sfântul potir. Purtarea aceasta foarte mult m'a mirat și nu vedeam momentul ca să ieșim din biserică, să te întreb asupra acestui lucru, dacă este bine, și dacă ceea ce au făcut amândoi preoții se putea face.

—Foarte bine ai observat. Drept, așa s'au petrecut lucrurile. Și mie lucrul acesta mi-a atras atențiunea.—Dar numai atât ai observat?—N'ai văzut cum preotul a făcut împărțirea și punerea sfântului trup în potir, când știa că are credincioși de împărtășit? N'ai văzut cum el a împărtășit numai cu miroame; deci nu cu însuși sfântul trup; și a făcut împărtășirea, fără citirea rugăciunilor obișnuite? Dar cealaltă? Și Înaltul Ierarh începe a enumăra tot ce observase, deosebiri între ritualul nostru și cel practicat la biserica rusească din Carlsbad.

În urma acestora s'a deschis vorbă multă despre practica religioasă, despre modul cum ea să săvârșeste în diferitele biserici creștine ortodoxe și în sânul chiar al aceiași biserici. În deosebi vorba a fost de deosebirile ce există și cari, cu drept cuvânt variază, nu numai dela o biserică creștină ortodoxă, la alta, dar chiar în sânul bisericii aceleiaș neam. Și pot varia aceste deosebiri, cu toată rigoarea d'a se menține uniformitatea și aplicarea aceluiăș tip. Ele pot varia, după credința și cuviosia clerului liturghisitor, după râvna sa bisericească, după pietatea și religio-

zitatea sa, după cinul sau tagma căria aparține, după vocațiunea sa, după timp, loc și împrejurare; după gradul său de cultură, după pietatea credincioșilor și după alte multe împrejurări, cari se vor analiza și arăta la locul cuvenit, când se va vorbi despre deosebiri.

În urma discuțiunilor ce au avut loc și a părerilor ce s'au emis, Înaltul Ierarh al Moldovei adresându-se către P. S. Callistrat și către mine ne zice: Ei bine, voi, redactori la revista Sfântului Sinod, organ al sfintei noastre biserici, nu credeți, că, pe lângă cele ce scriți, ar fi de mare folos pentru cititori și în deosebi pentru preoți, către care este menită în deosebi această revistă, nu credeți necesar să scriți și despre astfel de lucruri? Le credeți mai puțin importante, ca cestiunile cu cari vă ocupați? Eu unul v'aș ruga să reflectați și cred că e bine să vă ocupați și cu cestiuni d'acestea, cari pot da lumină asupra multor lucruri și pot fi de mare folos preoților în exercițiul misiunii lor.

*
* *

Aceasta fu împrejurarea care m'a făcut să cuget mult și să reflectez la cuvintele Înaltului Ierarh al Moldovei. Ea m'a făcut să reflectez la adevărul cuprins în ele și să'i promit, că voi începe o serie de articole asupra cestiunilor ce au format obiectul discuțiunii noastre, chiar în numărul cel mai apropiat al Revistei. Și iată că îmi îndeplinesc această promisiune atât de plăcută.

*
* *

Dar de sigur cititorii acestor rânduri sunt nerăbdători a ști la ce concluziune am ajuns cu discuțiunea asupra faptului că preotul ce nu liturghisia a proscomidit. Că s'a proscomidit, după ridicarea sfintelor daruri, și că miroamele au fost aduse și puse în sfântul potir:

Cazul a fost analizat și discutat în origina lui, și după

aceea Înaltul Ierarh și-a spus cuvântul său asupra modului de urmare și asupra purtării preotului ce nu liturghisea și a proscomidit la biserica rusească din Carlsbard.

Iată expunerea celor ce au urmat:

Acest fapt în origina sa, și până la un punct, se întâmplă și în biserica noastră română și cred mai în toate bisericile creștine ortodoxe. În toate bisericile, credincioșii fiind nepovățuiți și neștiutori, adică necunoscători ai diferitelor momente ce compun sfintele slujbe și sf. liturghie, mereu, în tot timpul serviciului, nu numai înainte de a se începe sfânta liturghie, dar chiar și după ce se începe, și după ce se face ieșirea cu sfintele daruri, ba chiar și după sfințirea lor, și până în ultimele momente ale sfintei liturghii, ei vin la ușa sfântului altar cu prescura, pomelnicul și cu ceea ce voesc a plăti, vin să *dea liturghie*, cum zic ei. Ofranda lor se primește în ori ce timp ar veni. Acolo, la ușa sfântului Altar, o iă, sau preotul liturghisitor, sau un alt preot, ce se află în altar, ori chiar vre un copil, spre a o da preotului. Ofranda se primește. Ea nu se refuză nici o dată, nici nu se spune creștinului când s'o aducă, dacă el a adus-o prea târziu. Așa în cât, în aparență, totul pare a se petrece în cea mai desăvârșită regulă. Credinciosul rămâne mângâiat și mulțumit că 'și a făcut datoria, că a dat liturghie și că preotul și-a făcut și el datoria de a'l pomeni la proscomidie.

Realitatea însă este alta. Negreșit pentru ofrandele, adică liturghiile ce vin la timp, înainte d'a se ridică sfintele daruri dela proscomidie, acestea sunt bine venite și primite. Numele celor ce le aduc se pomenesc la proscomidie și totul se petrece în regulă și este în bună orânduială cu tipicul și practica bisericească. Ce se face însă cu cele ce vin după ridicarea sfintelor daruri și cu acelea ce vin după sfințirea lor și până la finele liturghii, căci toate se primesc?—Ce să răspundem la

aceasta? De sigur ar fi să răspundem în numele celor ce le primesc, cari negreșit fac cum îi duce capul, cum se pricep și după credința și pietatea ce îi însuflețește misiunea lor sacerdotală.

La noi nu e nici un control din partea credincioșilor întru aceasta. Nu tot astfel este în biserica rusă, cel puțin, după cele ce am văzut că se practică la biserica din Carlsbad. Aci toți cei ce voesc a da liturghie, merg la pangal, cumpără o prescură, scrie numele său și al celor ai săi pe ea, și o duce sau el, sau servitorul bisericeii la altar, împreună cu obolul său pentru pomenire. Prescursa se proscumidește și se oferă în urmă ca antidovon sau anaforă credinciosului ce a adus-o.

Acum fie cine înțelege pentru ce preotul ce nu liturghisea și a primit ofranda a proscumidit-o, și miroamele le-a adus preotului liturghisitor, care le-a pus în sfântul potir.

La noi nu este acest uz și d'aceea, despre ofrandele sau liturghiile ce vin după timpul oportun, nu putem spune nimic, decât ceea ce știu și practică cei în drept.

În urma acestora rămâne a se ști două lucruri: Practica bisericeii ruse, adică ceea ce a făcut preotul ce nu liturghisea la biserica rusă din Carlsbad, și cum trebuie a se urma cu liturghiile ce vin, după ce sfintele s'au ridicat de la proscumidie.

Răspunsul la amândouă, în principiu ar fi unul. Acela: că nu ar trebui să se întâmple aceasta. Că credincioșii ar trebui să fie povățuiți, ca să aducă ofrandele sau liturghiile lor la timpul oportun.

Dar asupra practicei urmată în biserica rusă, ea, deși contravine tipicului și regulelor privitoare pe săvârșirea sfintei liturghii, este necesităată de împrejurarea ce am amintit mai sus: controlul credincioșilor. Și ei preferă a le proscumidi și pe cele întârziate, decât a amăgi și mistifica pe credincioși. Sub respectul canonic, însă, adică după practica ho-

tărăta de biserică și privitoare pe săvârșirea sfintei liturghii, practica de mai sus, nu se poate justifica cu nimic. Ea cade întreagă asupra nepăsării clerului, d'a preveni și povățui pe credincioși când trebuie să aducă liturghiile lor. Căci, din momentul ce sfintele daruri s'au ridicat dela proscomidie, regula liturgică nu îngăduie nici preotului liturghisor și cu atât mai puțin altuia, a proscomidi, sau a se ocupa cu alt ceva, decât cu ritualul privitor pe sfințirea darurilor. Se presupune, și așa este, că darurile s'au adus, s'au ridicat și acum se sfințesc. Cel ce a avut râvnă să aducă, a adus, și timpul aducerii s'a sfârșit.

Iată răspunsul la prima parte și implicit și la a doua. Rămâne acum a se ști care ar fi regula de urmat în biserică noastră cu liturghiile venite târziu, și primite la sfântul Altar dupre cum am arătat.

Și aci cauza întârzierii revine tot în sarcina preotului, care n'a înțeles că trebuie să povățuiască pre fiii săi sufletești, când să vină la biserică și când să dea liturghia.

Dar în fine să luăm starea de lucruri așa cum este. Unii aduc liturghia la timpul oportum, ea este bine primită. Preotul pomenește pe cel ce a adus-o și pe ai săi la proscomidie. Ce fac însă preoții cu acele venite după ridicarea sfintelor daruri și cu cele venite după sfințirea lor până la sfârșitul liturghiei? Că vor fi unii cari să proscomidească și pentru acestia, în deosebi, cum se face în biserică rusă, nu cunosc, nici cel puțin n'am auzit. Ceea ce știu și cunosc este că preoții, se mulțumesc pur și simplu să primească prescura, lumânarea și banul, neglijând scopul pentru care se aduce. Alții, și acestia îmi place a crede, sunt cei mai mulți, se mulțumesc a-i pomeni când ies cu sfintele daruri, lucru care nu este potrivit, nici cu însemnătatea momentului, nici cu rostul ieșirii cu sf. daruri, nici cu vechea practică bisericească. Când se știe, mai ales, că chiar astăzi este o tendință d'a se reveni la vechea orân-

duială și multe biserici autocefale prin hotărâri sinodale au interzis la ieșirea cu sfintele daruri citirea pomelnicilor, și chiar pomenirea Chiriarhului acelei bisericei ¹⁾.

Pentru a se atinge adevăratul scop pentru toate aceste ofrande venite târziu, preotul trebuie a săvârși a doua zi liturghia, în care, la timpul convenit să se pomenească la proskomidie numele lor și să se scoată părțile, purtând grijă a îndrepta lucrul, sfătuind pe credincioși să vină la timp la biserică și la timp să și aducă prinosul pentru pomenirea lor.

Iată concluziunea la care am ajuns discutând acest fapt, sub toate raporturile sale și după toată rigoarea și rostul ce au ofrandele sau liturghiile credincioșilor, față de săvârșirea sfântului mister al Evharistiei.

*
* *

Satisfăcând cu aceasta o așteptare legitimă a cititorilor ce doriau să o cunoască cu o oră mai înainte; d'a cunoaște adică modul cum s'a judecat purtarea preotului rus ce proskomidise ofrandele credincioșilor, fără a servi ²⁾, precum și, cum trebuiesc a fi privite ofrandele sau liturghiile venite târziu și ce trebuie a se face cu ele, venim la cestiunea cea mare ce va forma obiectul acestui studiu: *Practica în Biserica ortodoxă.*

(Va urma).

Drag. Demetrescu.

¹⁾ Astfel a făcut biserica regatului grecesc.

²⁾ Amestecul acesta întru ale liturghisirei al preotului ce nu slujă ne-a dat privilegiul să vorbim despre cele ce se aud de unii preoți că slujesc fără a sfinți sfintele, numai pentru a nu se împărtăși. Despre aceasta se va vorbi în alt loc.

LITERATURA BISERICESCĂ.

(Vezi Biserica Ortodoxă Română, anul al XXX-lea, No. 3).

B.

Cu prilejul serbării a 40 de ani de viață a revistei «Convorbiri literare», Dl. Lăpădatu a publicat în această revistă un foarte important studiu asupra lui «Damaschin Episcopul și Dascălul»,—studiu pe care l'a scos în urmă și și în broșură. Și cum numele lui Damaschin e legat între altele de traducerea cărților noastre de ritual, am crezut că e bine, să atrag atențiunea cetitorilor asupra acestui studiu, prin care se dau la iveală lucruri necunoscute până acum și se lămuresc și altele, greșit interpretate sau superficial expuse.

Dl. Lăpădatu se arată din ce în ce mai mult ca un solid cunoscător al chestiunilor din trecutul nostru bisericesc.

I.

Damaschin a fost un mare cărturar și de aceea i s'a dat numele și de *Dascălul* (διδάσκαλος, magister, maître), nume ce i s'a păstrat și în actul alegerii de Episcop al Buzăului și de toți urmașii săi cărturari bisericești. În anul 1683 'l găsim în București ca ieromonah, unde tipăriă *Apostolul* lui Șerban Vodă, la a cărui traducere poate că

și conlucrase. Damaschin era și tipograf și gravor iscusit. Înainte de a ajunge Episcop, el făcea parte «din acei dascăli știuți foarte din limba elinească și pedepsiți întru a noastră limbă», cari au tălmăcit *Biblia* lui Șerban Vodă din 1688 (Ghenadie Enăceanu, *Evangeliiile* p. 13 și Bianu și Hodoș, *Bibliografia românească veche* I, p. 286).

În anul 1703 Octombrie în 3, soborul Arhierilor aflători în București ridică pe Damaschin la treapta de Episcop al Buzăului, în locul răposatului cărturar și tipograf Mitrofan ¹⁾. La Buzău păstorește Damaschin până la începutul anului 1708, când e chemat să urmeze la Râmnic lui Antim Ivireanul, ales Mitropolit al Ungro-Vlahiei. În această a doua Eparhie, Damaschin păstorește până la sfârșitul vieții sale 1725, Decembrie în 5.

Dl. Lăpădatu pleacă dela cele susținute de Dl. I. Bianu, în discursul de recepțiune în Academia Română ²⁾ și anume, că procesul înlocuirii limbei slavone prin limba românească în cărțile de ritual ale Bisericii noastre s'a îndeplinit numai în a doua și a treia decenie a secolului al XVIII-lea, în urma domniei lui Constantin Brâncoveanu, căci zice Dl. Bianu, «la 1713 s'a tipărit în țară, la Târgoviște, *întâia oară* cele două principale cărți de ritual, *Liturghia* și *Molitvenicul*, întregi în limba românească. De acum cărțile tipărite numai românește sunt tot mai dese, iar cele cu cântări în limba slavă tot mai rari, la 1715, 1717, 1726 și cea din urmă la 1736». Dovadă deplină despre acest fapt pentru Țara Românească ne o face, spune la rândul său Dl. Lăpădatu, repertoriul tipăriturilor de aci, dintre 1716 și 1750, din epoca deci imediat următoare celei de cultură teologică și bisericească,—cea dintâi gre-

¹⁾ Pe vremea aceasta se alegeau ca Episcopi și Mitropoliți cei mai cărturari dintre călugări.

²⁾ Despre introducerea limbii românești în Biserica românilor, 1904.

cească, cea dea doua slavo-românească—care începe cu Șerban Cantacuzino și se încheie cu Ștefan Cantacuzino. În adevăr, din cele 64 de cărți bisericesti tipărite între 1716 și 1750 în Țara Românească numai 11 nu sunt curat românești și anume: 5 grecești, 2 slavonești și 4 slavo-românești. Dar și din acestea, cărți de ritual, de slujbă bisericască în adevăratul înțeles sunt numai *două* din cele slavo-românești (Antologhion, București 1736 și Catavasier, Râmnic 1747). Celelalte sunt cărți de lectură sufletească casnică, sau cărți pentru slujba specială a praznicilor, sau în sfârșit, cărți dogmatice și teologice.

Prin urmare «rămâne bine stabilit, că procesul înlocuirii limbei slavone prin limba românească în cărțile de ritual ale bisericii noastre s'a îndeplinit numai în epoca imediat următoare aceleia ce în istoria culturii noastre naționale a fost numită, cu drept cuvânt, a lui Constantin Brâncoveanu, adică numai după 1716. Căci atunci când rostul marilor Arhieriei și Dascăli greci—dela care pornise acea bogată și strălucită literatură teologică, dogmatică și filozofică de limbă grecească din vremea Brâncoveanului—se mântui în Țara Românească, urmașii lui nu mai putură face față pornirii pline de zel și avânt, pe care o luase acum—sub îndemnul literaturii noi bisericesti de limbă românească, care și ea la rândul său, pornise dela cea teologică grecească—tâlmăcitorii «*pe românie*» ai cărților de slujbă, dogmă și tâlcuire, trebuitoare cultului divin al bisericii noastre. Terenul rămâne astfel deschis aproape numai literaturii bisericesti în graiu românesc. Iar în fruntea tâlmăcitorilor acestei noi literaturi bisericesti stă, *ca cel mai învățat și priceput, ca cel mai zelos și activ, Damaschin Episcopul și Dascălul*».

Ucenicii și urmașii săi, Lavrentie Ieromonahul și tipograful, Climent Episcopul Râmnicului (1735—1749), Neofit I Criteanul, Mitropolitul Ungro-Vlahiei (1738—1754), So-

fronie Egumenul Coziei, Iosif și Grigorie, Episcopi amândoi ai Argeșului (1793—1820; 1823—1828) ne au lăsat numai cuvinte pline de laudă despre învățătura aleasă și despre bogata activitate a lui Damaschin. Tot asemenea și *Samuil Klein* și *Radu Tempea*, mari teologi și adânc cunoscători ai literaturii noastre religioase, ni-l prezintă ca pe factorul de căpetenie al operei de tâlmăcire pe românește a cărților noastre bisericești. Samuil Klein ne spune că Damaschin a tradus în românește toate cărțile noastre bisericești. «Damascenus, Episcopus Rimniciensis in Valachia, vir linguarum graecae, latinae, slavicae et valachicae optime gnarus, in valachicam linguam *omnes fere ecclesiasticos libros vertit* et partim ille, partim eius successor Clemens, litteris illyricis seu Cyrillianis imprimi curavit». (Vezi Iorga, Ist. lit. române în secolul al XVIII II p. 292).

Radu Tempea la rândul său ne spune încă «că cea mai mare parte a cărților bisericești s'au tâlmăcit de Damaschin, Episcopul Râmnicului, cu stil și graiu foarte luminat. (Gramatica românească, Sibiu 1797).

Dar chiar Damaschin confirmă acestea într'o scrisoare adresată generalului Tige, în 1725 Noembrie în 22 (Oltenia eră acum sub Austria:... «Qui libri (ecclesiastici) cum sint slavonici, et videns ego quod nostri Vallachi propter suas medietates stant in Ecclesiis tanquam boves, non intelligentes quid legunt ac cantant et absque ullo fructu ex Ecclesiis exeunt, *curavi ex divino instinctu, magno cum labore ad incipiens ante cursum decem annorum transponere ex lingua graeca et sclavonica in nostram simplicam linguam valachicam, et tales libros cogitabam edere in lucem* propter supra dictas causas ad laudem Dei et immortalem memoriam Sacratissi (mae). Suae Caesareae Catholicae Majestatis ¹⁾...

¹⁾ Originalul întregii scrisori se găsește în Krigs-Archiv din Viena. Ea împreună cu altele a fost copiată de d-nul N. Dobrescu, tânărul istoric, care face cinste școalelor bisericești din țară.

Să vedem însă mai de aproape rolul lui Damaschin în tălmăcirea cărților de ritual pe românește și a împrejurărilor în care el a lucrat.

Am văzut, că până la 1715 (1716), adică cu zece ani înainte de ași începe Damaschin activitatea de tălmăcire, așa după cum se spune în scrisoarea de mai sus, toate cărțile strict necesare serviciului divin în biserica din Țara Românească afară de *Evangelie*, *Apostol* și *Liturghie* erau slavonești. Ele proveneau din tipografia lui Mitrofan dela Buzău, a lui Antim Ivireanul dela Râmnic și din cea dela Târgoviște. Mai mult: Cei trei mari chiriari ai bisericii din Țara Românească, Teodosie Mitropolitul, Mitrofan și Antim erau dacă nu partizani, cel puțin păstrători riguroși ai serviciului divin slavonesc, așa după cum eră obiceiul. În opozițiune cu ei, Damaschin apare ca un partizan convins și hotărât al serviciului divin în limba românească. Dovedește aceasta ținuta și activitatea sa!

Damaschin de îndată ce ajunge în Buzău, ia în primire pe lângă scaunul episcopal și o bogată tipografie patronată de Domn, în care Mitrofan, predecesorul său lucrase până în ultimile-i zile cu râvnă și folos. Activitatea acestei tipografii încetează aproape cu totul în timpul pastoriei lui Damaschin, căci afară de *Apostolul* românesc din 1704, care nu e de cât o nouă edițiune a celei din București dela 1683, tipărit tot de el, nici o altă carte nu mai apare în tipografia întemeiată de Mitrofan. Cauza, după d-nul Lăpădatu e ușor de înțeles. Damaschin fiind partizan al întrebuițării cărților bisericesti în limba românească, de sigur că n'a putut îngădui ca în tipografia eparhiei sale să se continue lucrările bisericesti cu caracter slavonesc de până aci. Și dacă n'a tipărit nici cărți românești, trebuie avut în vedere pe de o parte, că Mitropolitul eră bătrânul Teodosie, a cărui stăruință pentru

practicarea ritualului slavon în slujba bisericească eră cunoscută și a cărui blagoslovenie trebuia cerută pentru orice tipăritură nouă bisericească, și dacă se va mai ține în seamă că marea operă de tălmăcire a lui Damaschin aveă să fie o lucrare de ani îndelungați, atunci se poate ușor înțelege de ce el la Buzău n'a tipărit de cât Apostolul dela 1704.

Cu toate acestea cea dintâi lucrare cunoscută până acum din seria tălmăcirilor lui Damaschin e din timpul episcopatului său la Buzău și anume: *Apocalipsul sf. Ioan Bogoslovul*, al cărui manuscript inițial, se găsește în biblioteca Academiei Române. Traducerea cărților de ritual propriu zis o începe Damaschin numai după 1715, șapte ani după moartea Mitropolitului Teodosie și o continuă cu mai multă energie în timpul ocupațiunii Olteniei de Austriaci, când, pentru câtă-va vreme se rupe legătura ierarhică dintre Episcopia Râmnicului și Mitropolia Ungro-Vlahiei.

Damaschin, când începe să tălmăciască, n'aveă înainte-i în limba românească de cât *Evanghelia, Apostolul, Liturgia și Psaltirea*. Mai rămâneau de tradus: *Tipicul, Molitvenicul* (Euhologiu), *Orologiul* (Ciaslovul), *Octoihul, Triodul, Pentecostariul, Mineile, Antologiul, și Catavasierul*. Tălmăcirea acestor opere, la care se mai adaogă, *Tâlcul evangheliilor a lui Teofilact al Bulgariei, un Catehism și o învățătură pentru șapte taine*, constituie întreaga lucrare a lui Damaschin, care se va tipări de urmașii săi. Căci afară de *învățătura pentru șapte taine*, tipărită în 1724, Damaschin nu mai tipărește altă lucrare din tâlcuirile sale. Cauza a fost cenzura la care eră supus (fiind sub stăpânire austriacă) și lipsa de mijloace, cum și politica Imperialilor catolici față de Oltenia pravoslavnică. Toate lucrările lui Damaschin au rămas manuscrise. Unele s'au tipărit în întregime de urmașii săi episcopi ai Râmnicului,

iar altele au fost întrebuințate spre îndreptarea și complectarea traducerilor ulterioare. Așa de pildă: 1) *Molitenicul* tipărit la 1747 de Climent Episcopul și Lavrentie Ieromoahul a urmat ustavului celui moschicesc, iar în tălmăcirea cuvintelor și așezarea vorbei românești... tălmăciturilor părintelui Damaschin Episcopul și Dascălul».

II. *Orologiul* (Ciaslovul) tipărit în Râmnic la 1745 a urmat asemenea după cum spune Grigorie, Episcopul Argeșului, în precuvântarea Logicei sale din București 1826 izvodului tălmăcit de Damaschin Episcopul. III. *Octoihul*, tipărit în Râmnic la 1750 «acum întâi deplin românește» de Grigorie Episcopul și Lavrentie Ieromonahul, s'a alcătuit pe temeiul celui tălmăcit de Damaschin. Aceasta o spune Iosif, Episcopul Argeșului în predoslovia Octoiului său din Râmnic 1811.

IV. *Triodul*, tipărit în Râmnic la 1731 de Inochentie Episcopul «acum întâi pe limba românească... după cum au tălmăcit întru Dumnezeu răposatul chir Damaschin Episcopul... nimica schimbând cuvintele». V. *Penticostarul*, tipărit în Râmnic la 1743 de Climent Episcopul și Lavrentie Ieromonahul a urmat «din cuvânt în cuvânt, nimic schimbând, izvodului... tălmăcit de pre limba elinească, slovenească și latinească deplin pe limba românească, prin osteneala și toată osârdia și nevoința celui întru Dumnezeu răposat părinte Episcop și Dascăl al nostru întru Duhul Sfânt frate chir Damaschin».

VI. *Mineile*. Traducerea întreagă a făcut-o și voia să le tipărească înaintea ori-cărei alte lucrări, după cum spune el însuși în scrisoarea către Tige și citată mai sus. E probabil că traducerea lui Damaschin a ajutat mult pe *Cesarie*, care a tipărit 6 mineie în anii 1779 și mai înaintea, iar celelalte 6 au apărut în 1780. VII. *Antologhiul*, tipărit în Râmnic la 1745 de Climent Episcopul și Lavrentie Ieromonahul, a urmat tot «după tălmăcirea răposatului

chir Damaschin Episcopul». VIII *Tâlcuirea Evangheliilor a lui Teofilact al Bulgariei*, tradusă din slavonește de către Damaschin și după care Lavrentie Ieromonahul «a potrivit... așezând fiește care cuvânt, Evanghelia tipărită de Climent Episcopul la Râmnic în 1746. IX. *Catehismul*, tipărit în București în 1897 de P. S. Gherasim Timuș, Episcopul Argeșului, după o copie făcută la 1767 de Lavrentie Ieromonahul după însuși autograful lui Damaschin Episcopul.

*

Aceasta este marea și însemnata operă a lui Damaschin. Când ne gândim la timpul și împrejurările în care ea a fost făcută, ea e destul de grea și imprimată cu multă răspundere din punct de vedere dogmatic, ne spune iavășii d-l Lăpădatu. Grea, căci se cerea ca cuvintele izvoadelor slavonești și elinești ce se tâlmăceau să fie întoarse în limba românească care era însă săracă și puțină față cu cea slavonească și elinească,—bine și cu înțeles; și împreună cu multă răspundere din punct de vedere dogmatic căci și la noi, ca ori unde, alterările în practica rituală, primindu-se ca alunecări spre erezie, erau întâmpinate cu rezervă. Și Damaschin era bărbatul, care putea să înlăture toate acestea, fiindcă era foarte învățat în latinește, elinește, slavonește și românește. De aceea opera lui de tâlmăcire, «făcută cu plan bine hotărât, cu îndelungată muncă, cu bogate cunoștințe, cu aleasă destoinicie și mai ales cu deplină conștiință a necesității ei» a rămas pentru mai multă vreme și pentru toți cărturarii bisericești de mai apoi «cea dintâi, cea mai bună și cea mai întinsă».

Opera lui Damaschin, venind tocmai în timpul când se activase procesul înlocuirii limbii slavonești în biserică prin limba noastră națională, pune capăt acestui proces, hotărând soarta și domnia limbii românești pentru totdeauna în biserică noastră.

II.

Acesta e cuprinsul studiului d-lui Lăpădatu, redat cât se poate de fidel. D-l Lăpădatu, după cum am mai spus, e un cunoscător temeinic al trecutului nostru istoric și literar și în deosebi cercetările sale pe terenul bisericesc sunt isvoare prețioase pentru toți cei ce se ocupă cu istoria bisericii românești. Iată unul din cei care ar trebui să fie însărcinat cu întocmirea de monografii pentru cunoașterea monumentelor noastre vechi bisericești!

G...

Priviri generale asupra culturii popoarelor vechi.

A.

Intr'o țară, atunci se vede o îndrumare spre cultură, când toate ramurile societății înaintează treptat pe aceeași linie de dezvoltare. Când însă în același stat, numai unele ramuri sociale merg cu o iuțea prea mare și altele rămân înapoi, suntem nevoiți a crede că lipsește o unitate de vederi și din cauza aceasta înfrățirea trebuincioasă se stinge pe nesimțite.

Societatea fiind privită ca un corp organic, are trebuință ca membrele sale să fie în stare normală și în proporțiunea cuvenită; altfel, societatea ni s'ar prezenta ca un corp diform la care o mână ar fi mai lungă de cât cealaltă, și un cap de gigante ar fi pus pe un corp de pitic.

Proporțiunea culturală în ramurile sociale, este de cea mai neapărată trebuință, chiar pentru consolidarea unui stat; lipsind însă această măsură de egalitate, se nasc luptele interne și invidia între cetățeni, și astfel se slăbește temelia statului. Exemple de felul acesta, vedem la popoarele cele vechi, unde există un zid despărțitor între castele sociale; iar clasa ultimă, de și lucra pentru hrana

tuturor claselor superioare, totuși erà cea mai desprețuită.

Tiberiu Semproniu Grach (a. 133), recunoscând egalitatea de drepturi și instrucțiune, ca o măsură din cele mai nemerite pentru oțelirea statului roman, a lucrat în direcțiunea înfrățirii locuitorilor pentru că fiind mulțămită fie-care treaptă a societăței romane, să se înrădăcineze astfel dragostea fie-cărui cetățean, pentru patrie—mama tuturor—și să steà fie-care gata a o apăra de atacuri dușmănești.

Cu nimic alt-ceva nu se poate legà un individ mai strâns de datoriile pe care le are către țara sa, de cât cu iubirea de neam. S'a probat la popoarele vechi că servilismul claselor inferioare, a fost mai totdeauna cauza certelor, a disprețului, și a indiferentismului către conaționali lor de condițiuni mai norocoase.

Un om avut are mai multă dragoste către țara în care se află bunurile lui, de cât nevoiașul care trăește numai spre a vegeta. Bogatul este mai strâns legat de patria lui în care stăpânește clădiri mărețe, de cât săracul care se poate adăposti lângă fie-care arbore în caz când mâna generoasă a bogatului 'i ar respinge ajutorul cerut.

Una din cauzele stingerei dragostei către o țară, este deci deosebirea cea mare ce există între ramurile sociale. Este lucru natural, ca acela care trăește într'o colibă întunecoasă, rece și umedă, să invidieze pe acela care se desfătează în palatele de marmoră, în care lumina feerică strălucește ca în locuințele lui Cesus. Este ceva firesc ca acela care se nutrește cu pâne mucigăindă, să urască pe cel care se desfătează în articole de hrană delicioasă, ca acel care lucrează neîncetat fără vr'un câștig, să disprețuiască pe cel ce se desmeardă pe scaune catifelate, și ale cărui venituri mari îi asigură fericirea. Iată pentru ce sfinții Părinți mustrară pe bogații nemilostivi și mângâiară pe săraci.

Ori cât se sileau cei vechi să probeze că capacitatea omenească, diferă ca și folosul, totuși se arată de contrari, că fie-care om tinde la o proporțiune cuvenită. Dacă membrii unui stat sunt fii adevărați ai țării, și dacă toți acești fii împărtesc după putință și cu sinceritate durerile și bucuriile cu maica lor, patria, este o cestiune de drept ca toți acești fii adevărați să fie deopotrivă iubiți de această maică, și avutul părintesc să'l împărțească frățeste. Când însă o maică iubește cu pasiune pe un copil și respinge pe celălalt, când averea ei o lasă moștenire celui dintâiu și pe cel d'al doilea 'l aruncă în brațele nefericirei, acesta nu va binecuvânta pe născătoarea sa, cum o va face aceasta cel fericit.

Intr'o țară bine organizată, unde legile progresului sunt în vigoare, nu'și mai are locul ocrotirea specială a unor ramuri sociale și părăsirea celor-l-alte, cum se întâmpla aceasta la Greci, Romani, Indieni, etc. La popoarele cele vechi, se obiectă de ramurile ocrotite, că nu toate surorile lor duc aceleași greutăți pentru binele comun; iar răspunsul eră de o așa natură, că se cerea cu stăruință împărțirea egală a acestor sarcini, dar în acelaș timp se cereau și foloase deopotrivă. Urmarea a fost că creștinismul a înlăturat aceste deosebiri, pe temeiul că toți suntem fii ai aceluiasi Părinte ceresc.

Când unii dintre frați se desfătează la masa bunătăților și consângenii lor de neam și de aceeași religie, nu se învrednicesc din acest ospăț nici cu un blid de linte, urmează disperarea și mâhnirea cea adâncă pentru cei din urmă.

Prin urmare, pentru ca înfrățirea ramurilor sociale să existe în realitate și ca atare să fie temeinică, pentru ca dragostea către o țară să se desvolte deopotrivă între toți membrii cei adevărați, cari se adăpostesc sub aceleași principii, trebuie mai întâiu să existe, pe cât e cu putință,

egalitatea de drepturi și datorii, în felul cum ne poruncește sfânta Evanghelie ¹⁾).

B.

După ce am văzut necesitatea egalității posibile a ramurilor sociale, o indispozițiune sufletească ne cuprinde, când privim decadența în care a fost aruncat săracul la cei vechi, de împrejurările triste ale trecutului, din care cauză el, sclavul, devenise ultima și desprețuita clasă a societății. Cu cât se bucură în timpurile păgânismului de un mare respect servitorul zeilor, cu atât săracul căzuse în brațele disprețului și se dăduse uitărei de cei cari se desfătau în lumina bogățiilor lor pământești.

Bărbații mari, de stat, însă luând în considerațiune această umilință a servitorilor lor, doreau din inimă a da mână de ajutor acestor fii ai țării, și de aceea vedem tot în timpurile acelea, un fel de emulațiune între marii patrioți, pentru a scoate din înjosire pe acești nenorociți ai poporului lor.

Ca să ne facem o idee de întâetatea pe care o aveau preoții, sau mai bine zis servitorii zeilor, în timpurile cele vechi, vom arunca mai departe o scurtă privire asupra rolului pe care l'au jucat ei la popoarele vechi. Să crede însă de unii că omul fiind în vechime în leagănul culturii, urma de sine un rol însemnat al preoției în mâna căreia eră expresiunea zeilor și a puținei culturi ce eră răspândită. Cine judecă astfel, că din ignoranța comună a omului isvoră fericirea preoților, n'are de cât să cugete puțin asupra culturii clasice și astfel va veni la ideea aceasta, că omul din timpurile cele vechi, posedă o cultură în unele privințe poate mai serioasă de cât acum, *când copiem pe toate tonurile urmele clasicismului*. Ramu-

¹⁾ Mat. 6, 24—34. Luca 12, 15—34. 22, 35. Mat. 20, 25—82.

rile științifice și artistice din zilele noastre, nu sunt stabilite de cât pe baza fixată de protostrăbunii noștri.

Aproape totalitatea omenirii descinde din două familii mari: ost-asiatică și indo-europeană ¹⁾. Cu trecerea timpului, aceste mari familii se împărțiră în mai multe ramuri; însă caracterul înrudirii între descendenți, se păstră pe cât împrejurările au permis, după cum ne probează această studiul arheologic și filologic. Din aceste două familii, cea indo-europeană propăși mult în cultură; căci membrii ei, emigrară fără multă greutate, acolo unde vedeau că râurile, isvoarele, văile și câmpiile fertile le promiteau îmbogățirea și comoditatea traiului; iar familia ost-asiatică, din cauza separatismului caracteristic, rămase până astăzi într'o cultură originală, precum vedem aceasta la Chinezii, Siamezi și chiar la Japonezi eșiți acum la lumină, din adâncul uitărei de altă dată.

Dintre ramurile familiei indo-europene însemnăm pe aceste două: ramura semită și cea indo-germană. Dintre semiți rămaseră neuitați Fenicienii, Babilonenii și Ebreii; iar din ramura indo-germană se deosebiră prin cultură Grecii și Romanii. Aci însă aducem ca exemplu de cultură veche, numai pe Egipteni, Greci și Romani.

a) *Egipteanul* fiind încungiuat de bogății naturale aflate împrejurul său, a știut a le întrebuința. Văile mănoase udate de râul Nil și carierile cele vestite de piatră din pământul Egiptului, îi dădură ocaziune de a se ilustra prin clădiri gigantice și de ași procura articolele de nutrițiune mai cu îndestulare. Opera clasică egipteană, voi să numesc *piramida* lui Cheops din Egipt (2500 a.

¹⁾ Iar după stabilirea cea mai nouă, omenirea de azi, coboară din aceste 5 rase: *caucaziană, mongolă, malaesă, americană indigenă și etiopică sau neagră*. Apoi fie-care rasă se desparte în familii și ginți. Conf. A. L. Hickmann's Geographisch—statistischer Universal—Taschen—Atlas, Wien, 1897 s. 9—14.

Ch.), poate rămânea mult timp în admirațiunea noastră ca colos arhitectonic din al cărui material s'ar construi un oare-care număr de catedrale ¹⁾. Asemenea uimire ne mai aduc și celelalte piramide, temple și construcțiuni egiptene păstrate până azi. Astronomia, științele naturale și mai ales cele medicinale, așa cum se cultivau în patria Sezostriilor, au lăsat urme neșterse între posteriori ²⁾. În jurisprudența egipteană găsim de asemenea un model de înțelepciune și de guvernare a acestor tipuri străvechi ³⁾.

b). Dacă trecem la *Grecii* cei vechi, apoi n'avem de cât să ne aducem aminte de *Hesiod* marele autor al operei poetice ἔργα καὶ ἡμέραι, de *Callin*, *Tirteu*, *Solon* și *Teogne*, ale căror sentințe (γνώμη) sunt pline de spirit, și astfel vom dobândi convingerea că clasicii au avut o cultură serioasă. Dacă cetim poeziile homerice, satirele lui *Archiloch*, dramele poetice ale lui *Tespe*, *Aeschil* (525-456) și *Sofocle* (495-406), vedem că Muza iubiă tot cu aceeași pasiune pe strănepoții lui *Deucalion*, cum a iubit pe *Schiller* (1759-1805) și *Goethe* (1749-1832) strănepoții *Tusneldei* și pe dramaticul *Shakspeare* (1564-1616), marele compozitor al multor opere.

Herodot, *Tucidid* și *Xenofon*, ca mari istorici, iar *Lisia*, *Isocrat* și *Demostene* ca retori, vor servi totdeauna ca modele de imitat.

Filozofii *Pitagora*, *Platon*, și *Aristotel*; *Hipocrat* cu meșteșugul medical; *Euclid* și *Archimed* cu principiile geometrice, toți acești bărbați dau până astăzi izvoare celor ce se specializează în ramura lor.

¹⁾ *Champollion*, Monuments de l'Égypte et de la Nubie, Paris 1835. *Brugsch*, Recueil des monuments égyptiens, Leipzig 1862.

²⁾ Henry, L'Égypte pharaonique, Par. 1849.

În această piramidă înaltă de 146 metri, am intrat și eu în vara anului 1904 (Autorul).

³⁾ W. Draper, histoire du développement intellectuel de l'Europe t. I.

c) La *Romani*, găsim de asemenea multe ilustrațiuni, din cari pe câmpul poetic amintim numai pe *I. Macciu Plaut*, *T. Lucrețiu Car*, *P. Virgiliu Maro* și pe *Ovidiu*; iar pe terenul istoric ne aducem aminte de *C. I. Cesar*, *Titu Livi* și *Corneliu Tacit*, a căror pană descrie cu multă iscusință trecutul și prezentul istoric al neamului lor.

Un merit necontestat, au avut și retorii neuitați până acum, ca *M. Tulliu Cicero*, *Q Hortensiu* și *C. Iuliu Cesar*, cari excelară când prin agerimea logică și construcțiunea perioadelor, când prin eleganța expresiunilor.

Cugetările filozofice tură exprimate prin *Cicerone*, *Seneca*, *Marcu Aureliu* ș. a.; iar arhitectura romană, se distinse prin *soliditatea pe care nu o aflăm astăzi*, și fu aplicată în poduri, apeducte, arcuri de triumf, teatre, basilice, băi și palate, din care construcțiuni, găsim și acum urme neperitoare.

Dar nu numai la aceste popoare găsim o cultură aleasă, ci și la cele următoare, precum la Babiloneni, ai căror regi, cu 1700 ani înainte de Hristos, se ilustrară ca și faraonii Egiptului prin zidiri uriașe, făcând apeducte atât pentru adăparea pământului, cât și pentru înlesnirea navigațiunei și construind palate mărețe, temple etc. Asirienii, Ebreii, Indienii, Mezii, Perșii și Bactrii, încă lăsară urme de o înflorire culturală despre care istoria omenirei vorbește cu multă venerațiune. Chiar și în America, descoperitorii ei, aflară cetăți vechi, palate, statui și semne de o cultură străveche pe care o aduseră emigratorii asiatici în noul continent; iar aci în noua lor patrie, se dezvoltară și mai mult.

Dacă arta și știința au fost înflorite la cei vechi, așa după cum văzurăm, nu încap prin urmare nici o îndoială despre cultura lor temeinică. Mulți susțin că preoții jucau atunci rolul cel mai însemnat, fiindcă omul era încă în leagănul prunciei; dar datele istorice în acord cu

inscripțiunile vechi monumentale, ne probează că proto-străbunii popoarelor moderne, au fost la înălțimea lor în ceea ce privește cultura pe care unii le-o tăgăduesc.

Cei vechi întocmeau ramurile sociale după niște principii conforme cu împrejurările în care trăiau. Ei erau conștienți de folosul adus de preoți, și de aceea le dau primul rang în stat. De și principiile dogmatice și morale erau greșite și proprii credințelor lor, deși aceste credințe însoțite de ritualurile sacrificiale întrebuintate înaintea idolilor, erau considerate de către oamenii serioși ca niște părți puțin serioase și înjositoare, cu toate acestea se simțea trebuința de existența unei ramuri sociale, care să țină în frâu sburdălnicia omenească prin legile provenite, așa zicând, dela zei.

Inclinațiunea de a respecta tot ce este superior, a fost în tot timpul nedespărțită de om. Cum că o ființă necuprinsă de mintea omenească a creat și guvernează totul, despre aceasta nu s'au îndoit cei vechi; drept recunoștință către această cauză supremă pentru binefacerile primite, s'au întocmit legi morale ca voință a acelei cauze; iar păzitorii acestor legi pentru binele și consolidarea statului, au fost preoții.

Așa dar rolul însemnat al preoților din păgânism, a provenit din împlinirea obligațiunilor celor mai înalte de stat, cu care ei au fost însărcinați, iar nu din lipsa de cultură; căci acolo unde sălbăticia este în culme, nu există o religie sistematică și prin urmare nu există nici o organizațiune religioasă.

Dr. Badea Cireșeanu.

ISTORIA BISERICII OCCIDENTALE

DIN

EVUL MEDIU.

PRIMA PERIOADĂ

De la Carol cel Mare, până la Bonifaciu al VIII.

(800—1274).

Constituțiunea Bisericii Occidentale.

Raporturile ei cu Statul.

814—1073.

(Urmare, vezi *Biserica Ortodoxă Română*, anul al XXX-lea No. 8).

Toate instituțiunile bisericii occidentale au trebuit să ia o direcțiune particulară față cu diferitele state, după cum biserica din Roma luase deja pozițiunea ei proprie față cu diversitatea raporturilor ce avea cu populațiunile germane. Episcopii în mod necesar fură târați în legăturile feudalității, care născuseră cu invaziunea barbarilor și se complectară în secolul al noulea și al zecelea.

În cursul războaielor civile ale Carlovingienilor, cari distribuiau bunurile coroanei la vasali, episcopii, pe a căror încredere principii se rezemau mai mult, do-

bândiră o parte din aceste bunuri, spre a întreține un număr de oameni în serviciul războiului.

Tot așa și imperatorii germani, începând dela Oton I, dădură episcopilor până și ducate și comitate, sperând a-și procura prin aceasta aliați siguri contra principilor, cari deveniseră puternici prin ereditarea feudelor. Episcopii, pentru a pune pe picior de războiu o forță armată mai numeroasă, fură obligați ca și ei înșiși să dea în feudă o parte însemnată din bunurile lor. Dobândind numeroase posesiuni și proprietăți, episcopii deveniră cu timpul independenți și ambițioși.

Deși erau dispensați de a conduce în persoană armata și amenințați chiar cu pedepse acei cari ar purta arme, cu toate acestea adesea s'au văzut episcopi și superiori de mănăstiri pe câmpul de luptă, mai ales în luptele de familie ale Carolingilor, unii împinși fiind la aceasta prin dispozițiunile lor războinice, iar alții fiind siliți prin pozițiunea lor față cu regele și nobilimea.

O mare parte din bunurile episcopatelor și mănăstirilor, intrând astfel în sistemul feudalității, regii și principii își formară, încetul cu încetul, vederi și obiceiuri periculoase pentru libertatea și drepturile bisericii.

Mai întâiu biserica perdù dreptul de a alege ea pe episcopi, cu toate că Carol cel Mare și Ludovic cel Bun garantaseră acest drept și sinodul dela Valence (855) îl proclamase de o datorie sacră. Cei cari dedeau feude, precum și următorii lor 'și închipuiră că pentru acest motiv au și dobândit un drept permanent d'a acorda și demnitatea eclesiastică legată de feudă. Multă vreme ei numiră, la aceste feude dăruite, rude sau persoane pe al căror concurs erau siguri că se vor sprijini la vreme. Carol Pleșuvul și

alți mulți principii nu găsiră nimic formalizator de a trimite oameni de ai curții, ca să fie hirotoniți clerici, și astfel, în cursul secolului al zecelea, se văzură ridicăți pe scaunele episcopale, și chiar pe scaunul papal al Romei, oameni mânjiți și pătați de crime, precum și tineri perduți în viții.

O altă consecință, nu mai puțin periculoasă, a sistemului feudal, fu aceea că episcopii nu numai că se angajau a fi personal credincioși seniorului suzeran, dar îi depuneau și jurământul formulat anume în acest sens (*homagium*), stând în genunchi și punând mâinele în ale seniorului; de aci rezulta investitura cu puterea și bunurile temporale ale bisericii. Darea cârjei și a inelului, deși semne ale demnității și puterii episcopale, făcù investitura mai serioasă și mai periculoasă încă. Biserica a căutat să se sustragă dela această înjosire și servitute, și într'adevăr silințele principale ale lui Leon al noulea tindeau spre ajungerea acestui scop. Astfel conciliul dela Reims, ținut în 1049 sub Leon al noulea, declară că nimeni nu poate obține demnitatea episcopală fără alegerea clerului și a poporului, — «*Ne quis sine electione cleri et populi ad regimen ecclesiasticum proveheretur*».

În decursul vremilor dela 1073—1303, luptele violente dintre stat și biserică aduseră un rezultat favorabil și destul de însemnat pentru aceasta din urmă; cu toate acestea feudalitatea, cu numeroasele ei legături, fu o piedică principală pentru progresul independenței bisericii. Seniorii întemeau pe drepturile feudale drepturile de suveranitate (*Jus regaliae*) și drepturile de a ocupa demnitățile și posturile vacante dintr'o feudă (*Jus spolia seu exuriarum*)

Rezistența papilor făcù să se piardă aceste drepturi numai în Germania; seniorii mai păstrară însă, câtva timp o influență asupra ocupării posturilor vacante

ecclesiastice, în virtutea dreptului numit «*jus primarum praecum.*» Contra impozitelor arbitrare și violente din partea reginților seculari, clerul fu protejat și garantat de papa Urban al doilea, la conciliul din Clermont (canon. 2), și de Alexandru al treilea, la conciliul al treilea Lateran (canon. 19).

Numai în cazuri urgente tură permise și autorizate contribuțiunile de bună voe ale clerului, și apoi și atunci numai în urma încuviințării papale, conform decretului lui Inocențiu al treilea, dela conciliul al patrulea Lateran (anul 1218, canon 46).

Clerul de asemenea se silia să dobândească vechile sale privilegii, adică să fie dispensat de sarcinile civice, și să aibă mai ales *privelegium fori*, în afacerile privitoare la persoane. În această privință, feudalitatea dă naștere la conflicte dese între jurisdicțiunea eclesiastică și cealaltă.

Cu toate amenințările din partea papilor și a conciliilor, membrii clerului prea adesea erau târâți înaintea justiției civile; pe de altă parte, însă, aceste conflicte contribuie să aducă oarecare seriozitate și severitate în justiția bisericească. Acum, mai mult decât oricând ca înainte, acțiunea clerului înalt se simțea până în forul jurisdicțiunii civile, și acțiunea aceasta a fost adesea cea mai binevenită. Acestei intervențiuni din partea clerului înalt se datorează, în acele timpuri de nedreptate și violență, o serie de legi pentru inviolabilitatea persoanelor și lucrurilor sfinte, legi contra pirateriei, incendiului, întrunirilor cavalerilor la luptă și uzurii, impozitelor arbitrare, legi care menținură liniștea și ordinea publică adesea mai bine, decât oricare alte mijloace de apăsare și de violență.

Activitatea neobosită și energică a clerului deșteptă în spiritul public sentimentul și chiar dorința

de caritate, și făcu să se vază înființându-se institute de binefacere, pentru educațiunea orfanilor și a copiilor lepădați—*orphanotrophia* și *brephotrophia*; pentru căutarea și îngrijirea bolnavilor și a bătrânilor—*nosocomia* și *gerontocomia*; pentru primirea și ospitalitatea gratuită a călătorilor sărmani—*xenodochia*; în fine se înființară case de sănătate pentru leproși, care împedigară, în acele timpuri lipsite de orice măsuri profilactice, propagarea leprei, care fusese adusă în Europa de către Cruciați. Clerul, pentru a justifica această influență, care creștea văzând cu ochii, dete la iveală dreptul pe care l'ar fi având biserica de a se amesteca în afacerile civile, în ceeace privește păcatul—*Denuntiatio evangelica*, Mat. 18, 17, sau când însăși părțile reclamă judecata ei. Poporul se arată foarte binevoitor și chiar doritor pentru jurisdicțiunea bisericească, fapt ce aduse prejudiții serioase judecării civile; de aci o luptă vie între cler și judecătorii laici. Ca consecință a acestei ordine de idei și lucruri, conciliul al patrulea Lateran hotărî și pronunță solemn, contra unei acțiuni cu totul sumare și arbitrare a justiției laice, o procedură scrisă și foarte amănunțită, care mai târziu fu introdusă în cărțile justiției civile. (*Codicile Suab* a recunoscut expres că, din decretul lui Grațian și din decretaliile lui Grigoriu, fuseseră extrase toate drepturile de care aveă trebuință judecata civilă și bisericească).

Biserica a avut o acțiune și influență foarte binefăcătoare în folosul acelei clase de oameni, asupra căreia apăsă mai greu sistemul feudal. Pretutindenea ea se împotrivi cu toată puterea, traficului ce se făcea cu sclavii și puse, ba chiar impuse ca o datorie riguroasă pentru episcopi, de a apăra și lua sub protecțiunea lor pe sclavii din diecesele respective, contra apăsării și violenții seniorilor. In cele din urmă dete

libertate mulțimii, declarând emanciparea acestor mulți, mai ales în momentul dureros și critic al morții, ca cea mai de merit faptă a carității creștine—(*in remedium animae, pro amore Dei*)— și însoțind această liberare—(*manumissio per testamentum*)—cu o solemnitate particulară, săvârșită înaintea altarului, ca un act oarecum religios. În fine biserica dă cele mai nobile exemple de desinteresare, renunțând la oarecare avantaje pământești, asigurând supușilor ei drepturi, cari transformau pe servi în oameni liberi și pe sclavii, întrebuințați la lucrarea pământului, în locuitori emfihotici (embaticari) și censitari (clăcași), obligați la o plată fixă către senior—(*Jura Dominicalia*).—În sfârșit biserica desființă, în legislațiunea sa, neregularitatea ce rezultă din lipsa de libertate.

Episcopii primiau, cu preferință, în seminariile lor pe copiii deștepți și capabili ai sclavilor, spre a-i forma pentru demnitatea eclesiastică, și a-i prepara astfel pentru înaltele demnități ale bisericii. În așa chip, biserica, îmbrățișând în unitatea ei toate rangurile, putu, cu toată distanța enormă ce separă deosebitele clase ale societății, să reunească, într'o clasă și pentru același serviciu, pe fiii sclavilor și pe fiii regilor. Era un ideal pe care biserica, în democratismul său, îl urmărise cu toată puterea și pe care îl și ajunsese.

|*Colegiul Cardinalilor.*

Dela secolul al XI, episcopii dinprejurul Romei (episcopi collateres Papae), adică aceia cari formau circumscripțiunea bisericască cea mai restrânsă, precum și membrii clerului roman dobândiră numele de cardinali.

Din cele mai vechi timpuri cardinalii se numiau clericii catedralelor episcopale și mai ales canonici,

de oarece catedrala episcopală se considera drept *cardo*, pe care se mișca întreaga comunitate.

Cu numirea de *cardinal* s'a întâmplat ca și cu vorba *Papă*. În cele dintâiu secole ale creștinismului se numiau «papi» toți episcopii, mai târziu, însă, această denumire fu rezervată numai pentru episcopul Romei; de asemenea și preoții bisericilor catedrale nu se mai numiră cardinali, îndată ce se mări puterea și considerațiunea cardinalilor din Roma. În fine Pius al V-lea opri înscris, în anul 1567, la toți ceilalți clerici d'a mai purta numele de cardinal.

Colegiul cardinalilor, care dela Nicolau al II (†1061) aveă misiunea specială de a alege pe papi, se compunea, în secolul al XII; din șapte cardinali, episcopi ai bisericilor suburbiare:—(Ostia, St. Rufina, Porto, Albano, Tusculum, Sabina și Praeneste); din douăzeci și opt cardinali preoți, superiorii bisericilor parohiale din Roma, și din optsprezece diaconi.

După cea din urmă deciziune a papii Sixtul V (1586), numărul cardinalilor nu putea să treacă peste șaptezeci, și anume: șase cardinali episcopi, cincizeci cardinali preoți și patrusprezece cardinali diaconi. Cardinalii episcopi trebuiau să ia parte la deliberațiunile cele mai importante și să officieze numai în biserica Laterană, după o ordine stabilită, de aceea în curând fură considerați ca făcând parte din clerul roman.

Puși imediat împrejurul scaunului papal, cardinalii deveniră consilierii Papii, în cestiunile însemnate bisericesti, și fură considerați ca lucrători într'o mare casă, unde puterile unuia singur nu sunt de ajuns. Cu toate acestea nu erau numai ei consilieri ai papii; adesea ori, în cazuri importante, el consultă pe arhiepiscopii și episcopii ce se aflau la Roma, sau chemă,

în acest scop, din deosebite țări creștine, oameni prudenți și înțelepți.

Un contimporan numește pe cardinalii, cari de obicei stau pe lângă Papa, oameni misericordioși, ale căror urechi sunt deschise la strigățile de strâmtorare ale săracilor, la suspinele celor nenorociți, și pe care Domnul i-a ales de protectori ai orfanilor și văduvelor.

Pozițiunea acestor cardinali deveni și mai importantă, când Nicolau II, Alexandru III și Grigoriu X le atribuiră numai lor dreptul de a alege pe Papa, în numele clerului și al bisericii, de unde urmă și cele trei ordine ale clerului, compunând colegiul cardinalilor,—adică cardinali episcopi, preoți și diaconi.

De obicei cardinalii se alegeau după etate, după ce, bineînțeles, dăduseră probe de capacitate și credință în afacerile serioase și importante la Roma, fie ca legați, fie ca administratori ai provinciilor, ce făceau parte din patrimoniul lui Petru. În marea lor majoritate erau oameni, cari și câștigaseră merite netăgăduite pentru biserica lor, obosindu-se și contribuind la restaurarea și înfrumusețarea locașurilor bisericesti, sau distingându-se pe tărâmul intelectual ca erudiți scriitori, ori ca legați. Nu rămâne îndoială că mulți datorau nepotismului ridicarea la această înaltă treaptă, totuși și cei cu merite nu erau trecuți cu vederea.

Mitropoliții, Episcopii și dieceșele lor.

Încă de mult timp și mai ales în urma silințelor lui Bonifaciu, puterea mitropoliților câștigase foarte mult, drepturile lor se măriseră. Afară de drepturile pe cari le aveau în vechime, mitropoliții mai aveau acum și dreptul sau sarcina de a supraveghea toată provincia. Fiecare cleric avea dreptul să apeleze de la episcop la mitropolit, și acesta putea, fără intervenirea vre unui sinod, să se opună la greșelile sau

infracțiunile vreunui episcop. Astfel de drepturi puteau deveni periculoase în mâinile unor oameni ambițioși. Papii și legații interveniră, și de aci înainte mitropoliții conservară, în virtutea însemnătății rangului lor, numai unele drepturi politice.

Dela decadența sinoadelor provinciale, ceea ce se întâmplă dela secolul X, mitropoliții perdură privilegiile eclesiastice, față cu episcopii subordonați lor, adică episcopii diecesani, numiți și episcopi *sufragani*, adică cu dreptul de a vota în sinoadele provinciale.

Episcopii, fără a perde ceva din influența lor asupra poporului, câștigaseră o independență mult mai mare față de principi, unindu-se mai strâns cu Papa și supunându-se cu totul autorității lui. Puterea lor asupra clerului diecesei rămase tot cam aceeași ca și mai înainte. În caz de destituire, clericul putea să apeleze la mitropolit, la sinodul provincial și la Papa. Dreptul episcopului de a numi în toate funcțiunile clericale în diecesa sa fu mărginit într-o câțva, prin dreptul de patronaj al fundatorilor. Acest drept îl dobândiau laicii prin fundațiunea unei biserici, sau altă binefacere. Depășind drepturile lor, patronii ajunseră, prin violență sau prin donațiuni regale, să stăpânească cea mai mare parte din bisericile unei țări, să-și aproprieze dijme, otrande etc. și să destitue chiar pe clerici.

În acelaș timp capelele particulare, acordate celor *mari*, îmulțindu-se peste măsură, clericii curții sau ai castelelor fură sustrași, în prejudiciul autorității episcopale și disciplinei bisericești, de sub inspecțiunea episcopului. Seniorii legitimau această neregularitate, spunând că acești clerici fac parte din *familia domini*. De aceea erau întrebuințați de stăpânii lor lumești pentru serviciile cele mai de jos. Acești clerici, neavând nici o teamă de autoritatea episcopală

ce nu-i putea ajunge, își permiteau fel de fel de lucruri. Biserica, însă, respinse cu tărie astfel de vederi greșite, declarând că clericii fac parte din *familia ecclesiae*.

Un alt abuz erau *ordinationes absolutae*, instituite mai întâiu pentru scopuri misionare. La mai multe sinoade sau ridicat plângeri contra numărului prea mare de «*preoți vagabonzi*», (*acephali*). Cu toată reacțiunea chorepiscopii rămaseră și de aci înainte; în genere ei fură întrebuințați ca vicari și ajutători ai episcopului. Câte odată, însă, erau cu totul independenți. Principii 'i întrebuințau adesea ca administratori ai episcopatelor vacante. Incetul cu încetul chorepiscopii dispărură cu desăvârșire, în cursul secolului al X, fiind înlocuiți cu *episcopi in partibus seu infidelium*.

Canonicii, care altă dată formau pe lângă bisericile catedrale un senat al episcopului, și dădeau părerea în cestiunile de mare însemnătate și duceau o viață comună, se simțiră în cele din urmă obosiți de modul vieții după regulile monahale. Ei nu se mai mulțumiră cu împărțirea bunurilor bisericesti care aparțineau fundațiunii, ci pretinseră, în secolul al X, ca bunurile ecclesiastice să fie din nou împărțite în așa chip ca fiecărui cleric să-i fie asigurată partea sa personală.

Câțiva episcopi, însuflețiți de pietatea creștinească, dusă aproape la severitate, voiră să se opună la împărțirea bunurilor bisericesti și insistară ca să se introducă din nou *viața canonică*. Silințele lor rămaseră zadarnice în această privință. Cu toate acestea deteră naștere unei lupte nehotărîte între canonicii seculari și regulari—(*canonici seculares et regulares*).

Canonicii catedralelor câștigară puțin câte puțin mai multă libertate și în acelaș timp mai multe drep-

turi în admnistrațiune, pentrucă pe de o parte alegerile episcopale li se deteră lor; iar pe de altă parte episcopii erau prea amestecați în cestiunile secolului, și lipseau adesea dela sinoadele diecesane, ce se țineau anual și care erau obligatoare pentru dânșii.

Arhidiaconii, care nu puteau fi destituiți decât în virtutea judecății canonice, dobândiră acum o influență mai mare asupra afacerilor diecesane și știură să-și menție autoritatea mai ales în timpul vacanței scaunelor episcopale. Arhidiaconul bisericii catedrale —Arhidiaconus Magnus—praepositus—de ordinar superiorul canonicilor formă atunci cu arhidiaconii rurali un colegiu, care 'și însușia o jurisdicțiune destul de întinsă—*jurisdictio propria-ordinaria*,—pe când mai înainte, ca și vicarii generali ai episcopului, n'aveau decât o putere de delegație—*jurisdictio delegata*.

Arhidiaconul aveà sub depedența sa capitulele rurale cu *arhipresbiterii* sau decanii lor, cari erau prezenți în acele capitule. Adesea sinoadele impuneau episcopilor ca să înființeze capitule rurale, acolo unde se simția trebuință.

Drepturile parohiale fură definitiv organizate în orașele episcopale abia pe la mijlocul secolului al XI. Eugeniu al XI (826) și Ioan al IX deteră mai multe decrete, prin care se garantau proprietățile bisericilor parohiale și prin care se îterzicea episcopilor d'a se servi în interesul lor personal de bunurile și posesiunile imobiliare ale parohiilor.

În secolul al XIII capitulele începură a-și face ele singure statute, a-și alege pe membrii lor și determinară numărul lor—*Capitula clausa*. În genere ei preferau ca membri pe nobili. Câte odată mai multe capitule erau acumulate asupra unei singure persoane, ceea ce constituia un fel de simonie deghizată. Canonicii merseră așa de departe, în cât închiriau vicari

pentru a citi și cânta oficiul lor canonic—*conducti*. Fapte de felul acesta provocară plângeri amare din partea Papilor și de aceea ei își însușiră, dela Alexandru al III, dreptul de a numi în locurile principale de episcopi. Prima demnitate a *capitulului* era aceea de a fi *praepositus* sau *decanus*. Unele capitule aveau amândouă demnitățile și atunci *praepositus* avea preferință. În Franca erau numai decani.

Puterea arhidiaconilor, care merse crescând din secolul al X—XIII, deveni o sarcină pentru episcopi și capitule, și de aceea fură înlocuiți, în cele din urmă, prin vicari episcopali.

În timpul cruciatelor fuseseră înființate în Orient o mulțime de scaune episcopale catolice, ai căror episcopi, deși alungați mai târziu din ele, păstrară cu toate acestea, în speranța unor timpuri mai favorabile, titlul pe care 'l avuseseră și găsiră ocupațiune ca ajutători ai episcopilor în Occident. Astfel eși la lumină instituțiunea *episcopi in partibus seu infidelium*, despre care am mai amintit deja.

(Va urmă).

B. M.

Note asupra Istoriei Bisericești a Românilor pentru Secolul al XIX-lea

(Urmare. Vezi «Biserica Ortodoxă Română», anul al XXX-lea, No. 3).

Data	Luna

1866	

Contra tendințelor inovatoare ale lui Cuza în Biserică ș'au ridicat vocea bărbații luminați din cler, desinteresați și cu sacrificiul pierderii pozițiunii lor, făcând sacrificii au luptat lupta cea bună și sfântă pentru lege și credință, ș'au câștigat cu timpul situația de astăzi a Bisericei, dar ei au rămas jertfiți pentru totdeauna, calomniați și huliți. Ei ș'au luat diviza: «Pentru Sion nu vom tăcea și pentru Ierusalim nu vom încetă, până când va ieși ca o lumină dreptatea sa și mântuirea sa ca o făclie va arde». Intre acești luptători voi numără pe Arhierii Scriban Filaret Stravopoleos și Neofet de Edesa, Iosif Bobulescu, Sevastias Atanasie Evantias și însuși Prea sfințitul Melhisedec la început etc. Cel întâi semn a fost dimisionarea celor ce ocupau prin decrete Episcopate, combaterea Sinodului Eparhial compus din preoții de mir și laici pe lângă Arhierii țarei, protestarea numirii prin decrete Domnești, fără alegere a Arhierilor titulari la Episcopatele vacante, protestarea la

Data	Luna

Patriarhat și la Puterile garante. Partida guvernamentală, aceea ce primise deja Episcopatele prin decret luptau iarăși spre a dovedi că proiectele guvernului erau și bune și canonice. De aicea un războiu de condei înverșunat, care a durat până la votarea legii actuale în 1872.

Nimeni și nimic nu s'a cruțat, lupta fiind neegală în forțe, pentru că cei ce primise episcopatele aveau deja și sprijinul Guvernului și mijloace la îndemână de a polemiza, pe când cei ce combăteau situațiunea erau pe din afară, gratulați cu epitetele de trădători, intriganți etc. de aceea au avut aceștia a suferi multe persecuțiuni, amenințări, ba și periorisiri în casele lor și priveghiați zilnic de poliție. Arhiepiscopul Neofet Scriban fost decretat al Argeșului și de unde a dimisionat, când a început lupta, a fost calificat de nebun prin o hotărâre a aceluia Sinod. (Să se vadă răspunsul Guvernului și Sinodului în 1865). Curând după promulgarea Legii lui Cuza și numirea Episcopilor și Mitropolitului de Iași prin decret, Patriarhul din Constantinopol a încunoștiințat pe Mitropolitul de București, pe Episcopul de Râmnic și pe ceilalți Episcopi titulari în număr de 5 din Valahia și pe alți 5 din Moldova de a nu liturgisi împreună cu Episcopii decretați de Domnitorul Cuza, carii erau în număr de 6, pentru că atâtea scaune ierarhice rămăsese vacante în curgerea de vr'o 12 ani.

Scribanii aveau dreptatea cu ei, pentru că ei fusese membrii în Divanul Ad hoc și acolo își exprimase membrii Bisericii ideile lor despre așezarea viitoare a Bisericii române, în 1875. (Vadă-să Proiectele lor în Divanul Ad hoc al Moldovei 1857). Lupta, în urma întăririi patriarhale, a luat extensiune, focul s'a aprins puternic, antagoniștii se luptau cu în-

Data	Luna

verșunare, jurnale zilnice, tratate, diatribe, calomnii, pentru o parte și pentru alta expunând astfel pe membrii ierarhiei priveriștei publice. Luptele religioase, știm din Istoria Bisericească, sunt cele mai aprinse, mai pasionate și mai amenințătoare și care adese durează zeci de ani, fără a se stinge. Provocarea acestei lupte a fost motivată de precipitarea Guvernului, sfătuit de unii din membrii Bisericeii, de a organiza Biserica românească fără a consulta alte Biserici autocefale și fără consentimentul patriarhului, considerând'o ca independentă, pe când încă nu era în această situație recunoscută. Mai cu seamă s'a pornit neînțelegerea cu Patriarhatul indirect, pentru că Guvernul secularizând averile monastirilor zise închinete, a provocat pe Greci la ceartă și fiindcă cesțiunea monastirilor intrase a se decide pe cale diplomatică și Grecii aveau speranțe de reușită în contra Romanilor, având la spate sprijinul Rusiei, spre a'și răzbună pentru acest fapt și a umili guvernul țării, căutau asemenea motive de ceartă. Deși Guvernul, pentru a împăca pe Greci le propusese o sumă, ca echivalență pentru veniturile moșiilor monastirilor închinete, de 150,000,000 lei turcești, ei însă au respins ori-ce împăcare, au refuzat suma și căutau pe căi piezișe a'și răzbună asupra Domnitorului. Aci e greșala guvernului că nu a mai prelungit câți-va ani organizarea Bisericeii față de legile noi promulgate și punerea în acord a Bisericeii cu Statul. Neofet și Filaret Scriban erau buni prieteni cu Domnul Cuza, îi cunoștea bine încă din Divanul Ad hoc și nu era cuviincios a-i disprețui întru atâta și a-i înlătură dintre ceilalți Arhieri. Neofet încă din 1862 Aprilie 7 scrie Domnitorului o epistolă în afacerile bisericești și între altele cetim:.... «Fără păstori buni sufletești, fără preot virtuos

Data	Luna

și cuvios, care să învețe această cerească învățătură a Bisericii lui Iisus Hristos este (societatea) ca și fără mentor bun, ca și o corabie într'o mare furtunoasă, fără busolă și fără cârmă și cârmaci. Toate îmbunătățirile materiale s'ar preface într'un lux înfiorător, într'o corupție și o depravare ucigătoare și măduva societății ar putea fi stoarsă de acei ce speculă cu demoralizarea ei! Atunci ce vor fi bune libertățile noastre! Ce vor ajunge drepturile, ori cum să mai zic, privilegiile și îmbunătățirile României noastre, când noi n'am deveni un popor mai solid, un popor mai bun și mai de onoare! Din toate acestea ve'erat urmează că guvernul Măriei Tale, Prea înălțate Doamne, trebuie să pue de urgență organizarea clerului în societatea noastră, cu scop de a-l face mai vrednic pentru o asemenea misie, și tot odată de a concentra într'un sinod canonic centrurile Chiriariilor noastre bisericesti, care din originea lor au fost și sunt Sinodale. In Biserica răsăritului legalitatea se află acolo unde este constituită sinodicește, și afară din Sinod nu este de cât ori arbitraritate, ori o *rânduială papistă*.

Observați Măria ta, că chiar Prea sfințitul Patriarh Ecumenic, nu lucrează în biserica mare de cât sinodicește. Observați, ca *absolutismul în Biserica noastră, nu a produs până astăzi (afară de câte-va excepțiuni)*, de cât sau rivalități și conflicte sau corupțiune și ignoranță, și în fine abaterea clerului dela adevărata sa chemare. De aceea, Prea Înălțate Doamne, ca să se vindece toate aceste rele, concentrarea puterii spirituale într'un Sinod, pentru toată România, după cum este votul chiar al Adunării Ad-hoc din 1857, ar fi, după mine, cea mai neîncunjurată necesitate pentru a se așeza bazele edificiului organizării

Data	Luna

noastre ortodoxă. Drept care mi împlinesc o datorie, Prea înălțate Doamne, când viu aici și vă supun pe lângă această scrisoare două puncte: I). Așezământul Constitutiv al celei mai înalte autorități spirituale în România, ce l'am lucrat acum, 1862. II) Principiile generale și fundamentale ale organizării clerului în genere, lucrate de mai înainte de anul 1859». Dacă s'ar fi încercat atunci organizarea canonică a Bisericii Române foarte probabil că s'ar fi evitat această luptă, iar guvernul ar fi putut ușor să se înțeleagă cu Patriarhatul, pentru că cesțiunea secularizării încă nu era efectuată și Patriarhatul ar fi menajat mult aplanarea neînțelegerilor în speranța altor avantaje. Dar lucrul s'a tot amânat, ș'a început tocmai când poate nu trebuia. Tot acest Arhiepiscop, în unire și de consens cu fratele său Filaret, avându-și ochii veșnic ațintiți asupra pornirilor nenorocite ale politicianilor noștri, puțin cunoscători de Constituția Bisericii Ortodoxe, văzând că guvernul este în ajunul unei reforme fatale pentru Biserică, și care va provoca încurcături și greutăți externe țării, observând că până când voim a face parte din concertul Bisericii Ecumenice Ortodoxe trebuie să ne constituim pe bazele vechi ale ortodoxismului; a scris în 1864 la 9 Decembrie o altă epistolă Domnitorului Cuza, cu următorul cuprins: «Prea Înălțate Doamne! M'am informat de prin ziare, că s'ar fi pregătit un proiect, pentru alegerea Episcopilor, pentru formarea unui Sinod, și pentru educațiunea clerului etc. În simțul deci de dreptate și de credință ce vă păstrez, nu numai ca arhiepiscop, nu numai ca păstor al unei Eparhii, ce mi-ai încredințat, ci mai ales ca amic, căruia i'ai dat voie ca să vă scrie, la cazuri, d'a dreptul, cunosc de cea mai sfântă a mea datorie să vă supun la cu-

Data	Luna

noștință următoarele: 1) Legea de alegere a Episcopilor să nu fie necanonică, să nu fie fără oare-cari garanții prevăzute de sfintele canoane, fără o vrâstă înaintată, fără un merit teologic probat prin atestate, cel puțin cum se ceré la hirotonia unui preot de mir, (precum bună oară au fost proiectul căzut la votare în Camera dela Iași), căci aceasta va putea aduce nenorociri în Biserica noastră. II). Sinodul să fie în marginile prescrise de sfintele canoane, căci un Sinod fără un asemenea fundament ar fi pre cât de nepolitic, pe atâta și de nefolositor și chiar periculos, când ar fi compus și din oamenii școalei atee și destramate, carii din nefericire nu ne lipsesc astăzi în clerul nostru de prin unele poliții. Cât se atinge de un *Sinod Central și permanent, despre care eu în alte împrejurări vă sfătuim*, astăzi după împrejurările în care văd că vă aflați, îmi pare cu greu, dacă nu peste puțină, de a se realiza, deși el nu ar fi rău în princip, când ar fi compus din oameni devotați Bisericeii părinților noștri, și când ar fi o expresie canonică. Inșă binevoiți a ști M. V. că un asemenea Sinod implică totodată și ideea de a dispărea un Minister de Culte, care ar pretinde a'și arogă drepturile cele mai esențiale ale Episcopatului în parte și a Bisericeii în genere. III). Legea pentru educația clerului, eu am elaborat un proiect de asemenea lege, împreună cu colegii mei din cler, când am fost rânduit în consiliul superior de învățământ; acel proiect se află în Ministerul Cultelor, prefacă-se în lege literalmente și să se înconjure și de Episcopi analogi, și atunci cred eu, că în curând vom vedea că Biserica va înflori în oameni, și țara creștină va fi mulțamită, iar Măria ta odihnit. IV). Pe lângă acestea, vă rog, nu vă mirați dacă vin în toată francheța și vă

Data	Luna

informez că legea comunală, care pune Biserica în sarcina comunelor, este o lege, după mine, votată cu rea credință către Biserica noastră și chiar către Măria ta. Eu aud în toate părțile zicându-se că «Biserica are fonduri ca să și ție clerul, date de țară și cum astăzi guvernul vine și impune legi pentru susținerea ei? De câte ori se înzestrăm noi Biserica? Noi nu putem a o ținea, suntem săraci cu totul, noi cu ori-ce preț respingem asemenea cler pretențios etc. Vezi Măria Ta până unde au ajuns lucrurile. Eu dar în dragostea ce vă păstrez, vă rog să destinați un fond religionar, o dată pentru totdeauna și pentru tot clerul în genere, monahic sau mirean, căci a pune Biserica pe spinarea săracilor este periculos pentru Religia noastră. Și de altmintrelea mă tem că din aceste cauze, și altele ca acestea, precum ar fi îndesitele deficite și impositivitatea în această țară, să nu se folosească inimizii personale și sistematice ai Măriei Tale, carii ferb de răsbunare, și la caz vor face pe cel mai ferbinte apărător al Ortodoxiei noastre, chiar pe când ei nu o ar fi primit în sine prin o creștere aleasă și nu o ar avea în convinețiile lor, prin o învățătură creștinească. V). Cu ocazia alegerilor de deputați am observat Măria ta, că clerul este speriat, căci vor să se facă reforme în Religie; Măria Ta, fugi de asemenea curse, dacă vi le propune cineva; ele ar fi un pericol totdeauna, iar mai ales în împrejurările actuale. Veți face bine când veți lua sarcinile bisericesti de pe popor. Și când îi veți impuțina dările cele grele de purtat; veți face bine când veți lăsa Bisericii drepturile și autoritatea sa neatinsă. *Veți face bine când veți face ca clerul Înalt să răspundă la chemarea sa cea mare; iar cel de jos să se rădăce din condiția în care se află prin mijloace*

Data	Luna

1866 Febr. 8

morale și materiale, de care Biserica este cu abundență inzestrată. Aceste slabe opinii ale mele socotindu-le necesarii dupre împrejurări, a le expune la timp cunoștinței Înălțimei Voastre, am cea mai perfectă plăcere și onoare a fi al Măriei tale cel mai devotat servitor și ferbinte rugător către Dumnezeu».

Patriarhul de Constantinopol adresează o epistolă Arhierilor Filaret Scriban și Iosif Bobulescu, ca răspuns la scrisoarea lor anterioară, în care se expunea situația Bisericii creată de legislațiunile Guvernului Cuza. Patriarhul după salutarea obișnuită se pronunță astfel către Arhierii ce au protestat legile bisericesti de atunci: ...«Epistola Voastră dela 29 Decembrie trecut, trimisă din Iași nouă de către fratele vostru, în Hristos iubit frate al nostru, Episcopul Neofet Scriban, am primit'o cu plăcere, găsind anexat la ea și o copie de protestul ce ați dat contra Sinodului anticanonic, convocat de Înălțimea sa Domnul Principatelor-Unite. Această frățească scrisoare a voastră, ca o expresiune din inimă a devotamentului de abnegație al vostru pentru așezămintele neschimbate a sfintei noastre Biserici Ortodoxe, naturalminte ne-au bucurat foarte mult, că pe lângă altele vă face și un renume mărturisit în tot sfințitul nostru cler, persistența voastră neclătită în asemenea grele împrejurări pentru așezămintele Sfințite strămoșești. De aceea îmbrățoșându-vă cu mintea și cu rugăciuni bisericesti și încununându-vă cu laudele dreptilor ca unii ce ați îndeplinit credincios datoria sfintei voastre chemări, vă îndemnăm cu multă plăcere să adresați prea doritei de noi Teofiliei voastre prezenta noastră epistolă patriarhală, exprimându-vă de odată mulțămirea noastră spirituală pentru cele ce v'ați dispus arhieraticește spre păzirea acurată a Sfințitului depo-

Data	Luna

sit încredințat vouă și v'ați arătat exemplul mântuitor de păstori sinceri și adevărați; Tot odată vă încunoștințăm că ne propunem că după vindecarea noastră de boală trupească de care suntem cuprinși de un timp îndelungat, ca să arătăm scrisorile voastre și Sfințitului Sinod endemic și celorlalți membri aleși ai Bisericii și vă vom trimite curând instrucțiunile bisericești în comun despre nedumeririle cele dintre voi» . Curând după această epistolă este convocat Sinodul Patriarhal și prin epistolă Sinodică răspunde acestor Arhieriei, cât și la toți cei ce n'au participat la actele lui Cuza, bisericești, ori au protestat, și prin care li se interzice de a avea comunicare canonică cu ceilalți Arhieriei numiți prin decret Domnesc, ori de a oficia împreună. Iată cuprinsul și a acestei epistole Sinodale și în care sunt subscriși toți Sinodiștii. Ea poartă data de 27 Februarie 1866: «La 8 a acestei luni scriind am răspuns la scrisoarea frățească ce ni-ați trimis Teofilia voastră, arătându-vă că am priimit'o frățește împreună cu protestul anexat la ea contra Sinodului anti canonic convocat atunci de Domn, și v'am exprimat mulțămirea noastră din inimă cu laude de vrednicie pentru conduita voastră plăcută lui Dumnezeu și arhierescă, ce a-ți arătat, opunându-vă cu bărbăție pentru drepturile Dumnezești a sfintei noastre Biserici, prin acea demnă protestare a voastră, încurajându-vă tot odată zelul vostru divin cu asigurarea puternică de sprijin în orice împrejurare, din partea marei noastre Biserici pentru luptele voastre iubitoare de Dumnezeu, spre apărarea Religiei strămoșești și acelor ce au raport cu sfintele canoane. Dar fiind-că atunci am amânat ca să vă înștiințăm despre cele ce ne întrebați, adică, dacă puteți să liturgisiți fără vină cu episcopii puși de puterea politică

Data	Luna

contrar obiceiurilor bisericesti și dispozițiilor canoanelor, vă îndemnăm acum cu socotință obștească a sfintei Biserici a lui Hristos și vă încunoștiințăm pe Teofilia voastră prin această epistolă a noastră bisericească, că nu este permis și nici fără vină ca să conlurgisiți cu aceia, pe carii nici această mare Biserică a lui Hristos nu-i cunoaște de adevărați și sinceri Păstori, fiind-că nu prin ușă, ci pre aiurea au intrat în turma lui Hristos. Această ați putut-o înțelege și din hotărârea recunoșcuților arhieriei în Biserică în edițiile noastre retipărite patriarhale pentru hirotonia celor doi Episcopi al Sevastiei chir Ilarion și al Ierapolei chir Auxentiu. De aceea drumul pe care ați apucat plăcut lui Dumnezeu, cu caracter statornic și bărbătesc pentru păstrarea tradițiilor sfinte și a vechilor drepturi canonice ale Bisericii nici să primiți de loc ca să săvârșiți liturgia împreună cu episcopii înaintați anti-canonic de puterea politică, având în vedere sfintele canoane apostolice și sinodice. Iar aceste pentru încunoștințarea și direcțiunea voastră. Am văzut și câte ne-ați raportat în ultima voastră scrisoare frățească,, trimițând și serioasa și de multă vrednicie combaterea hotărârilor nelogice și deșerte publicate spre subjugarea Bisericii, lăudând și pentru aceasta pe Teofilia Voastră, sperăm rezultate mai doritoare cu ajutorul lui Dumnezeu, pentru zelul nostru divin, așteptând pentru aceasta de timpuriu și înștiințări către noi, care se contribue la providența cu dreptul trebuitoare Bisericii pentru reîntoarcerea disciplinei spirituale a acelor de Dumnezeu păzite eparhii. Iar harul lui Dumnezeu și nesfârșita sa milă să fie cu Teofilia Voastră». (Ambele acte originale în biblioteca mea).

C. Erbiceanu.

(Va urmă).

SISTEMA DOGMATICĂ A LUI ORIGEN.

(Vezi Biserica Ortodoxă Română. Anul XXX No. 2).

Dintre discipulii lui Origen este și Theognost, catechet în Alexandria. Foțiu spune în Biblioteca sa (Foț. col. 106) că și dânsul numea pe *cuvântul o creatură*, dar cu toate acestea afirmă că n'a eșit din haos, nici n'a fost creat din nimic, ci a eșit din sânul Dumnezeirei—ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἔφυ—.

Cuvântul este raza, care emană din focul luminos.

Divinitatea lui e derivată, dar complectă. Theognost are o expresiune generală, care îl înalță peste vederile școalei sale: «Tatăl, zice el, trebuie să aibă totdeauna un fiu»—Δεῖν, φησὶ, τὸν πατέρα ἔχειν υἱόν.—Aceasta însemnează a recunoaște că cuvântul este o complectare a Dumnezeirei în înțeles moral, și că Dumnezeu, care este iubirea a trebuit să aibă un obiect etern al iubirii sale.

Cu toate acestea Theognost cade în erorile școalei sale. El nu consideră pe cuvântul decât din punct de vedere al creațiunii. «Când Dumnezeu a format planul pentru creația lumii, zice el, a voit ca Fiiul să'l preceadă ca regulă sau normă a lumii». Prin aceste vederi se ajunge iarăși la teoria platonice a Idealului.

Dionisie Alexandrinul. Cel mai ilustru reprezentant al școalei lui Origen este Dionisie episcop în Alexandria, numit și Dionisie cel mare. Spirit larg și liber, Dionisie s'a servit mai mult decât oricine altul de cutezanță în limbajiu și cugetare și aceasta nu pentru că i ar fi plăcut să combată părerea altora, căci nimenea ca dânsul n'a fost mai vrășmaș al disputelor nefolositoare, ci pentru că căuta să precizeze cu o sinceritate curagioasă ideea în expresiune.

Din vastele sale lucrări exegetice n'au rămas decât câteva scrisori și fragmente. Expresiunile ce i s'au imputat mai mult se găsesc în epistola adresată lui Amuson: «Cuvântul sau Fiiul lui Dumnezeu, zice el, este o creatură născută din Dumnezeu; 'i este asemenea prin natură, dar diferă de dânsul prin esență, căci lucrătorul nu se confundă cu lucrul».

Dionisie voia ca să precizeze pe cât se poate distincțiunea persoanelor divine față cu monarhianismul modal, reprezentat prin Sabelliu, care făcea din cuvântul o manifestare, sau un mod de a fi al Tatălui.

Intr'alt pasagiu al aceleiași scrisori, Dionisie se exprimă astfel: «Dumnezeu este ființă, care n'a fost născută, esență necreată, așa dar natura a trebuit să fie creată» (Euseb. praep. evang. 7, 19).

Pentru a aprecia just învățătura lui, nu trebuie să se uite că în aceiași scriere vorbind de raportul Tatălui către Fiiul împrumută imagini precum: Răul emanat din sorgintă, raza plecând din focarul luminos, planta eșind din rădăcină etc. Dionisie n'a fost subordinaționist, dar nici trinitar ca Atanasiu. Distincțiunile, care da naștere la multiplicitatea persoanelor le consideră ca producându-se în Ființa divină însuși. În orice caz limbajul lui eră lipsit de rigoarea dialectică și ascundea în sine multe contradicții.

Învățătura lui Dionisie provocă turburare între episcopii din Egipt. Ei se adresară cu o epistolă de plângere la Dionisie episcopul Romei, ca reprezentantul uneia din cele mai

însemnate biserici creștine. Acesta protestă contra ideilor și mai ales contra expresiunilor colegului său din Alexandria, accentuând cu deosebire vorbele, care păreau a face din Hristos o creatură și a stabili o diferență între El și Tatăl. Dionisie din Alexandria fiind un om pacific se grăbi să explice cuvintele ce i se imputau mai mult și această explicație o dă într'o scriere apologetică adresată episcopului Romei. El insistă energic asupra imposibilității de a separa reflexul de rază și pe Fiiul de Părinte; pentru că Părintele n'are paternitate decât întru cât are pe Fiiul. Lumina eternă a avut deci totdeauna reflexul ei, și paternitatea eternă presupune o filiațiune de asemenea eternă. Zicând că Fiiul a fost născut de Tatăl, însemnează a vorbi limba curentă a grecilor, cari zic asemenea că cuvântul este născut de acela care 'l pronunța.

El compară raportul între Tatăl și Fiiul cu acela, care există între vorbă și cugetare. Cugetarea este vorba internă, trecând peste buzele noastre devine cuvânt articulat, extern. Este de aceeași esență, dar schimbă modul de a fi. În această comparațiune avem distincțiunea ce se făcea mai înainte între cuvântul *intern* și cel *extern*. Dar cuvântul intern—*λόγος ἐυδιάθετος*—pentru Dionisie nu este numai persoana a doua a Trinității în existența ei virtuală, ca la Justin Martirul și Athenagora, ci este deja Dumnezeu. În fine silindu se ca să justifice vederile sale și-a încunjurat cugetarea cu obscuritate. Afirmând că Fiiul e născut de Tatăl din eternitate înțelege că e produs de el din eternitate.

Dionisie rezumă doctrina sa în această formulă:

«Dilatăm monada indivizibilă în triadă și triada care n'a suferit nici o diminuare o readucem la monadă. Formula aceasta înlătură absolutamente ideea, că Fiiul este de altă natură decât Tatăl.

În altă parte Dionisie proclamă indentitatea esenței lor,

recurgând de asemenea la limbajul figurat. Sorginta devenind rău schimbă numele, dar nu și natura, asemenea și rădăcina, care devine plantă.

Sorginta e Tatăl, răul este Fiul. Viața a eșit din viață, după cum răul din sorgintă, după cum lumina vine din lumină, ce nu se Inpuținează prin aceasta.

Dionisie nu poate să sacrifice subordinațiunea pentru că numai ea singură 'i garantează distincțiunea persoanelor. De altă parte ortodoxia, care se formase în opozițiune cu sabelianismul se impunea și astfel se găsea în neputință de a le concilia, dând naștere la contradicții.

A. M.

(Va urmă).

DONAȚIUNI.

Se aduc mulțumiri D-lui Ruse Nicolae din Giurgiu, care a donat bisericei filiale din cătunul Meletie, pendinte de parohia Pietrile un epitafiu în valoare de 80 lei.

Chiriarhia Dunărei de Jos, aduce mulțumiri publice D lui Ioan Berceanu Președintele comisiunei Interimare a orașului Brăila, care a binevoit a dăruî bisericei Sf. Ilie din zisa urbă 100 lei.

Chiriarhia Dunărei de jos aduce mulțumiri publice persoanelor mai jos arătate, cari au binevoit a contribui cu suma de 2000 lei la facerea a două icoane împărătești pentru biserica catedrală din urba Constanța după cum urmează: Primăria urbei Constanța, D-nii Dimitrie Bănescu, inginer, Alexandru Logaride, Postelnicu, Virgiliu Ionescu, David Schimonahul, Econom Gh. Rădulescu, N. Jipa, Col. N. Budișteanu, Panait Holban, Maior Hengherliu; Paspati, Bărbulescu, Aldea, Nestor, Erimia Popa, Dr. I. Georgescu, Cârlea, Frații Cotta, A. Dabo și Gh. Rondos.

Chiriarhia Dunărei de jos aduce mulțumiri publice persoanelor mai jos arătate, cari au binevoit a dăruî bisericei Înălțarea Domnului din parohia Sarighiol plasa și județul Tulcea obiectele notate în dreptul fiecăruia și anume: D-nii Ioan Popa, învățător, o sobă de tablă cimentată în valoare de 20 lei. Ioan Gh. Ciolacu 10 metre trombe pentru sobă în valoare de 6 lei și o perdea de satin negru 28 lei. Dna Tinaș S. Vilcu 4 perdele cu broderie în valoare de 20 lei. Dl. I. Ivanof 2 și jumătate chilograme lumânări de ceară, și Ștefan Vilcu o masă de brad în valoare de 21 lei.

Se aduc mulțumiri publice D-lor Dimitrie Protopopescu—deputat de

Olt—și Ioan C. Dacian, proprietar, cari au binevoit să dăruiască bisericii parohiale „Adormirea Maicii Domnului“ și filialei „Cuvioasa Paraschiva“ din parohia Optaș, jud. Olt, pentru cumpărare de veșminte preoțești, cel dintâi câte 50 lei de fiecare biserică, iar cel de al doilea câte 25 lei.

Chiriarhia Sf. Mitropolii a Moldovei și Sucevei, aduce mulțumiri publice următoarelor persoane, cari au făcut donațiuni bisericilor din parohia Miroslava și anume: Dl. Dimitrie Pachitescu două candelre reoț 26 lei, o strană la Maica Domnului Hristos 10 lei și un lăicer de lână 8 lei. Dl. Ioan și Zamfira Borcea, o prostire de pânză 6 lei, un covor de lână 6 lei și o față de cit cu matasă 5 lei. Dl. Ioan Gheorghiu o față de bumbac 4 lei și o față de lână 6 lei. D-na Zamfira Ionescu a dăruit bisericii filiale din Găureni o Evanghelie legată cu catife și îmbrăcată cu reoț 90 lei. Dl. Ioan Borcea un procovăț de lână 3 lei. Dl. Gheorghe Rășchitor, o linguriță de argint 6 lei. Dl. Vasile Conescu o față de adamască 4 lei. Dl. Ioan și Zamfira Borcea au dăruit bisericii filiale din Balciu, aceeași parohie, un rând veșminte complete de stofă de lână preoțești 150 lei, patru procovețe de lână și cu matasă, o față de lână, o Icoană Invierea Domnului, un lăicer de lână toate acestea 43 lei. Dl. Ioan Bucur două candelre de nichel 6 lei.

Chiriarhia Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei aduce mulțumiri publice D-lui Iorgu G. Ciolan, pentru donațiunea ce a făcut bisericii din parohia Românești a unei nebidernițe în valoare de 15 lei.

Chiriarhia Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei aduce mulțumiri publice următoarelor persoane, care au făcut donațiuni bisericii Sfinții Voevozi din parohia Gorbănești. jud. Botoșani: Moștonitorilor defunctului preot D. Chirica fost paroh la parohia Gorbănești, pentru un clopot mare în valoare de 480 lei, și locuitorilor Sava Dolineanu, Vasile Ungureanu, Cost. Ardeleanu și Vasile Ardeleanu, pentru un clopot mic în valoare de 24 lei.

Din partea Chiriarhiei Sfintei Episcopii din Huși, se aduc mulțumiri persoanelor pioase mai jos notate și anume: D lui Ioan Bahrim, cântărețul parohiei Jigălia din județul Fălciu, care a binevoit a dăruia bisericii acelei parohii un epitrahil în valoare de 40 lei. Cucernicului preot Constantin Cozma, parohul parohiei Boțești din același județ, care a dăruit bisericii acelei parohii o Litografie reprezentând staulul cu toate figurile, după descrierea Evangheliilor, în diferite culori, pe hârtie și lipite scânduri de traforaj tăiate după calupul fiecărei figuri în relief; și enoriașilor parohiei Schitul Duca, din județul Vaslui, cari au înzestrat biserică parohială cu următoarele obiecte: Un rând de veșminte și acopereminte pe sfintele vase, de matasă fină și fir de aur în valoare de 350 lei. O pereche cununii de argint de china suflate cu

aur în valoare de 50 lei. O cruce mare pe sf. masă de acelaș argint în valoare de 40 lei, și o candelă de nichel în valoare de 18 lei.

Din partea Chiriarhiei Sf. Episcopii din Huși se aduc mulțumiri persoanelor pioase mai jos notate, cari au binevoit a înzestră biserica parohiei Stănilești, din județul Fălciu cu odoare sfinte și anume: D nii Gheorghe Batcu, Zaharia Prodan, Gh. I. Chirtan, Petrache Luca, Niță Gheorghe Noutu, Vasile Roșca și Vasile Vicol, o sfântă Evangelie îmbrăcată cu argint în sumă de 140 lei. Ștefan Pândariu, Gh. I. Prutianu și Gavril Tudose,—un rând veștminte preotești în sumă totală de 335 lei. Nicolae Coșniță, un rând veștminte preotești 140 lei. Ștefan Arion un felon, un epitrahil și o nebederniță 60 lei. Alecu Bucos, Marin Arteni, Panaite Chirițoiu, Gh. V. Matran un epitafiu 125 lei. Ștefan Cristea, episcopul bisericeii o icoană reprezentând pe Domnul nostru Iisus Hristos și un plicandru cu 24 lumini 445 lei. Vasile Bejan, două sfeșnice de tumboc mari 147 lei. Dumitrache Micodon, un sfeșnic mare 75 lei. Nicolae Genea, o cruce mare și o icoană a Sfântului Mina 75 lei. Iova Manta o cruce mare 72 lei. Preotul P. Dumitrescu un sfânt chivot 100 lei, Nicolae Bădărău, un sfeșnic cu 3 lumini 45 lei. Ioan Aramă o cruce de Nichel pentru Sf. masă 25 lei. Preotul C. Maleș, Gheorghe Chirițoiu, Vasilache Bejan și Alexandru Râpanu o cruce mare pentru sf. masă 100 lei. Nică Râpanu, un sfeșnic de tumbac pentru sfânta masă cu 5 făclii 35 lei. Iordan Antohi și Vasile Silitră, o cadelniță 50 lei. Mihalache Bugeac și Alexandru Silitră, o nebederniță 45 lei. Zaharia Prodan a făcut idicurile în biserică cu prețul de 40 lei, și Nicolae Pară o icoană reprezentând jertfa lui Avraam în valoare de 20 lei.

Se aduc mulțumiri publice cucernicului preot Florea Ionescu, D-lui Constantin Nicolaescu și soției sale Paraschiva și D-nei Ruxanda Dumitru Corcoadă, cari au dăruit bisericii parohiale cu hramul Sfinții Voevozi, d.n parohia Mușetești, cel întâi un penticostar, cei de al doilea Octoiul cel mare, iar cea de a treia un Triod, toate aceste cărți de ritual ediția Sfântului Sinod.

Din partea Chiriarhiei Sfintei Episcopii din Huși, se aduc mulțumiri persoanelor pioase mai jos notate, cari au binevoit a contribui cu suma de 163 la cumpărarea cărților de ritual necesare bisericeii Sf. Nicolae Ieșanu din Bârlad și anume: Iconomul N. Iancu și Dl. V. Danu câte 10 lei. D-na Elena Tașcă 11 lei, D-na Elena Paruș, Vasile Marinescu, Vasile Pancu, Ștefan Constantin, Maria I. Galcă câte 5 lei. Dl. Const. D. Paruș 6 lei. Ioan Gr. Roșca 22 lei. Alexandru Gh. Roșca 14 lei, și alți binecredincioși contribuind cu sume mai mici. Idem Cântărețului St. Costăchescu, care a dăruit aceleași bisericeii o carte „Sf. Liturghie“; D-na Maria Dinu, un covor țesut; Elena D. Paruș un rând veștminte preotești în valoare de 80 lei; Elena Tașcă o perdea la ușile Impără-

tești în valoare de 35 lei, și Dl. Vasile Danu 6 chile lumânări de ciară curată cu ocazia Sf. Invieri a Domnului. De asemenea d-nei Maria Nicolau și Gh. Chefala, pentru câte un rând veșminte preoțești în valoare de câte 300 lei, dăruite bisericii Sf. Ilie tot din orașul Bârlad, precum și d-lui Vasile Chitic pentru o stofă în valoare de 40 lei.

Chiriarhia Dunărei-de-Jos aduce mulțămire publică persoanelor mai jos notate, cari au binevoit a face donațiuni bisericii cu hramul „Adormirea Maicei Domnului“ din parohia Oancea, județul Covurlui: I. D-nul Gheorghe Serian pensionar-rentier din București, a donat suma de 1000 (una mie lei) ca prim fond pentru construirea bisericii; II. D-na Smaralda Rafalet din comuna Oancea, jud. Covurlui a donat un rând de veșminte preoțești în valoare de 200 (două sute) lei și una sobă în valoare de 40 lei; III. D-nul Ioan Munteanu și soția sa Ecaterina din Oancea a donat o sobă nouă în valoare de 50 lei și 130 (una sută treizeci) lei pentru construcția bisericii, și IV D-nul Nicolae Scorțanu a făcut cu spesele sale o ușă în valoare de 50 lei.

Chiriarhia Dunărei-de-Jos aduce mulțămire publică enoriașilor parohiei Cuca jud. Covurlui care au contribuit cu suma de 54 lei 35 bani. pentru cumpărarea unei sobe la biserica filială cu hramul Sfinții împărați din cătuna Slobozia Ventura.

Chiriarhia Dunărei-de-Jos aduce mulțămire publică D-nei Elisabeta Toma din Galați, care a dăruit o candelă de argint în valoare de 15 lei, bisericii „Cuvioasa Parascheva“ (Sf. Vineri) din Galați.

